

OBSAH

D. Spratek: Právní poměry v evangelické církvi na Těšinsku v letech 1709–1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční církve v Rakousku (2. díl).....	93
S. Pšeník a: Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvícenského absolutismu do r. 1949	127
POZNÁMKY A DISKUSE	
J. Kallistová: Zákon č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech před Ústavním soudem	160
DOKUMENTY	
Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolcem o úpravě vzájemných vztahů	163
ANOTACE A RECENZE	
Spratek, D.: Mezinárodní společenství a svoboda náboženského vyznání, Theologická revue č. 4/2001 (L. Šouša, J. Šouša)	176
Wieshaider, W.: Denkmalschutzrecht (J. Šouša)	178
ZPRÁVY A INFORMACE	
Konference Evropského konsorcia pro výzkum státu a církve, Thessaloniki, 9.–11.11. 2002 (jrt)	179
Náboženství a náboženská svoboda v Evropské unii, Varšava, 31.8.–4.9. 2002 (jrt)	181
Ministr zahraničí JUDr. Cyril Svoboda přednášel 4.12.2002 pro SPCP na téma Ústava, konfesní právo a mezinárodní smlouvy na večeru konaném za podpory Konrad-Adenauer-Stiftung, zastoupení v ČR (J. Šouša)	183
Diplomové, rigorózní a disertační práce obhájené v akademickém roce 2001/2002 v České republice v oborech konfesního a církevního práva	185
Naše akvizice (L. Šouša, J. Šouša)	193
<i>Dnes Vám představujeme:</i>	
Institut pro právo a náboženství (W. Wieshaider)	194
Zprávy ze Společnosti pro církevní právo (jrt/zh)	196

CONTENTS

D. Spratek: Legal Relations in the Protestant Church at the Těšín Territory in the Years 1709–1781 and Their Influence on the Structure of the Tolerance Church in Austria (Part Two)	93
S. Pšenička: The Development of the Church Patronage in the Czech Lands from the Period of the Enlightenment to 1949	127
NOTICES AND DISCUSSION	
J. Kallistová: The Act No. 3/2002 of Coll. at the Constitutional Court	160
DOCUMENTS	
The Agreement between the Czech Republic and the Holy See on the Regulation of Mutual Relations	163
ABSTRACTS AND RECENSIONS	
Spratek, D.: International Community and the Freedom of Religion. Theological Revue No. 4/2001 (Ladislav Šouša, Jiří Šouša)	176
Wieshaider, W.: The Care of Historical Monuments (Jiří Šouša)	178
NEWS AND INFORMATION	
The Conference of the European Consortium for the Research on the Church-State Relation, Thessaloniki, November 9–11, 2002 (jrt).....	179
Religion and the Freedom of Religion in the European Union, Warsaw, September 1–4, 2002 (jrt)	181
The Foreign Secretary Dr Cyril Svoboda Gave a Lecture on the Constitution, State Ecclesiastical Law, and International Treaties for the Church Law Society on December 4, 2002, at a Meeting Supported by the Konrad-Adenauer-Stiftung's Czech Republic Representation (J. Šouša)	183
The Diploma, Ph.D. and JUDr. Thesis in Church Law Defended in the Czech Republic in the Academic Year of 2001/2002	185
Our Acquisitions (L. Šouša, J. Šouša)	193
<i>Today we present you:</i>	
The Institute for Law and Religion (W. Wieshaider)	194
Short Messages (jrt/zh).	196

INHALT

D. Spratek: Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche in Teschener Gegend in den Jahren 1709–1781 und deren Einfluss auf die Organisation der Toleranzkirche in Österreich (2. Teil)	93
S. Pšenička: Entwicklung des Patronatsrechts in den böhmischen Ländern von der Zeit des aufgeklärten Absolutismus bis zum Jahr 1949	127
DISKUSSION	
J. Kallistová: Gesetz Nr. 3/2000 GSlg. über die Kirchen und Religionsgesellschaften vor dem Verfassungsgericht	160
DOKUMENTE	
Vertrag zwischen der Tschechischen Republik und dem Heiligen Stuhl über die Regelung der beiderseitigen Verhältnisse	163
ABSTRAKTA UND REZENSIONEN	
Spratek, D.: Internationale Gemeinschaft und die Religionsfreiheit, Theologische Revue Nr. 4/2001 (Ladislav Šouša, Jiří Šouša)	176
Wieshaider, W.: Denkmalschutzrecht (Jiří Šouša)	178
NACHRICHTEN UND INFORMATIONEN	
Konferenz des Europäischen Konsortiums für die Forschung der Staat-Kirche Verhältnisse, Thessaloniki, 9.–11. 11. 2002 (jrt)	179
Religion und Religionsfreiheit in der Europäischen Union, Warschau, 1. 9.–4. 9. 2002 (jrt)	181
Aussenminister Dr. Cyril Svoboda hielt am 4.12. 2002 den Vortrag zum Thema „Verfassung, Staatskirchenrecht und völkerrechtliche Verträge“ für die Gesellschaft für Kirchenrecht im Rahmen des von der Konrad-Adeanuer-Stiftung, Aussenstelle Prag, gestifteten Abends (J. Šouša)	183
Diplom-, rigorose und Dissertationsarbeiten, die in Tschechien im akademischen Jahr 2001/2002 in den Bereichen des Kirchen- und Staatskirchenrechts verteidigt wurden	185
Unsere Akquisitionen (L. Šouša, J. Šouša)	193
<i>Heute stellen wir Ihnen vor:</i>	
Institut für Recht und Religion (W. Wieshaider)	194
Kurze Nachrichten aus der Gesellschaft für Kirchenrecht (jrt/zh)	196

INDICE

D. Spratek: Le condizioni di diritto nella Chiesa evangelica nella regione di Těšín fra gli anni 1709–1781 e la sua influenza sul ordinamento della chiesa di tolleranza nell’ Austria (2 ^a parte)	93
S. P š e n i č k a.: Lo sviluppo del diritto di patrocinio in Boemia dall’epoca dell’assolutismo illuminato al 1949	127
DISCUSSIONE	
J. Kallistová: La legge n. 3/2002 Coll. sulle Chiese ed Enti religiosi davanti alla Corte Costituzionale	160
DOCUMENTI	
Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Ceca sul regolamento dei rapporti reciproci	163
ANNOTAZIONI E RECENSIONI	
Spratek, D.: Le comunità internazionali e la libertà della confessione, Revue Theologica 4/2001 (Ladislav Šouša, Jiří Šouša)	176
Wieshaider, W.: Denkmalschutzrecht (Il diritto della protezione di monumenti) (Jiří Šouša)	178
NOTIZIE ED INFORMAZIONI	
Conferenza del Consorzio Europeo per la ricerca sui rapporti fra lo Stato e le Chiese, Thessaloniki, 9–11 nov. 2002 (jrt)	179
La religione e la libertà religiosa nell’ Unione Europea, Varsavia, 1–4 sett. 2002 (jrt)	181
Il Ministro degli Esteri Dott. Cyril Svoboda ha tenuto il discorso sul tema „La Costituzione, il diritto ecclesiastico statale e gli accordi internazionali“ nella riunione della Società per il diritto delle Chiese organizzata con il supporto dalla rappresentazione della Konrad-Adenauer-Stiftung nella Rep. Ceca, il 4 dicembre 2002 (J. Šouša)	183
Le tesi di laurea (di maestri, dottori e dottori scientifici) approvate nell’anno accademico 2001/2002 nella Rep. Ceca in materia di diritto canonico e diritto ecclesiastico dello Stato	185
Le nostre acquisizioni (L. Šouša, J. Šouša)	193
<i>Oggi Vi presentiamo:</i>	
L’Istituto per il diritto e la religione (W. Wieshaider)	194
Le notizie dalla Società per il diritto delle Chiese (jrt/zh)	196

Právní poměry v evangelické církvi na Těšínsku v letech 1709–1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční církve v Rakousku (2. díl)

Mgr. Daniel Spratek

Stať je pokračováním 1. dílu diplomové práce otištěné v Revue č. 21–1/2002.

4. Těšínská konzistoř a cesta k tolerančnímu patentu

a) Dopad válek o dědictví rakouské na státní a církevní správu ve Slezsku

Smrt císaře Karla VI. a nástup jeho dcery Marie Terezie na český trůn (1740) znamenaly počátek válek o dědictví rakouské, v jejichž důsledku roku 1742 přešla většina Slezska (kromě Těšínska, Opavska, Krnovska a části Nisska) a Kladsko pod nadvládu Pruska. Další válečné události ani sedmiletá válka (1756–1763) na tomto stavu nic nezměnily.

Ztráta Pruského Slezska vyvolala potřebu nově upravit státní i církevní správu v Českém Slezsku (později nazývaném Rakouským Slezskem), které zůstalo pod habsburskou vládou.

Zeměpanská správa, vykonávaná dříve vratislavským vrchním úřadem, přešla roku 1742 na opavský královský úřad (zvaný též gubernium), proměněný roku 1749 na královskou reprezentaci a komoru, která byla posléze (1763) zpětně přejmenována na královský úřad; změn doznaly i další správní úřady.¹

Marie Terezie a Josef II. se také snažili vytvořit pro katolickou církev v Českém Slezsku biskupství v Opavě. Jejich snahy však narazily na nepřekonatelné obtíže. Nakonec bylo roku 1795 pouze sjednáno, že ty části Českého Slezska, které náležejí do vratislavské diecéze, bude spravovat zástupce vratislavského biskupa – generální vikář v Těšíně, jemuž budou podřízeny nisský a těšínský konzistoriát. Naproti tomu arcikněžství Opavsko-Krnovské zůstalo nadále při arcidiecézi olomoucké.²

¹ KAPRAS, Jan: Z dějin českého Slezska. Nákladem Matice opavské v Opavě 1922, s. 92.

² Ibid.: 96. [K problematice viz též nejnověji např.: GRULICH, Rudolf: Das Bistum Ostrau-Troppau. Archiv für Kirchengeschichte von Böhmen-Mähren-Schlesien, 1999 (XV.), s. 157–170.]

Při reorganizaci správy evangelické církve žádné podobné potíže jako u katolické církve nenastaly, neboť zde měl panovník při regulaci církevně-právních poměrů naprosto volnou ruku.

b) Machalova ordinace a rozhodnutí o vzniku těšínské konzistoře

V důsledku válečných událostí byl těšínský „kostel milosti“ odříznut od evangelické konzistoře v Břehu, která byla mimoto po přechodu pod pruské panství zrušena. Takřka okamžitě to vyvolalo v Těšíně problémy. Po smrti pastora Hentschela (†30. 5. 1740) totiž církevní představenstvo povolalo na kazatelské místo Ondřeje Machala, který zesnulému dříve vypomáhal jako osobní vikář. Machal stihl obdržet z Břehu osvědčení o pravověrnosti, byl následně potvrzen císařem, nicméně, aby mohl být uveden do úřadu, potřeboval být ordinován – břežská konzistoř však ordinaci již nemohla udělit. Církevní představenstvo se proto obrátilo na Marii Terezii se žádostí, aby mohl být Machal ordinován v Těšíně místními duchovními (*von dem hiesigen Teschnischen Ministerio*). Královna žádosti vyhověla a ve své odpovědi z Bratislavy 31. července 1741 uvedla, že v tomto zvláštním případě (*in hoc casu specifico*), zaviněném válečnými nepokoji, může být Machal ordinován těšínskými duchovními za předsednictví (*Presidio*) zemského hejtmána. A tak v září 1741 proběhla v Těšíně první ordinace evangelického duchovního.³

Po odstoupení převážné části Slezska Prusku se stalo zřejmým, že rozhodnutí ve výše uvedeném „zvláštním případě“ pro další vývoj těšínského kostela nepostačí, ale že je třeba výkon konzistorních funkcí nově a obecně regulovat. Typické pro danou dobu je, že vláda neuznala za vhodné tuto regulaci projednat s církevním představenstvem, nýbrž zřízení a způsob fungování nového nadřízeného úřadu pro evangelický kostel a školu bez dalšího oktrojovala.

Na návrh královského úřadu v Opavě vydala 19. prosince 1743 Marie Terezie rezoluci (královský úřad ji od panovnice přijal 16. března 1744). Královna povolala touto rezolucí znovu k životu náboženskou komisi, ustavenou reskriptem z 22. listopadu 1737 (viz kap. 4, h.), a dále pověřila právě tuto rekatolizační komisi vyřizováním evangelických těšínských konzistorních případů (*die Teschenischen Consistorialia*), jimiž volně disponovala. Komisi bylo uloženo při vyřizování konzistorních případů z knížectví těšínského a k němu přilehlých svobodných stavovských panství přizvat jednoho pastora „milostivého kostela“ a rozhodovat tyto případy podle norem pro dřívější konzistoře v Břehu, Lehnici a Volově, a to v první instanci s možností odvolání ke královně (*in prima instantia salva appellatione an Unß*).⁴

³ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 134–135.

⁴ Ibid.: 136-139.

c) Instrukce pro konzistoř a uvedení konzistoře v život

Královský úřad sdělil obsah královny rezoluce dne 11. července 1744 a připojil instrukci⁵ pro náboženskou komisi jakožto evangelickou konzistoř augsburského vyznání o devíti člancích.

Do pravomoci konzistoře náležely následující záležitosti (čl. 1):

- všechny případy týkající se úřadu, služby, učení, života a životního stylu (*Wandel*) farářů a služebníků kostela a školy (*Pfarrren, Kirchen- und Schuldiener*), zvláště pak zkoušky, ordinace a uvedení v úřad (*Examina, Ordinationes und Investiturae*) povoláných pastorů, dozor nad jejich mravy a životem (*Censur super mores et vitam*) a také otázky suspenze, odstoupení a odvolání z úřadu (*Suspensiones, Dimissiones und Remotiones*);
- dohled nad účty kostela (*Inspection über die Reytungen der Kirchen*) a sbírkami (s předchozím vědomím královského úřadu).

Dále bylo konzistoři uloženo používat tutéž pečeť jako náboženská komise (čl. 4)⁶ a dbát biskupských práv (*Jura episcopalia*) Jeho Veličenstva (čl. 6).⁷

Naproti tomu „politickému fóru“ (*dem Foro politico*) vyhradila instrukce tzv. „smíšené případy“ (např. desátky, patronátní právo) – které vyřizoval královský úřad (čl. 7) – a sám panovník vydával rozhodnutí (*Landesfürstlichen Decision und Resolution*) ve věcech dispenzí od překážek uzavření manželství a některých dalších důležitých, obtížných nebo nejasných záležitostech (čl. 8); panovník si též rezervoval právo nejvyššího dozoru nad školou a právo povolávat učitele (čl. 9).⁸

Uvedení konzistoře v život pozdržely další události válek o dědictví rakouské a patrně i nechuť náboženské komise k tomu, aby fungovala jako evangelická konzistoř. Vláda proto svým reskriptem z 26. prosince 1747 urgovala aktivaci konzistoře; žádala zejména, aby komise navrhla evangelického duchovního jako člena konzistoře a aby vypracovala návrh sazebníku konzistorních poplatků (*Consistorial-Tax-Ordnung*). Jako konzistorní asesor byl navržen pastor Christian Wilhelm Henrici (12. ledna 1748); královským úřadem v Opavě byl potvrzen 19. ledna a úřední přísahu složil na plenárním zasedání náboženské komise dne 13. února. Vyžadovalo to však další urgence, než náboženská komise svolala první zasedání konzistoře. (Mezitím byla konzistoř reskriptem z 25. června 1749 vyňata z působnosti

⁵ Úplný název instrukce zní: *Instruction für die auf allergnädigsten königlichen Befehl zu Teschen reasumirte Religionscommission, nach welcher Sie bis auf weitere allerhöchste Anordnung zugleich die vorfallende Consistorialia Aug. Confess. zu tractiren haben wird.*

⁶ RADDA (1881/82), op. cit., s. 18, uvádí, že 23. listopadu 1754 obdržela náboženská komise pečeť s vyobrazením slezské orlice a opisem *Sigillum Commissionis Religionis et Consistorii Augustanae Confessionis*.

⁷ SKALSKÝ, Gustav Adolf: *Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.)* Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 141–142.

⁸ *Ibid.*: 142.

královského úřadu a podřízena Directoriu in politicis et cameralibus ve Vídni.⁹⁾ První zasedání evangelické konzistoře (zvané také „církevní úřad“) se odehrálo 28. listopadu 1749. Na zasedání bylo pozváno církevní představenstvo a duchovní Ježíšova kostela.¹⁰⁾

d) Stavovská suplika a dovršení organizace konzistoře (1750)

Na prvním zasedání evangelické konzistoře se její předseda otázal církevního představenstva, proč po smrti církevních představených Bludovského, Rýmoltovského a Logaua povolaly stavy bez dalšího na jejich místo nové představené, nerespektující ustanovení reskriptu z 2. května 1732 (viz kap. 4, g), a proč církevní představenstvo přikročilo k povolání rektora Hennickeho a uvedlo jej v úřad, aniž by o tom nejprve konzistoř uvědomilo.

Církevní představenstvo svolalo na 27. prosince 1749 „kongres“ evangelických stavů, na němž by vypracovali odpověď na předchozí interpelaci. Na kongresu padlo rozhodnutí připojit k této odpovědi protest proti způsobu, jakým byla zřízena evangelická konzistoř. V tomto smyslu byla vypracována dne 23. ledna 1750 suplika ke královně. Stav v suplice:

1. brání své patronátní právo, které je narušeno čl. 9 instrukce pro konzistoř, kde je omezeno jejich patronátní právo nad školou,
2. vysvětlují, že noví církevní představení nebyli zvoleni, ale byli pouze pověřeni pomocí při vyřizování kostelních a školních záležitostí; tento postup byl zapříčiněn válečnými nepokoji; v budoucnu se stavy budou řídit reskriptem z roku 1732,
3. odůvodňují povolání rektora svým patronátním právem, které jim vyplývá z § 8 altranstädtské smlouvy,
4. žádají, aby těšínská evangelická konzistoř byla zřízena na způsob dřívějších konzistoř v Břehu, Lehnici a Volově – tj. z katolického představeného, evangelických duchovních a světských asesorů a evangelického sekretáře.

Stavovská suplika byla posléze spolu s dobrozdáním královské reprezentace v Opavě ze dne 4. dubna odeslána do Vídně.

Odpověď na supliku přišla v rezoluci ze dne 9. května 1750. Královna v ní popřela „domnělé“ patronátní právo stavů, tvrdíc, že je nemohou nárokovat (*praetendiren*) ani z altranstädtské smlouvy ani z exekučního recesu ani z vestfálského míru; z omezeného práva prezentace (*restringirte Praesentation*) nelze vyvodit, že by stavům příslušelo patronátní právo! Dále Marie Terezie přijala omluvu za volbu nových církevních představených, do budoucna přikázala zachovávat ustanovení

⁹⁾ RADDA, Karl: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 18.

¹⁰⁾ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 143–145.

reskriptu z roku 1732. Prosby o změnu čl. 9 konzistorní instrukce královna rozhodně odmítla; co se týče proseb o reorganizaci konzistoře, pouze svoluje, že k vyřizování konzistorních případů (*Consistorial-Vorfallenheiten*) může být přibrán (*beygezogen*) jeden zástupce zemských stavů.

Rezoluce z 9. května tak dovršila organizaci evangelické konzistoře. Tato se nyní skládala ze členů náboženské komise (včetně sekretáře) a jednoho duchovního a jednoho světského evangelického asesora. Evangeličtí asesori byli jmenováni doživotně.¹¹

Navzdory přítomnosti evangelických asesorů zůstala těšinská konzistoř více nástrojem protireformačních útlaků než správním úřadem evangelické církve a. v. Přes tuto skutečnost je její zřízení významným mezníkem církevněprávních dějin nejen Těšínska, ale všech česko-rakouských zemí. Rakouská právní historička Gamplová vidí ve zřízení konzistoře jako knížecího úřadu a v pozdějším tolerančním zákonodárství předchůdce toho, co známe z pozdější doby jako zákonné uznání církvi a náboženských společností v technickém slova smyslu.¹²

e) Nová omezování pravomocí církevního představenstva

Prvním omezením pravomocí církevního představenstva za Marie Terezie bylo ustanovení čl. 9 instrukce pro konzistoř, jímž se stavům odnímalo právo povolávat učitele školy. Protest stavů z roku 1750 – jak uvedeno výše – královna odmítla a sama jmenovala do úřadu rektora Jana Ch. Scholtze. Tento člověk s kriminální minulostí však z Těšína záhy zběhl a posléze se úřadu vzdal. Evangeličtí stavové využili této aféry a znovu si vymohli právo prezentovat kandidáta na učitelský, resp. rektorský úřad (1751).¹³

Instrukce pro konzistoř také pověřila konzistoř dohledem nad kostelními účty (čl. 1); avšak teprve roku 1777 bylo církevní představenstvo vyzváno, aby účty předložilo. Po dalších průtazích, způsobených neochotnými stavy, byla první revize provedena až roku 1779.¹⁴

Změn a omezení doznaly volba církevních představených a jejich uvedení v úřad: Reskriptem z 29. srpna 1750 bylo stanoveno, že volitelným je jedině ten šlechtic, který je „*usedlý*“ (*ansässig*), tzn. má v držbě zemskou nemovitost, nebo šlechtic, který zaplatí kauci ve výši 3000 zlatých. Reskriptem ze 14. listopadu 1750 pak

¹¹ Ibid.: 145–149.

¹² GAMPL, Inge: Vorgeschichte und Gründung des evangelischen Konsistoriums in Teschen. Eine frühe Form gesetzlicher Anerkennung? IN: Speculum iuris et ecclesiarum. Festschrift für Willibald M. Plöchl zum 60. Geburtstag. Wien, Verlag Herder 1967, s. 102.

¹³ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 109.

¹⁴ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 152.

královna sdělila, že pokládá počet čtyř představených za dostatečný a odmítla potvrdit kandidáta na pátého církevního představeného. Další žádost o volbu pátého církevního představeného byla dekretem dvorské kanceláře ze dne 15. října 1779 taktéž zamítnuta. Z roku 1752 pochází zpráva, že volbě církevního představeného předsedal katolický zemský starší. Zvolený kandidát musel následně obdržet potvrzení od vlády, přičemž žádost o toto potvrzení musela jít od konzistoře ke královskému úřadu a od královského úřadu ke dvoru, přičemž všude musely stavy platit nemalé úřední poplatky. Konečně po obdržení potvrzení byl nový církevní představený konzistoři a stavy uveden do úřadu.¹⁵

f) Změny v procesu povolávání evangelického duchovenstva a zavedení nových licenčních lístků

Přechodem větší části Slezska pod pruskou nadvládu ztratil Ježišův kostel mnoho evangeliků, kteří do něj dříve chodili, a proto byl řádný počet duchovních při tomto kostele redukován z pěti na čtyři. Ztrátou většiny Slezska také došlo k faktickému omezení okruhu osob, které byly volitelné na kazatelské místo v Ježišově kostele. Potenciální pastoři, kteří se museli prokázat slezským původem, mohli být nyní povoláváni jen z té části Slezska, která zůstala pod habsburskou nadvládou. Marie Terezie navíc stanovila, že kandidát nesměl být ordinován v Pruském Slezsku a nesměl tam za války pobývat (1760). Jelikož za těchto podmínek bylo prakticky takřka nemožné povolat jakéhokoli pastora, přiměly stavy královnu k tomu, že jim 10. dubna 1762 povolila, že mohou kandidáty na kazatelská místa povolávat ze všech habsburských zemí (zejména Uher) a také ze zemí, které s Marií Terezií neválčily.¹⁶

Kromě toho proces povolávání pastorů různě ztěžovala evangelická konzistoř. Například ve zprávě z 28. listopadu 1759 uvedla, že církevní představenstvo nevyužilo lhůtu 6 týdnů, kterou pro prezentaci duchovního stanoví patent vrchního úřadu z 25. února 1665, ani lhůtu 3–4 měsíců, kterou stanoví kanonické právo. A proto konzistoř navrhovala, aby po marném uplynutí těchto lhůt presentační právo stavů prekludovalo a přešlo na královnu, jakožto součást jejich biskupských práv (*jurium episcopaliū*).¹⁷

Pastorům bylo za Marie Terezie také ztěženo poskytování duchovních úkonů: Roku 1751 žádalo šest těšínských katolických farářů náboženskou komisi, aby byl

¹⁵ Ibid.: 122, 152–154, 160.

¹⁶ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 111–112; SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 154–155, 158.

¹⁷ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 155–156.

kromě dosavadních licenčních lístků předepsán i zpovědní licenční lístek, tzn. že by bylo nutno získat svolení od katolického faráře k první účasti na Večeři Páně v luterském kostele. Náboženská komise postoupila žádost královské reprezentaci do Opavy, která žádosti v plném rozsahu vyhověla. Po rekuru evangelíků ke dvoru byl 25. března 1752 vydán dekret, jímž bylo stanoveno, že licenční lístky mají evangeličtí pastoři žádat jen od těch komunikantů, kteří jsou vedeni v seznamech náboženské komise jako tzv. „špatně vychovaní“. (Edikt působil mnohé potíže, protože pastoři osobně neznali drtivou většinu těchto „špatně vychovaných“, a proto nemohli vědět, od koho mají licenční lístek žádat.) Mímoto 17. března 1753 nařídila královská reprezentace, že k návštěvě evangelického pastora u nemocných a k podání Večeře Páně nestačí jen uvědomit katolického faráře, ale je třeba získat od něho licenční lístek. Ediktem královského úřadu z 28. června 1771 bylo dále nařízeno, že stejně se má postupovat v případě osob postižených a starých, které již nejsou schopny dojít do Ježíšova kostela.¹⁸

g) Situace evangelických nešlechticů a valašské poutě do Těšína

Jak již bylo výše naznačeno, znamenala ztráta té části Slezska, kterou ovládlo Prusko, pro tamní evangelíky nabytí náboženské svobody a možnost vystavět si své kostely. Je proto přirozené, že přestali chodit do Ježíšova kostela v Těšíně; zatímco před rozdělením Slezska – roku 1741 – se Večeře Páně v Ježíšově kostele zúčastnilo 54 598 osob, roku 1745 klesl počet komunikantů na 43 361.¹⁹ Do Pruska však také začali docházet i evangelíci z příhraničních oblastí Českého Slezska. Týkalo se to zejména Bílska, odkud chodili evangelíci více do kostela v Pštíně než do Ježíšova kostela. Zdejší hrabě Sulkovský proto roku 1752 žádal o svolení zřídít v Bílsku luterský kostel, aby tak rakouští poddaní nechodili do Pruska. Z těchto důvodů žádost podpořilo i Directorium in politicis et cameralibus. Ale Marie Terezie Sulkovského žádost rozhodně odmítla.²⁰ (Těšínským pastorům však bylo v březnu 1753 povoleno docházet do Bílska a konat tam některé duchovní úkony.²¹)

Nástup Marie Terezie na trůn neměl většího vlivu na průběh rekatolizace. Pronásledování odpadlíků (apostatů) a tzv. „špatně vychovaných“ pokračovalo. Na

¹⁸ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 120–121, 124.

¹⁹ PATZELT, Herbert: Anfänge der Toleranzzeit in Österreichisch-Schlesien. IN: Im Lichte der Toleranz. (StT II/9) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 290.

²⁰ REZEK, Antonín: Dějiny prostonárodního hnutí náboženského v Čechách od vydání tolerančního patentu až na naše časy. I–III. 1887, s. 126–127.

²¹ FRITSCH, Richard: „Extract derer in Materia Religionis ergangenen sowohl Kaiser- und Königlichen – als Königlich Ober-Amtlichen – dann Königlichen Amts- – wie auch Königlichen Repräsentations- und Cammer-Rescripten ab Anno 1692“. JGPÖ, 1888 (roč. 9), s. 48.

základě reskriptu z 21. října 1746 však odpadlíci nebyli trestáni vězením, ale vyhnáním ze země (při recidivě pak vypovězením do Sedmíhrad).²² Představu o intenzitě pronásledování získáme z informace, že roku 1751 bylo z Těšínska vyhnáno 642 osob kvůli svému odpadlictví nebo „špatné výchově“.²³ Změna poměrů pomalu nastávala až poté, co se Josef II. stal spoluvladařem své matky (1765). Roku 1766 vypuklo na Těšínsku povstání, zapříčiněné nejen sociálním, ale i náboženským útlakem. Josef II., který na Těšínsko přijel v červenci 1766, si odsud odnesl 41 stížností.²⁴ Změnu politického kurzu v náboženských záležitostech bylo možno na Těšínsku pociťovat zejména od roku 1771, kdy bylo náboženské komisi uloženo dvorským dekretem ze 4. května postupovat v náboženských záležitostech „skromně“. Pomalu pak docházelo ke zmírňování výkonu náboženských předpisů.²⁵ To vedlo evangeliky k odvážnějším vystoupením: Roku 1779 žádalo 3000 evangelických poddaných z panství gotschdorfského o povolení evangelického učitele a kazatele. Marie Terezie však tuto žádost odmítla; stejně naložila s opětovnou prosbou bílských měšťanů o povolení evangelické školy a kostela (31. října 1780).²⁶

Koncem 70. let 18. stol. se stal Těšin svědkem jedněch z nejmasovějších protestů proti náboženské nesvobodě v habsburských zemích. Po náboženských bouřích na Valašsku roku 1777 využili Valaši skutečnosti, že kvůli válce o dědictví bavorské (1777–1779) bylo z jejich vesnic odvoláno vojsko a po stech putovali do Těšína. Vláda se obávala proti Valachům ostřeji zakročit, aby neposílila jejich proruské sympatie; proto pouze uložila těšínským pastorům, aby návštěvníky z Moravy ignorovali, jako by jich nebylo. Po zahájení mírových jednání v Těšíně stouply naděje Valachů, kteří se domnívali, že mírový kongres projednává náboženské otázky. Usnesli se proto vyslat zvláštní deputaci k ruskému vyslanci knížeti Repinovi. Úřady se však o tomto kroku včas dozvěděly a deputaci zatkl. Nicméně

²² RADDA, Karl: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen*. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 17, 25.

²³ GUCANŠKI, Jan: *Drugi etap wydalenia Luteran cieszyńskich*. Evangelický kalendář – Kalendarz ewangelicki, 1973, s. 78.

²⁴ ŠMERDA, Milan: Nejvyšší kancléř hrabě Rudolf Chotek a povstání na Těšínsku v roce 1766. *Časopis Matice moravské*, 1998 (roč. 117), č. 1, s. 28–29; jedna ze stížností pocházela z Komorní Lhotky a týkala se útisku a pronásledování evangelických poddaných. Císař ustavil vyšetřovací komisi a následně stížnosti vyhověl. Srv. UNICKA, Janina: *Początki parafii ewangelickiej w Ligotce Kameralnej*. *Ewangelik Pszczyński*, 1999, č. 1–2 (60–61), s. 13.

²⁵ RADDA, Karl: *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen*. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 28–29.

²⁶ WAGNER, Oskar: *Die evangelische Kirche in Schlesien, Mähren, Galizien und der Bukowina in der Toleranzzeit, sowie deren Superintendenten*. IN: *Im Zeichen der Toleranz*. (StT II/8) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 283.

aktivity Valachů ukázaly, že dosavadní náboženská politika v česko-rakouských zemích je neudržitelná.²⁷

h) Memoriál církevního představenstva z roku 1781

Nástup Josefa II. na trůn (1780) vzbudil mezi evangelíky nové naděje. Dne 26. března 1781 se sešli čtyři církevní představení na konferenci, na niž přizvali světského asesora těšínské konzistoře, Maxmiliána z Kališe. Na této konferenci padlo rozhodnutí vyhotovit pro císaře prosbu (*supplicat*) a vyslat s ní do Vídně dva zástupce církevního představenstva. Těmito zástupci byli zvoleni církevní představení Bedřich z Kališe a Johann von Seeger, který následně zplnomocnil konzistorního asesora Maxmiliána z Kališe, aby jel do Vídně místo něho. Bratři z Kališe předložili memoriál obsahující prosby církevního představenstva při audienci u císaře, která se konala 4. května 1781.²⁸

Memoriál se skládal ze dvou částí. První část obsahovala úvod a devět proseb, resp. stížností, ve druhé části byla obsažena vysvětlení k těmto prosbám. Církevní představenstvo žádalo:

1. aby mohlo povolávat tolik církevních představených, kazatelů a učitelů, kolik si jich vyžádá potřeba sboru (*Nothdurft der Gemeinde*);

2. aby těm, kdo nemohou posílat své děti do Ježíšovy školy v Těšíně, bylo povoleno nechat své děti vyučovat učitelem, který bude ustanoven v místě jejich bydliště;

3. aby pastoři mohli navštěvovat evangelické nemocné bez licenčních lístků;

4. aby těšínská konzistoř byla reorganizována po vzoru (*auf den nehmlichen Fuß*) dřívějších konzistoří v Lehnici, Břehu a Volově, kde katolíkem byl pouze předseda; naproti tomu církevní představenstvo předkládá císaři k uvážení, zda náboženská komise „v těchto osvícenějších časech“ (*in denen mehr aufgeklärten Zeiten*) působí v souladu nebo v rozporu se zájmem státu, poukazujíc (v druhé části) na to, že vinou postupu této komise proti evangelickým poddaným mnoho z nich opustilo knížectví, k jeho velké hospodářské škodě;

5. aby byli evangelíci přijímáni do státních služeb a úřadů, podobně jako jsou již nyní přijímáni do vojska;

6. aby byly publikovány právní předpisy (*Ausmessungen*), které se týkají náboženských záležitostí (*Materia Religionis*);

7. aby byl vydán obecný předpis o smíšených manželstvích, že děti z těchto manželství mají být vychovávány ve víře podle pohlaví rodičů a rodiče nemají být nuceni k zapisování dětí do katolické církve;

²⁷ BEDNÁŘ, František: Zápas moravských evangelíků o náboženskou svobodu. Nákladem Královské české společnosti nauk v Praze 1931, s. 115–127.

²⁸ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 160–161.

8. aby bylo evangelíkům dovoleno zakupovat domy a pozemky jak ve městech, tak na vesnici;

9. aby bylo katolickým farářům zakázáno povolávat evangelické snoubence na předmanželské zkoušky.²⁹

Předložený memoriál byl následně zaslán zemskému úřadu do Opavy k vydání dobrozdání. Opavské dobrozdání vyznělo pro církevní představenstvo dosti nepříznivě. Následně byl memoriál předložen česko-rakouské dvorské kanceláři ve Vídni, jež k němu zaujala stanovisko dne 30. ledna 1782 a vyjádřila mu podporu (jistě pod vlivem mezitím vyšlých tolerančních patentů).³⁰

5. Vliv Těšínska na právní poměry toleranční církve

a) Toleranční patent a přihlašování se do tolerovaných církví

Smrt Marie Terezie a nástup Josefa II. (1780) znamenaly konec období protireformace a počátek doby tolerance. Období tolerance zahájily toleranční patenty Josefa II. – pro země rakouské, vydaný 13. října 1781, a pro země uherské, vydaný 25. října 1781.

Vyhlášení patentu ve Slezsku bylo pozdrženo tím, že bylo třeba vyřešit vztah mezi ustanoveními tolerančního patentu a právy, která slezským evangelíkům již příslušela, či kterých se domáhali, jak byla vyjádřena zejména v memoriálu církevního představenstva z roku 1781 (viz kap. 6, h). Prosbu obsaženou v memoriálu byly vyřízeny intimací česko-rakouské dvorské kanceláře ze dne 20. února 1782, jež byla sdělena přípisem konzistoře 26. března. Podle této intimace všechna práva, která byla slezským evangelíkům přiznána smlouvami a zákony (*durch Verträge und Gesetze*), jim zůstávají zachována; následně jsou probrány jednotlivé prosby; odpovědi na prosby předznamenávají znění slezského tolerančního cirkuláře, který je namnoze s textem intimace shodný slovo od slova.³¹

Tento slezský toleranční cirkulář byl vydán v Opavě dne 30. března 1782; byl vydán německy a byl adresován akatolickým stavům a poddaným. Obsahoval sedm článků, přičemž právní kontinuita byla zajištěna zohledněním dosavadních práv evangelíků v člancích 1, 3, 5 a 6.

- Čl. 1 povolil akatolíkům, pokud jich na určitém místě bydlí 100 rodin nebo 500 osob, vystavět si modlitebnu a školu; ostatním akatolíkům se povolovalo navště-

²⁹ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 161–162; MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 130.

³⁰ Srv. SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 162–167.

³¹ Ibid.: 168.

vovat nejbližší vnitrozemskou modlitebnu, akatoličtí duchovní je také mohli navštěvovat a sloužit jim; dále bylo zabráněno překážet návštěvě dožádaného katolického duchovního u evangelických nemocných: to však neplatilo v těšinském kraji a na gotschdorfském panství, kde akatoličtí nemocní nebyli katolickými kněžími navštěvováni.

- Čl. 2 povolil akatolíkům povolávat si učitele, které bude sbor vydržovat a kteří budou podřízeni školnímu ředitelství.
- Čl. 3 povolil akatolickým obyvatelům volit si pastora, pokud jej budou vydržovat; pokud by pastora vydržovala vrchnost, bude jí příslušet prezentační právo. Potvrzování pastorů si vyhradil císař; potvrzení uděloval prostřednictvím těšinské konzistoře.³²
- Čl. 4 vyhradil štolová práva (*jura stolae*) faráři místa podle dosavadního sazebníku.³³
- Čl. 5 stanovil základní normy pro složení a působnost těšinské konzistoře.³⁴
- Čl. 6 právně reguloval smíšená manželství (viz kap. 8, a).
- Čl. 7 založil možnost připustit akatolíky ke koupi domů a statků, k měšťanskému a mistrovskému právu, k akademickým hodnostem a civilním službám; jejich přísaha má být v souladu s jejich náboženskými zásadami a nemají být nuceni účastnit se procesí či funkcí panující církve.³⁵

Dřívější práva, plynoucí slezským evangelíkům zejména z altranstädtské konvence a exekučního recesu, tak zůstala zachována.³⁶

Co se týče přestupu do tolerovaných církví, bylo 25. ledna 1782 stanoveno, že přestupující je povinen osobně nahlásit svůj přestup na krajském úřadě. Když se koncem října 1782 přihlásilo v rakouských zemích již 73 722 osob, bylo dvorským

³² Toleranční cirkuláře v ostatních rakouských zemích naproti tomu stanovily, že potvrzování se děje prostřednictvím protestantských konzistoří; tam, kde jich není, mají se kandidáti na pastory obrátit na konzistoř v Těšíně nebo na konzistoře v Uhrách. (Srv. MELMUKOVÁ, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha, Mladá fronta 1999, s. 34.)

³³ Toleranční cirkuláře v ostatních rakouských zemích se výslovně odvolávají na tuto úpravu, jakožto recipovanou ze Slezska. (Srv. MELMUKOVÁ, op. cit., s. 34.)

³⁴ Toleranční cirkuláře v ostatních rakouských zemích naproti tomu stanovily, že soudnictví v záležitostech náboženství akatolíků náleží politickému zemskému úřadu s příbráním jednoho či dvou akatolických duchovních nebo teologů. (Srv. MELMUKOVÁ, op. cit., s. 34.)

³⁵ BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien. Prag, I. G. Calve'sche k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung (Josef Koch) 1897, s. 133–135.

³⁶ Rakouská vláda se cítila být altranstädtskou konvencí vázána ještě roku 1877 (po 170 letech!), kdy zkoumala, zda není v rozporu se smlouvou sloučení těšinského evangelického gymnázia s katolickým gymnáziem v interkonfesi ústav. Srv. WAGNER, Oskar: Die evangelische Kirche in Schlesien, Mähren, Galizien und der Bukowina in der Toleranzzeit, sowie deren Superintendenten. IN: Im Zeichen der Toleranz. (StT II/8) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 290.

dekretem z 15. prosince 1782 nařízeno, že lhůta pro přestup skončí 1. ledna 1783; kdo by chtěl po tomto datu opustit katolickou církev, bude pokládán za odpadlíka. Jelikož provádění tohoto dekretu by přineslo problémy s apostaty a „špatně vychovanými“, které sužovaly v minulých desetiletích Slezsko, bylo následně dvorským dekretem z 21. února 1783 nařízeno, že od 1. ledna 1783 je možno se přihlašovat do tolerovaných církví, avšak předtím je třeba absolvovat šestitýdenní vyučování³⁷ u katolického faráře.³⁸

b) Reorganizace a přesídlení těšínské konzistoře

Podnět k reorganizaci těšínské konzistoře dalo císaři církevní představenstvo těšínského „kostela milosti“ ve svém memoriálu z roku 1781. V odpovědi na memoriál sdělila 20. února 1782 česko-rakouská dvorská kancelář, že namísto dosavadní náboženské komise bude v Těšíně zřízena „*řádna a zvláštní konzistoř*“ (*ein förmliches und eigentliches Consistorium*); dále bylo vymezeno složení a působnost konzistoře.³⁹ Text této části intimace byl posléze téměř doslova přetištěn v čl. 5 slezského tolerančního cirkuláře, v němž stálo, že „*vlastní consistorialia, totiž examina, ordinationes a investiturae duchovních k úřadu kazatelskému a pastýřskému povolanych a od nejvyššího zeměpána potvrzených; týchž censuræ morum; matrimonialia primæ instantiæ; záležitosti týkající se osob církevních a školních, a prohlízení i dohlízení na církevní a almuženské peníze, pak jich vynaložení mají v Těšíně od řádné a zvláštní ze samých protestantů z polovice duchovního a z polovice světského stavu se skládající a pod katolickým předsedou stojící konzistoře – s vyhrazením odvolání se k politické zemské správě a s vyhrazením i žádosti revise k Jeho Veličenstvu – podle zásad jejich náboženství a církevního práva projednávána býti.*“⁴⁰

Podle těchto zásad byla v Těšíně dne 22. července 1784 zřízena luterská konzistoř. Téhož dne byl vydán dvorský dekret obsahující *instrukci* pro konzistoř; tato instrukce se zčásti opírala o návrh⁴¹ vypracovaný 27. července 1781 církevním

³⁷ tj. stejně dlouhé vyučování jako to, které bylo dříve uloženo apostatům ve Slezsku (viz kap. 4, e).

³⁸ MICHEJDA, Karol: Dziejje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 135–136; BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien. Prag, I. G. Calve'sche k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung (Josef Koch) 1897, s. 135.

³⁹ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Geschichte der Evangelischen Kirchenverfassung in Oesterreich. (Bis zum Toleranzpatent.). Wien, Julius Klinkhardt & Co. 1898, s. 168–169.

⁴⁰ Český překlad německého textu podle: FRANK, Gustav: Toleranční patent císaře Jozefa II. Vídeň, nákladem c. k. evang. vrchní rady 1881, s. 83.

⁴¹ Návrh nese název *Ohnmaßgeblichen Allerunterthänigsten Entwurf zu einer vom Allerhöchsten Orte von den Vorstehern der A. C. Verwandten mit Rücksichtnehmung auf die landesfürstlichen Verordnungen abzufassenden Instruction für das Allerhöchst resolvirte und im Herzogthum Schlesien zu Teschen anzustellende förmliche und eigentliche K. u. K. Consistorium Aug. Confessionis.*

představenstvem. Text instrukce byl konzistoři zaslán moravsko-slezským guberniem v Brně (jemuž byla konzistoř bezprostředně podřízena) dne 2. srpna 1784.⁴²

Konzistoř sídlila v Těšíně velmi krátkou dobu; dvorským dekretem z 22. září 1784 bylo sděleno, že „*Jeho Veličenstvo shledalo, že z důvodu přílišné vzdálenosti těšínské konzistoře augsburského vyznání od jiných rakouských provincií má tato býti přemístěna do Vídně, jakož že má býti ve Vídni založena stejná konzistoř pro reformované, kteří se nacházejí v německých a českých zemích.*“⁴³ Stavby knížectví těšínské a bílského zaslaly dne 20. ledna 1785 císaři prosbu, v níž (poukazující na altranstädtskou smlouvu) žádaly, aby konzistoř nebo alepoň dolní konzistoř (*Unterconsistorium*) byla ponechána v Těšíně. Tato prosba byla dvorským dekretem ze dne 31. ledna 1785 zamítnuta. V květnu 1785 pak konzistoř přesídlila do Vídně.⁴⁴

Po spojení s konzistoří pro evangeliky helvétského vyznání (1785) fungovala konzistoř bez větších změn po celou toleranční dobu až do roku 1861, kdy byla proměněna na „c. k. vrchní církevní radu“; jedinou významnou změnou, která se v tomto období udála, bylo podřízení konzistoře evangelickému předsedovi namísto dosavadnímu katolickému, a to na základě císařova rozhodnutí z 1. září 1859.⁴⁵ Institut katolického předsedy v čele evangelické konzistoře, zavedený exekucním recesem (1709), tak zůstal součástí rakouského práva po 150 let.

c) Správa toleranční církve a snahy o kodifikaci evangelického církevního práva

Toleranční církev v Rakousku byla (podobně jako již dříve evangelická církev ve Slezsku) spravována podle tzv. *teritoriálního systému* (vyvinuvšího se ze systému summepiskopálního). Podle tohoto systému náležela správa církve do tzv. teritoriálních práv absolutistického monarchy; ve svém důsledku to znamenalo, že

⁴² BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien. Prag, I. G. Calve'sche k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung (Josef Koch) 1897, s. 136–137; FRANK, Gustav: Consistorial-Instruction vom Jahre 1784. JGPÖ, 1886 (roč. 7), s. 132–133.

⁴³ „*Seine Majestät haben bei dem Umstande, das teschner Consistorium augsburger Confession von den übrigen österreichischen Provinzen allzuweit entfernt ist, zu resolviren befunden, dass dasselbe nach Wien übersetzt, wie auch für die zu den deutschen und böhmischen Erblanden befindlichen Reformirten ein gleiches Consistorium in Wien hergestellt werden solle.*“ (přel. D. S.) KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 182.

⁴⁴ WAGNER, Oskar: Die evangelische Kirche in Schlesien, Mähren, Galizien und der Bukowina in der Toleranzzeit, sowie deren Superintendenten. IN: Im Zeichen der Toleranz. (StT II/8) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 288.

⁴⁵ GAMPL, Inge: Vorgeschichte und Gründung des evangelischen Konsistoriums in Teschen. Eine frühe Form gesetzlicher Anerkennung? IN: Speculum iuris et ecclesiarum. Festschrift für Willibald M. Plöchl zum 60. Geburtstag. Wien, Verlag Herder 1967, s. 102.

katolický monarcha řídil evangelickou církev jako její *summus episcopus* (nejvyšší biskup).⁴⁶ Císař vykonával *iura circa sacra* (= určoval pravidla vztahu státu a církve) a *iura in sacra* (= reguloval vnitřní život církve). Správa evangelické církve byla vykonávána po dvou liniích:

1. státní, tzn. prostřednictvím dvorských a zemských politických úřadů;
2. církevní, tzn. prostřednictvím konzistoře, superintendentů a seniorů.⁴⁷

V čele církevní správy stála *konzistoř* (jejíž geneze je popsána výše); fakticky se jednalo o „dvojkonzistoř“ – dva orgány, jeden pro evangelíky a. v. a jeden pro evangelíky h. v., které spojoval společný katolický předseda. Všechny členy konzistoře jmenoval císař. Působnost konzistoře byla vymezena zejména instrukcí pro konzistoř z 22. července 1784, zvláště čl. 4, a dvorským dekretem z 29. dubna 1785^{48, 49}

Obě protestantské církve byly rozděleny do správních obvodů, které se nazývaly superintendence. V Rakousku bylo zřízeno pět superintendencí a. v. (1. dolno- a vnitrorakouská; 2. hornorakouská a salcburská; 3. česká; 4. moravsko-slezská; 5. haličská) a tři, resp. čtyři superintendence h. v. (1. dolnorakouská; 2. česká; 3. moravská; 4. haličská). V čele superintendencí stáli duchovní s titulem *superintendent* (pouze v čele haličské „superintendence“ h. v. stál senior, který byl bezprostředně podřízen konzistoři). Superintendenty jmenoval císař. Jejich působnost vymezovala zejména instrukce pro superintendenty a. v. (1785)⁵⁰, kterou se *mutatis mutandis* řídili i superintendenti h. v.⁵¹

Ku pomoci superintendentům stáli duchovní s titulem *senior* (výjimku tvořil pouze zmíněný haličský senior h. v.). Dvorským dekretem ze 6. listopadu 1784 bylo stanoveno, že každých deset sborů musí mít svého seniora (srv. též čl. 4, §1 instrukce pro superintendenty). Procedura ustanovování seniorů byla následující: Seznam kandidátů na seniory postupoval superintendent konzistoři, která ze se-

⁴⁶ Srv. HELFERT, Joseph: Die Rechte und Verfassung der Akatholiken in dem Oesterreichischen Kaiserstaate. 2. vyd. Wien, J. G. Ritter v. Mösle sel. Witve 1827, s. 44; GAMPL, Inge: Vorgeschichte und Gründung des evangelischen Konsistoriums in Teschen. Eine frühe Form gesetzlicher Anerkennung? IN: Speculum iuris et ecclesiarum. Festschrift für Willibald M. Plöchl zum 60. Geburtstag. Wien, Verlag Herder 1967, s. 92.

⁴⁷ Srv. LOESCHE, Georg: Von der Duldung zur Gleichberechtigung. JGPÖ, 1911 (roč. 32 a 33), s. 225.

⁴⁸ Text otiskuje: KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 182 (položka listináře č. CXXVI).

⁴⁹ HELFERT, Joseph: Die Rechte und Verfassung der Akatholiken in dem Oesterreichischen Kaiserstaate. 2. vyd. Wien, J. G. Ritter v. Mösle sel. Witve 1827, s. 47–49; FRANK, Gustav: Consistorial-Instruction vom Jahre 1784. JGPÖ, 1886 (roč. 7), s. 139–141.

⁵⁰ Text otiskuje: FRANK, Gustav: Superintendential-Instruction vom Jahre 1785. JGPÖ, 1885 (roč. 6), s. 14–32.

⁵¹ HELFERT, Joseph: Die Rechte und Verfassung der Akatholiken in dem Oesterreichischen Kaiserstaate. 2. vyd. Wien, J. G. Ritter v. Mösle sel. Witve 1827, s. 49–53.

znamu zvolila seniora a postoupila svou volbu zemskému politickému úřadu k potvrzení. Zemský politický úřad pak sdělil své potvrzení dvoru.⁵²

Těšinsko náleželo do moravsko-slezsko-haličské (posléze moravsko-slezské) superintendence a. v., zřízené dvorským dekretem z 27. února 1784, a do slezského seniorátu, vytvořeného na základě dvorského dekretu ze 14. prosince 1807.⁵³

Z celého popsaného systému správy evangelické církve tvořil výjimku *ašský inspektorát*, jenž byl podřízen vlastní konzistoři, zřízené na základě tzv. temperaments-punktů ze dne 10. března 1775.⁵⁴

K lepšímu zabezpečení správy evangelické církve usiloval císař Josef II. o *kodifikaci evangelického církevního práva*. Císař se snažil inspirovat evangelickým právem platným v Polsku a v Litvě. V červnu 1782 bylo uloženo reformované konzistoři v Sedmíhradsku a luterské konzistoři v Těšíně vypracovat návrh kodexu evangelického církevního práva. Obě konzistoře však mnoho nevykonaly (těšínská konzistoř pouze zamítla polskou předlohu církevního práva jako nevhodnou). Proto byla roku 1785 vybídnuť vídeňská konzistoř a. v. a roku 1786 též vídeňská konzistoř h. v., aby vypracovaly návrh kodexu evangelického církevního práva. Konzistoře předložily svůj společný návrh, vypracovaný konzistorním radou luterské konzistoře J. A. v. Wielandtem, dne 13. června 1787. V únoru 1789 byl návrh konzistořím vrácen k přepracování; se smrtí Josefa II. (1790) práce na kodexu ustaly. Přepracovaný Wielandtův návrh z roku 1793 se nesetkal s větším ohlasem.⁵⁵ Právní normy pro evangelickou církev v Rakousku tak zůstaly rozptýleny v řadě právních předpisů - patentech, instrukcích, dvorských dekretech ap.

d) Evangelické sbory a pastoři

Evangelické sbory nebyly správní jednotkou tolerančních církví. Na jejich úrovni byl výkon některých správních funkcí ponechán katolickým farnostem: až do roku 1848 vedli pouze katoličtí faráři veřejné matriky a těmto farářům byli akatolíci povinni platit štolové poplatky.⁵⁶ Z tohoto pojetí se odvíjelo i postavení evange-

⁵² Ibid.: 67–68.

⁵³ WAGNER, Oskar: Die evangelische Kirche in Schlesien, Mähren, Galizien und der Bukowina in der Toleranzzeit, sowie deren Superintendenten. IN: Im Zeichen der Toleranz. (StT II/8) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 287.

⁵⁴ Srv. KUZMÁNY, Karl: Lehrbuch des Allgemeinen und Österreichischen evangelisch-protestantischen Kirchenrechtes. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 339. Text temperaments-punktů otiskuje KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 75–76 (položka listináře č. XXXVII).

⁵⁵ FRANK, Gustav: Toleranční patent císaře Jozefa II. Vídeň, nákladem c. k. evang. vrchní rady 1881, s. 86–89.

⁵⁶ Srv. TRETERA, Jiří Rajmund: Konfesní právo a církevní právo. Praha, Jan Krigl 1997, s. 87–88.

lických pastorů, jimž byl odepřen titul faráře a kteří byli pokládáni pouze za nekatolické kaplany určité katolické farnosti.⁵⁷

Určité zárodky církevní správy však poskytovalo na úrovni farností *patronátní právo*, jehož subjektem byli zpravidla všichni členové daného sboru, se všemi právy a závazky (srv. čl. 3 tolerančního patentu).⁵⁸ Výjimek z tohoto pravidla bylo málo: Jednoho patrona měl v Čechách pouze německý vojenský sbor v Praze (kde byl patronem generál hrabě Dagobert Siegmund z Wurmseru), na Moravě jen sbor v Brně (kde byl patronem průmyslník Johann Leopold Köffiler, římský katolík!)⁵⁹ a ve Slezsku sbory v Drahomyšli (kde byl patronem baron Bedřich z Káliše, který si roku 1792 vymohl pro svou modlitebnu právo vystavět věž se zvonem)⁶⁰, v Dolních Bludovicích (kde byl patronem Johann Tobias, svobodný pán von Seeger)⁶¹ a v Javoří (kde byl patronem Jiří Ludvík von Lašovský)⁶².

Zvláštní patronátní vztah k těšínskému „kostelu milosti“ nebyl sice tolerančním zákonodárstvím dotčen, podlehl však v toleranční době změnám. Počet evangelických stavů na Těšínsku se totiž dramaticky snížil (roku 1803 sestávaly evangelické stavy ze šesti rodin, přičemž dvě z nich byly reprezentovány ovdovělými osobami⁶³), a tyto stavy přestávaly být schopny vykonávat povinnosti z patronátního vztahu. Navíc se proti stavům začali prosazovat evangelíci ze 34 venkovských obcí, které ke kostelu patřily. Roku 1797 si vymohli při volbě pastorů právo veta (*votum negativum*). Na základě smlouvy mezi stavy a venkovskými evangelíky ze 6. března 1803 byla část práv a závazků z patronátního vztahu přenesena na evangelické venkovské obce; rovněž bylo smlouveno, že v případě vymření nebo vysídlení evangelické šlechty přejde výkon patronátních práv a závazků v plné míře na 34 evangelických obcí, naproti tomu, jestliže by se v budoucnu počet evangelických stavů zvýšil, má přejít výkon práv a závazků z patronátního vztahu v plné míře zpátky na ně.⁶⁴ Druhá varianta ve smlouvě však byla značně nepravděpodobná: krize evangelických stavů postupovala (v letech 1801–1813 sestávalo církevní představenstvo jen z jedné osoby, Erdmanna Klette von Klettenhof),

⁵⁷ MELMUKOVÁ, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha, Mladá fronta 1999, s. 184.

⁵⁸ Ibid.: 184.

⁵⁹ Ibid.: 144, 146.

⁶⁰ PATZELT, Herbert: Anfänge der Toleranzzeit in Österreichisch-Schlesien. IN: Im Lichte der Toleranz. (StT II/9) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 284.

⁶¹ Ibid.: 294.

⁶² LOESCHE, Georg: Inneres Leben der österreichischen Toleranzkirche. JGPÖ, 1915 (roč. 36), s. 64.

⁶³ Ibid.: 307.

⁶⁴ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 148–149, 150–151.

a proto moravsko-slezské gubernium stavům roku 1812 uložilo, aby zvolily na místo církevních představených osoby z měšťanského stavu, nemají-li vhodné kandidáty mezi pány a rytíři. A tak roku 1816 zvolily evangelické stavy poprvé na místo církevních představených nešlechtice – a sice dva těšínské měšťany. Poslední šlechtic zastávající úřad církevního představeného pak abdikoval roku 1820.⁶⁵

Zvláštní pozornosti si zaslouží též evangelický sbor v Bílsku. V Bílsku byla nositelem patronátního práva celá evangelická obec, která se téměř kryla s obcí města. Záhy po vydání tolerančního patentu zdejší evangelíci zmocnili šest starších či presbyterů (*Älteste*), kteří je měli ve výkonu práv a povinností z patronátního vztahu zastupovat. Dne 29. listopadu 1781 se bílská evangelická obec sešla na radnici a ze středu šesti starších zvolila předsedu staršovstva (*Oberälteste*) a dále zvolila 24členný výbor (*Ausschuss*). Pro tyto zastupitelské orgány byla 14. prosince 1782 vyhotovena „*Generální instrukce a plná moc*“ (*General-Instruction und Vollmacht*), upravující v pěti kapitolách práva a povinnosti těchto orgánů. Generální instrukce byla novelizována 7. srpna 1784, kdy přibyl další zastupitelský orgán, a to 48členný velký výbor sboru (*der grosse Gemeinde-Ausschuss*). Bílská Generální instrukce představuje patrně o nejstarší „ústavu“ evangelického tolerančního sboru v Rakousku.⁶⁶ Na příkladu Bílska je patrné, že kolektivní patronát umožňoval pronikání prvků zastupitelské demokracie do teritoriálního systému církevní správy. (Tyto principy se již koneckonců uplatňovaly i při volbě církevního představenstva Ježíšova kostela v Těšíně; tamní systém aristokratické zastupitelské demokracie byl bílským měšťanům znám a nepochybně je inspiroval při organizaci jejich sboru.)

Nejdůležitějším právem, které vyplývalo z patronátního vztahu, bylo *právo prezentace* pastora. Podobně jako dříve ve Slezsku, platila i v toleranční době určitá omezení ohledně původu kandidáta na kazatelské místo. Rezolucí z 23. října 1781 bylo stanoveno, že pastory se mohou stát pouze „*poddani z dědičných zemí*“ (*erbländische Untertanen*); dvorským dekretem ze 13. března 1782 bylo pak umožněno povolávat pastory z celé Říše, kromě kurfiřtského Saska a Pruska. Mimoto nebylo dovoleno povolávat za pastory osoby z ochranovské Jednoty bratrské (*Herrnhutern*).⁶⁷ Roku 1805 bylo připuštění cizinců omezeno jen na případy krajní

⁶⁵ PATZELT, Herbert: Anfänge der Toleranzzeit in Österreichisch-Schlesien. IN: Im Lichte der Toleranz. (StT II/9) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 308–313.

⁶⁶ HAASE, Theodor: Die Organisation der evangelischen Gemeinde in Bielitz nach dem Erscheinen des Toleranzpatents (1782–1784). JGPÖ, 1880 (roč. 1), s. 43–53.

⁶⁷ WAGNER, Oskar: Mutterkirche vieler Länder. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogtum Teschen 1545–1918/20. (=StT I/4[1–2]) Wien – Köln – Graz, Verlag Hermann Böhlhaus Nachf. 1978, s. 115.

nouze; roku 1812 byl ale zrušen zákaz pro Sasko a pruské Slezsko, současně však byla zdůrazněna přednost domácích kandidátů (*Inländer*).⁶⁸

Kandidáti na pastory byli patrony prezentováni k císařskému potvrzení. Od roku 1786 vystavovalo příslušné dekrety zemské gubernium.⁶⁹

7. Manželskoprávní ustanovení, právní regulace školství, liturgické předpisy

a) Manželskoprávní ustanovení

Manželskoprávní předpisy, které byly vydávány v průběhu 18. století, se týkaly především smíšených sňatků a interkonfesionálních vztahů vůbec; v ostatních případech se evangelíci zpravidla řídili recipovanými normami kanonického práva (srv. čl. 1, § 7 altranštádtské smlouvy).

Altranštádtská smlouva zakotvila v čl. 1, § 5 zákaz ustanovovat evangelickým poručencům a sirotkům zákonné zástupce jiného náboženství (*diversae religionis*), posílat do klášterů (*in monasteria*), či vychovávat v zásadách jiného náboženství; matky si pak mohly samy vyžádat evangelické poručníky pro své děti, nebylo-li poručníků zákonných nebo testamentárních. Exekuční reces stanovil v §6, že výchova dětí ze smíšených manželství záleží na dohodě rodičů.⁷⁰⁷¹

Problematika interkonfesionálních manželství se posléze stala předmětem řady právních předpisů. Tyto předpisy, správní instrukce a faktický postup státu či katolického duchovenstva jsou značně rozmanité, ba často protichůdné; nezdědka jsou v očividném rozporu s ustanoveními altranštádtské smlouvy a exekučního recesu.

Dne 27. července 1716 vydal císař dekret, jímž subsidiárně stanovil, že pokud neexistují předmanželské dohody (*pacta antenuptialia*) ohledně výchovy dětí, mají být děti ze smíšených manželství vychovávány podle pohlaví – synové ve víře otce a dcery ve víře matky. Děti, které podle tohoto dekretu nebo předmanželských dohod měly být vychovávány v katolické víře, ale byly vychovávány ve víře evangelické, byly označovány jako tzv. „špatně vychovaní“ (*male educati*).

⁶⁸ LOESCHE, Georg: Von der Duldung zur Gleichberechtigung. JGPÖ, 1911 (roč. 32 a 33), s. 236.

⁶⁹ Srv. MELMUKOVÁ, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha, Mladá fronta 1999, s. 184.

⁷⁰ Jak neobyčejně progresivní ustanovení to bylo, vyplývá ze srovnání s tehdejšími Uhrami, kde všechny děti ze smíšených manželství musely být vychovány v katolické víře (ŠPIESZ, Anton: Rekatolizácia na Slovensku v mestách v rokoch 1681–1781. Historický časopis, 1991 (roč. 39), č. 6, s. 593), tak i ze srovnání s pozdějším tolerančním zákonodárstvím (viz dále).

⁷¹ Srv. KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 67, 69.

Ohledně nich vrchní úřad nařídil 12. června 1720, aby chlapci ve věku 14-16 let, kteří kladli odpor přijetí katolické víry, byli posláni k vojsku jako bubeníci a aby starší chlapci byli posíláni na vojnu jako rekruti anebo vyhnáni ze země. Jejich rodiče měli být pro výstrahu uvězněni nebo potrestáni veřejnými pracemi.⁷² Dne 13. června 1724 bylo rezolucí vrchního úřadu nařízeno, aby děti ze smíšených manželství, které jsou starší 20 let a nejsou podezřelé z hereze a odpadlictví, byly ponechány na pokoji, jiné, které mají 15-17 let, byly přinuceny k přijetí katolické víry podle pohlaví; aby odpadlíci, jejichž rodiče jsou katolíci, byli bez ohledu na věk a pohlaví vyhnáni ze země a katoličtí rodiče, kteří dopustili, že jejich děti odpadly, byli exemplárně potrestáni veřejnými pracemi nebo peněžitými tresty, určenými na zbožné účely.⁷³ Ve druhé polovině 20. let 18. století přestal těšinský děkan Schwider sezdávat smíšené páry, dokonce i v případech, kdy nupturienti byli ochotni se zavázat, že budou vychovávat všechny děti v katolické víře. Proti tomuto jednání zakročil vratislavský vrchní úřad, který děkanovi pohrozil zadržením temporalii (30. 8. 1728) a posléze i odvoláním z úřadu (15. 11. 1728), jestliže nebude smíšené páry oddávat. Děkan ustoupil, nicméně administrativa vratislavského biskupa katolickým farářům uložila (15. 7. 1729), aby sezdávali smíšené páry jen tehdy, pokud přislíbí vychovávat všechny děti v katolické víře; vrchní úřad dále nařídil (24. 11. 1729), že smíšené manželství je možno uzavřít, nelze-li protestantskou stranu „*po dobrém*“ (*bono modo*) přimět k přestupu ke katolické víře; mimoto bylo nařízeno, aby vrchnost nechala vychovat chudé luterské osiřelé děti v katolické víře.⁷⁴ Dne 8. května 1737 vydal Karel VI. reskript, v němž (ve smyslu nařízení z 13. 6. 1724) rozkázal, že děti ze smíšených manželství vychované v luterské víře (*lutherisch erzogenen Kinder*), pokud jsou starší 20 let, nemají být nuceny ke změně vyznání, ale katolické duchovenstvo se má pokusit pouze je přesvědčit učeností (*docilität*); pokud setrvají ve svém bludu (*Irrthum*), nemá jim být bráněno v uzavření smíšeného manželství, i kdyby chtěli své děti nábožensky vychovávat podle pohlaví (*secundum sexum*).⁷⁵ V tajné instrukci pro náboženskou komisi (1737) bylo nařízeno, aby děti vychovávané od dětství v luterské víře byly bez ohledu na věk podrobeny náboženskému vyučování; nepřinese-li vyučování výsledek, má být dbáno na to, aby alespoň jejich děti byly vychovány v katolické

⁷² NAWA, Karol: Kościół na Ziemi Cieszyńskiej do roku 1950. Bytom, 4K 1997, s. 98.

⁷³ RADDA, Karl: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 10; FRITSCHKE, Richard: „Extract derer in Materia Religionis ergangenen sowohl Kaiser- und Königlichen - als Königlich Ober-Amtlichen - dann Königlichen Amts- - wie auch Königlichen Repraesentations- und Cammer-Rescripten ab Anno 1692“. JGPÖ, 1888 (roč. 9), s. 105.

⁷⁴ RADDA, Karl: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 11.

⁷⁵ Ibid.: 12.

víře; mimoto bylo nařízeno, že nupturienti jsou povinni podepsat předmanželskou smlouvu do církevních matrik; také bylo nařízeno, aby v případě smrti evangelického manžela byl ustanoven jeho dětem katolický opatrovník, pokud ovšem je to možné učinit bez rozruchu (*wenn es ohne rüclamo thunlich sei*).⁷⁶ Dne 6. prosince 1740 sdělil vrchní úřad náboženské komisi další tajnou instrukci, podle níž měla komise rozlišovat ve svém postupu 3 skupiny: 1. ty, kteří ještě nedosáhli věku 20 let (ostrý postup), 2. ty, kteří jsou starší 20 let (mírnější postup), a 3. ty, kteří chtějí uzavřít manželství (snaha o příslib výchovy dětí v katolickém náboženství; jinak povinnost zaplatit trojnásobný štolový poplatek).⁷⁷ Konečně výnosem ze 3. října 1740 si císař vyhradil právo určit náboženství dětí bez ohledu na předmanželské dohody.⁷⁸ Za Marie Terezie (1743) bylo znovu stanoveno, že není-li možno získat od nekatolické strany příslib výchovy dětí v katolické víře (*stipulatio de educandis prolibus in fide Catholica*), mají být děti vychovávány „*secundum sexum*“.⁷⁹ Intimace z 8. ledna 1780 stanovila, že k uzavření smíšeného manželství je zapotřebí vyžádat si panovníkův souhlas (*landesfürstliche Consens*).⁸⁰ Co se týče nemanželských dětí, ty náležely bez ohledu na víru svých rodičů do katolické církve.⁸¹

V souvislosti se špatně vychovanými je třeba zmínit tzv. *sirotčinec* (*orphano-trophium*), který byl asi roku 1735 založen v Lipovci. Více než charitativní ústav to byl spíše jistý druh polepšovny, který byl určen k rekatolizaci „špatně vychovaných“ dětí. Tento „sirotčinec“ byl založen jezuitou a správcem komorních statků na Těšínsku. Děti do něj byly zpravidla umisťovány násilím, což mělo za následek časté útěky, za něž byl tvrdě ztrestán nejen uprchlík, ale i ti, kdo se ho ujali. Podle reskriptu z 9. září 1749 byl „sirotčinec“ vydržován mj. z majetku konfiskovaného apostatům. V důsledku rozhodnutí Marie Terezie z 24. října 1750 byl ústav přemístěn do Ustroně, kde byl po zrušení jezuitského řádu roku 1773 přeměněn na státní zařízení. Zrušen byl roku 1787.⁸²

Snaha některých párů vyhnout se komplikacím sňatkem v cizině (zejména v Pruském Slezsku) byla zmařena reskriptem královské reprezentace a komory z 18. srpna 1750, který stanovil, že manželství uzavřená v cizině se pokládají za

⁷⁶ Ibid.: 13.

⁷⁷ Ibid.: 14.

⁷⁸ Ibid.: 15.

⁷⁹ Ibid.: 16.

⁸⁰ Ibid.: 34.

⁸¹ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 128.

⁸² RADDA, Karl: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 21; POLOCZ-KOWA, Barbara: Dokumenty Domu Sierot w Ustroniu. Pamitnik Cieszyński, 1999 (d. 14), s. 95, 101, 106.

tajná (klandestinní) a tudíž neexistující; domnělí manželé mají být trestáni za soužití v konkubinátu a jejich děti mají být pokládány za nemanželské.⁸³

Co se týče *překážek manželství* evangelíků, je zajímavá korespondence mezi Jiřím Bedřichem Bludovským a Waltsgottem z Javoru a profesorem Krantzem z Vratislavi: Bludovský se jich mj. tázal, jak je tomu v „kostelech míru“ se sňatkem osob ve třetím stupni rovné linie.⁸⁴ V archivu evangelické farnosti v Těšíně je zachováno pojednání na dané téma, které je pravděpodobně jednou z odpovědí na Bludovského otázku: Uvádí, že osoby spřízněné ve třetím stupni rovné linie (*cognati in tertio gradu lineae aequalis*) mohou být sezdány jen v případě nutnosti (*Necessitate*), pokud jim farář místa vydá tzv. *povolení* (*Erlaubniß*).⁸⁵

K dané problematice se posléze vyjadřuje nařízení Marie Terezie ze dne 29. listopadu 1746. Je v něm stanoveno, že sňatkům mezi evangelíky spřízněnými ve 4. stupni nemá být překáženo a jejich manželství nemají být pokládána (jako dosud) za krvavsmilná soužití (*incestuosae cohabitationes*); v případě, že u těchto osob došlo k úřednímu rozloučení, mají být znovu sezdáni (*recopulieren*). Dokonce je umožněn sňatek i příbuzným v bližším stupni, jestliže na základě bezprostřední žádosti obdrží panovníkovu dispenz.⁸⁶

Císařská dispenz byla rovněž vyžadována v případě sňatku evangelického duchovního a šlechtičny; tuto skutečnost uvádí Sargánek ve svém dopise Fuhrmanovi ze dne 15. listopadu 1728.⁸⁷

Čl. 8 instrukce pro těšinskou konzistoř (1744) výslovně vyhradil všechny manželskoprávní dispenze (*die Dispensationes in Ehesachen*) panovníkovi.⁸⁸

Toleranční patent v čl. 6 stanovil, že případy smíšených manželství „*při katolickém otci všechny dívky, jak mužského tak ženského rodu, mají být vychovány beze všeho dotazování v katolickém náboženství, což se za přednost katolické-*

⁸³ FRITSCHÉ, Richard: „Extract derer in Materia Religionis ergangenen sowohl Kaiser- und Königlichen - als Königlich Ober-Amtlichen – dann Königlichlichen Amts- – wie auch Königlichlichen Repraesentations- und Cammer-Rescripten ab Anno 1692“. JGPÖ, 1888 (roč. 9), s. 139.

⁸⁴ BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien. Prag, I. G. Calve'sche k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung (Josef Koch) 1897, s. 196.

⁸⁵ AEF, sign. 23 Gn II G 18, položka 1.

⁸⁶ RADDÁ, Karl: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 17.

⁸⁷ „Dispensation..., welche sonst alle Geistlichen, wenn sie adeliche heiraten wollen, suchen müssen.“ Dopis otiskuje PATZELT, Herbert: Der Pietismus im Teschener Schlesien 1709–1730. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht 1969, s. 231.

⁸⁸ GAMPL, Inge: Vorgeschichte und Gründung des evangelischen Konsistoriums in Teschen. Eine frühe Form gesetzlicher Anerkennung? IN: Speculum iuris et ecclesiarum. Festschrift für Willibald M. Plöchl zum 60. Geburtstag. Wien, Verlag Herder 1967, s. 100–101. Autorka zde také vyslovuje hypotézu, že manželskoprávní soudní pravomoc příslušející dle instrukce panovníkovi mohla ovlivnit obsah manželského patentu Josefa II. z roku 1783.

ho náboženství pokládá, kdežto naproti tomu při protestantském otci a katolické matce děti pohlaví následovati mají⁸⁹. Toto ustanovení bylo kogentní – snoubenci ho nemohli smluvně vyloučit, a to ani ve prospěch katolického náboženství (to bylo umožněno až roku 1843).⁹⁰ Slezský toleranční cirkulář (30. března 1782) naproti tomu stanovil, že v knížectvích těšínském a bílském a na panství gotschdorfském mají být děti ze smíšených manželství vychovávány podle dosavadního obyčeje v náboženství svých rodičů podle pohlaví, ledaže by příslibem nebo předmanželskou dohodou bylo dáno přednostní právo katolické církvi⁹¹; při vytváření dohody o náboženské výchově dětí zaručoval cirkulář kontrahentům svobodu tvorby vůle.⁹² Ustanovení slezského tolerančního cirkuláře o smíšených manželstvích bylo znovu publikováno v nařízení z 20. února 1792.⁹³ (Vedle Slezska bylo v rámci česko-rakouských zemí dalším územím s odlišným režimem pro smíšená manželství Ašsko, kde se při náboženské výchově dětí ze smíšených manželství uplatňoval saský obyčej, podle nějž byly všechny děti vychovávány ve vyznání otce.⁹⁴)

Kromě problematiky smíšených sňatků se Josef II. rozhodl uzákonit problematiku překážek manželství a dispencí akatolíků. Ve své rezoluci z roku 1782 císař přijal právní názor berlínské konzistoře a rozhodl, že manželství má být pokládáno za občanskou smlouvu (*contractus civilis*), a proto jsou zakázána jen manželství podle 3. knihy Mojžišovy (Leviticu), kap. 18 a 20; mohou však být v některých případech bezprostředně dispencována, přičemž se má pro všechny české a německé dědičné země použít slezského sazebníku. Význam této rezoluce byl nepatrný, neboť efemérní dobu její platnosti ukončil manželský patent z roku 1783.⁹⁵

b) Právní regulace školství

Reformace přinesla rozkvět školství: bylo-li Písmo jediným pramenem víry, bylo žádoucí, aby si ho co nejvíce věřících umělo přečíst. Gramotnost byla v těšínském

⁸⁹ Citace překladu autentického německého textu tolerančního patentu podle: MELMUKOVÁ, Eva: Patent zvaný toleranční. Praha, Mladá fronta 1999, s. 34.

⁹⁰ KUZMÁNY, Karl: Handbuch des allgemeinen und österreichischen evangelisch-protestantischen Eherechts. Wien, Wilhelm Braumüller 1860, s. 404–405.

⁹¹ Toto ustanovení omezovalo možnost volby nupturientů oproti § 6 exekučního recesu, který umožňoval uzavřít ohledně náboženské výchovy dětí jakoukoli dohodu.

⁹² BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des Protestantismus in Österreichisch-Schlesien. Prag, I. G. Calve'sche k. u. k. Hof- und Universitäts-Buchhandlung (Josef Koch) 1897, s. 134.

⁹³ KUZMÁNY, Karl: Handbuch des allgemeinen und österreichischen evangelisch-protestantischen Eherechts. Wien, Wilhelm Braumüller 1860, s. 403.

⁹⁴ Ibid.: 404.

⁹⁵ LOESCHE, Georg: Von der Duldung zur Gleichberechtigung. JGPÖ, 1911 (roč. 32 a 33), s. 316, 723.

evangelickém prostředí „spjata nejen s praktickými potřebami, ale také s náboženskými a prestižními (styděli se přiznat svým souvěrcům, že neumí číst a psát)“⁹⁶. Význam přikládáný vzdělávání si vyžádal i jeho právní úpravu: Na Těšinsku pamatoval na školské záležitosti čl. XIV školského a církevního zřízení Kateřiny Sidonie (1584), nazvaný *Visitation der Schuele (Vizitace školy)*.⁹⁷

Ve 2. pol. 17. stol. převzala farní školy katolická církev. Byly sice touto církví udržovány, avšak pouze živořily; katolická církev „o nižší školství nedbala a ani dozor nad venkovskými školami nebrala vážně“^{98, 99}. Není proto divu, že evangelíci za této situace vyhledávali pokoutní učitele.¹⁰⁰ Ke cti katolické církve je však třeba připomenout, že roku 1674 otevřeli v Těšíně svou kolej jezuité. Zpočátku měla jen přípravnou třídu a tři třídy gramatické; roku 1702 přibyla čtvrtá třída a roku 1728 se stalo gymnázium šestitřídním ústavem.¹⁰¹

Zásadním zlomem ve vývoji evangelického školství na Těšinsku byla altranštátská smlouva (1707) a exekuční reces (1709). § 3 smlouvy zaručil evangelíkům svobodu posílat své děti do evangelických škol nebo povolávat pro ně domácí učitele; důležitější však bylo ustanovení § 16 exekučního recesu, kterým se v Těšíně povolovala evangelická škola na způsob škol při „kostelích míru“.¹⁰² Znamenalo to, že evangelíci mohli v Těšíně poskytovat nejen základní, ale i vyšší vzdělání (což bylo vůči protestantům mimořádným ústupkem, srovnáme-li jejich situaci např. s Uhrami, kde evangelíci mohli na předměstích zřizovat pouze školy triviální (schola minor), kde mohli děti učit jen čtení, psaní a počítání¹⁰³).

⁹⁶ POLOCZKOWA, Barbara: Mravnostní normy na Těšinském Slezsku v XVI.–XVIII. století. Těšinsko, 1992 (roč. 35), č. 4., s. 1.

⁹⁷ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Die evangelischen Kirchenordnungen Oesterreichs. Die evangelische Kirchenordnung für Teschen vom Jahre 1584. JGPÖ, 1901 (roč. 22), s. 15–16.

⁹⁸ GROBELNÝ, Andělín: Venkovské školy na panství těšinské a bílské komory v 17. století. Slezský sborník, 1956 (roč. 54), s. 379.

⁹⁹ Tragický stav školství po 30leté válce můžeme dokumentovat na příkladu školy v Šenově. Zdejší škola byla evangelíkům zabráná roku 1654. Podle vizitační zprávy z roku 1679 její budova hrozila zřícením, nikdo ji nechtěl opravit a učitel měl zapsaného jen jednoho (!) žáka. Srv. POLÁŠEK, Jaromír: Výstava připomíná historii školství i zapomenuté tělesné tresty. Frýdecko-Místecko (Region), 1999 (roč. 5), č. 35., s. 21.

¹⁰⁰ Srv. stížnost Václava Otíka z 9. září 1660, kde vyjmenovává 10 pokoutních kazatelů a učitelů. Text otiskuje RADDA, Karl: Beiträge zur Geschichte der Stadt Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1877/78 (V), s. 20.

¹⁰¹ KOLEJKA, Josef: Z dějin gymnaziálního vzdělávání na Moravě a ve Slezsku v 16.–18. století (Období řádových gymnázií). Časopis Matice moravské, 1994 (roč. 113), č. 1, s. 122.

¹⁰² Srv. KUZMÁNY, Karl: Urkundenbuch zum Oesterreichisch-Evangelischen Kirchenrecht. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 67, 72.

¹⁰³ ŠPIESZ, Anton: Rekatolizácia na Slovensku v mestách v rokoch 1681–1781. Historický časopis, 1991 (roč. 39), č. 6, s. 593, 601–602.

Výuka byla vedle těšínského „milostivého kostela“ zahájena již roku 1709 v latinské chlapecké škole. (Dívky však byly příležitostně také vyučovány; jejich výuku však vedl někdy pouze kostelník.¹⁰⁴)

Patronát nad školou příslušel evangelickým stavům knížectví těšínského, které zastupovalo kolegium církevních představených, jež jejich jménem vykonávalo práva a povinnosti patronátního vztahu: zejména povolávalo učitele, sjednávalo jejich plat a vydávalo pro školu právní předpisy (*instrukce*).¹⁰⁵ Co do vnitřních předpisů, jež upravovaly chod školy, je z nich patrné, že v této oblasti náležela evangelíkům maximální právní autonomie.

První instrukci pro školu schválili církevní představení 22. listopadu 1714. Jelikož roku 1716 vznikl vedle školy *konvikt* (*alumnát*), kde byli ubytováni chudí a přespolní studenti, zpracoval rektor Kogler domovní řád pro tento ústav, jenž byl připojen k revidované školské instrukci (1717): alumni byli povinni shromažďovat se v 6 hodin ráno a v 9 hodin večer k modlitbám; bylo jim také uloženo zpívat při bohoslužbách a na pohřbech. Konvikt se zavíral v zimě v 7 hodin a v létě v 9 hodin večer.¹⁰⁶

Největšího rozkvětu dosáhla těšínská evangelická škola ve 20. letech, kdy převzal nově vytvořený úřad školního inspektora pastor J. A. Steinmetz¹⁰⁷. Pod jeho vedením získala škola důstojnou budovu, která byla slavnostně otevřena 5. listopadu 1725¹⁰⁸ a začala se nazývat „Ježíšovou školou“ (*Jesusschule*); do staré školní budovy byl přesunut konvikt, vedený podle hallského vzoru¹⁰⁹.

Z roku 1728 pochází další školská instrukce. Není to práce nikterak zvlášť originální – je opřena na saském vzoru, nicméně nese zřetelnou pečeť osobnosti pastora Steinmetze. Její název zní: *Leges Schlasticae vor die Evang. Schüle vor*

¹⁰⁴ (N.N.): Z okazji dwusetnej rocznicy poświęcenia dawnej ewang. Szkoły Jezusowej na Wyższej Bramie w Cieszyńie kilka uwag i wspomnień. Poseł ewangelicki, 7. 11. 1925 (roč. 16), č. 45., s. 3.

¹⁰⁵ BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des k. k. evangelischen Gymnasiums. Fest-Programm des k. k. evangelischen Gymnasiums zu Teschen, 1859, s. 5.

¹⁰⁶ (N.N.): Alumneum Cieszyńskie – dzieje i wspomnienia. Kalendarz ewangelicki, 1950 (roč. 63), s. 79–80; MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 75, 77.

¹⁰⁷ Jeho činností se zabývá MAKULA, Tadeusz: Działalność rektora Ks. Jana Adama Steinmetza. Cz. 2. Ewangelik Pszczyński, 1997, č. 3–4 (44–45), s. 20–21.

¹⁰⁸ Podrobnosti viz v článku: HAASE, Theodor: Inaugurations-Programm der lateinischen Jesusschule in Teschen. JGPÖ, 1902 (roč. 23), s. 68–85.

¹⁰⁹ WAGNER, Oskar: Mutterkirche vieler Länder. Geschichte der Evangelischen Kirche im Herzogtum Teschen 1545–1918/20. (= StT I/4[1–2]) Wien – Köln – Graz, Verlag Hermann Böhlau Nachf. 1978, s. 75.

*Teschen (Školské zákony pro evangelickou školu před Těšínem).*¹¹⁰ Tato instrukce je rozdělena do tří částí.

I. První část pojednává o všeobecných povinnostech učitelů a žáků.

- Nejprve jsou vymezeny povinnosti *inspektora*. Měl každý týden alespoň jednou navštívit školu (nejlépe však každý den), být přítomen na hodinách a dbát tam na kvalitu výuky; zjištěné nedostatky na straně učitele se měl pokusit vyřešit nejprve mezi čtyřma očima (*nicht in facie aliorum, multo minus discipulorum*), nevedla-li rozmluva k cíli, měl se obrátit na kolegium církevních představených. Jednou týdně byl inspektor povinen se sejít s učiteli na konferenci, kde prodiskutovali školské záležitosti a svá usnesení zapisovali do konferenční knihy¹¹¹; inspektor také dbal na řádné konání zkoušek, zabezpečoval výuku v době přechodné neschopnosti učitelů (nemoci apod.). Sám učil náboženství v nejvyšší třídě (*Lectiones sacras theologicas et biblicas in Classe prima*).
- Povinnosti učitelů (*Pflichten derer Praeceptorum*) jsou tyto: mají vést řádný křesťanský a poddanský život, vést žáky ke zbožnosti, vzdělanosti a obratnosti. Škole je nadřízen *rektor*, jenž ji spolu s inspektorem řídí, zastupuje ho při vizitaci tříd, imatrikuluje žáky atd. Vedle rektora se učitelský sbor skládal z *konrektora, kolegů (Collegas) a kantora*.
- *Žáci* jsou povinni se řádně chovat vůči Bohu, představeným, učitelům, sobě navzájem i ostatním lidem. Za zmínku stojí nařízení, kterým se evangelickým a katolickým chlapcům zakazuje vzájemně se přít (*disputiren*), nadávat si a rvát se.¹¹²

II. Druhá část instrukce pojednává o metodách a rozvrhu výuky a o školní disciplíně. Rozpadá se do dvou oddílů.

- První oddíl pojednává nejprve obecně o vyučovacích metodách, kde na prvním místě je doporučena sókratovská metoda (vyučování formou otázek a odpovědí). Pak následuje výčet jednotlivých vyučovacích předmětů a specifických vyučovacích metod ke každému z nich. Jedná se o: náboženství, zemské jazyky (*gewöhnlichen Land-Sprachen*; tj. zejména němčinu a polštinu, ale i češtinu), latinu, řečtinu a hebrejštinu („v nichž *Bůh nechá*

¹¹⁰ AEF, sign. 76 Gn II T 1. Instrukce čítá 141 stran. (BIERMANN (1859), op. cit., s. 18, naproti tomu uvádí název instrukce jako *Schul-Leges vor die Docentes und Discentes*.)

¹¹¹ Konferenční knihy z let 1723–1729 jsou významným pramenem k dějinám školy. Vyplývá z nich, že konference se konávaly každé úterý v 17 hodin. Srv. KRZYWON, Bruno: Die evangelische Jesusschule in Teschen. Zum 200-jährigen Gedächtnis. I. Neue Evangelische Kirchen-Zeitung, 15. 2. 1926 (roč. 2. [42]), č. 2, s. 14.

¹¹² BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des k. k. evangelischen Gymnasiums. Fest-Programm des k. k. evangelischen Gymnasiums zu Teschen, 1859, s. 10–12.

zapsat své zjevené Slovo“), filosofii, matematiku, dějepis (jehož „*annexa und subsidia*“ jsou zeměpis, genealogie a heraldika), řečnictví, poezii a hudbu.

- Druhý oddíl pojednává o disciplíně. Řádné tresty jsou následující: napomenutí, ostrá důtka (nikdy však potupná jména a jízlivé řeči), bití (s výhradami); klečení na drobotině se zakazuje, zatímco školní věznění (*incarzeriren*) se připouští jen s velkou obezřetností. Mimořádné tresty, zvláště pak vyloučení ze školy, nemohou být uloženy bez předchozího vědomí školního inspektora.¹¹³

III. Poslední část (*Pars specialissima*) představuje sběrný koš nejrůznějších ustanovení, jež se týkají školních modliteb, sv. přijímání (k němuž chodili žáci 4× do roka), zkoušek, převádění žáků do vyšších ročníků, jejich přijetí a propuštění a konečně školného.¹¹⁴

Vysoká prestiž, kterou si Ježíšova škola získala ve 20. letech, s vyhnáním pietistů (inspektora Steinmetze a učitelů Jerichovia a Sargánka) upadla.

V průběhu pietistického procesu byla vznesena obvinění, že v konviktu bylo poskytováno přístřeší i sirotkům, že se tady konaly konventikly a že ke společným modlitbám se shromažďovala nejen mládež, ale i starší osoby. Proto bylo císařským dekretem (1730) nařízeno, aby byl ústav do 40 dnů rozpuštěn (viz též kap. 5, f).¹¹⁵

V následujících desetiletích po pietistickém procesu procházela škola obdobím menších vzestupů a poklesů: ne vždy byli k dispozici učitelé všech předmětů; rozvrh výuky se často měnil podle okolností a schopností žáků; celkově však je možno říci, že při výuce byl zachovávan rozvrh inspektora Steinmetze.¹¹⁶ Je to patrné např. ještě i z programu výuky na rok 1791¹¹⁷ či z dodatku (*Nachtrag*) ke školským předpisům, který vydalo církevní představenstvo dne 12. března 1799¹¹⁸.

Ve 40. letech 18. stol. si Marie Terezie přechodně vyhradila právo povolávat učitele školy. Od roku 1751 opět jen potvrzovala kandidáty církevního představenstva.¹¹⁹

¹¹³ Ibid.: 12–18.

¹¹⁴ Ibid.: 18.

¹¹⁵ (N.N.): Alumneum Cieszyńskie – dzieje i wspomnienia. Kalendarz ewangelicki, 1950 (roč. 63), s. 80.

¹¹⁶ BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des k. k. evangelischen Gymnasiums. Fest-Programm des k. k. evangelischen Gymnasiums zu Teschen, 1859, s. 31.

¹¹⁷ MAKULA, Tadeusz: Szkoła Jezusowa. Ewangelik Pszczyński, 1998, č. 3–4. (54–55), s. 13.

¹¹⁸ APanC, KC, sign. 1391, pag. 9–24. Z dokumentu mj. vyplývá, že v páté třídě byly při výuce náboženství a biblické dějepavy používány polské učebnice (pag. 20.).

¹¹⁹ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 108–109.

V průběhu této doby – až do vydání tolerančního patentu – byly snahy otevřít kromě živořící Ježíšovy školy ještě další evangelické vzdělávací ústavy. Všechny tyto snahy však skončily neúspěchem. Navíc bylo jakékoli *pokoutní vyučování* tvrdě pronásledováno. Tak např. usílí bílských měšťanů o evangelickou školu se roku 1738 setkalo s rozhodným odporem vratislavského vrchního úřadu¹²⁰, stejně se zachoval dvůr roku 1752, kdy navíc stanovil za udržování pokoutní školy pokutu ve výši 100 zlatých¹²¹; nakonec byly žádosti bílských měšťanů o milostivý kostel a školu s právem povolávat a prezentovat pastory a učitele intimací královského úřadu z 24. března 1767 jednou provždy (*ein vor allemahl*) odmítnuty¹²²; v červenci 1765 byl ve Starém Bílsku sesazen obecní písař Jakob Antonik za udržování pokoutní školy¹²³; 20. září 1773 zakázaly úřady pokoutní výuku, kterou vedl v Komorní Lhotce a ve Smilovicích učitel Kotschy¹²⁴. Ještě dekret z 31. prosince 1779 zakazoval trpět kromě Ježíšovy školy jakoukoli jinou evangelickou školu, ať veřejnou či pokoutní (*weder eine öffentliche noch Winckel-Schule*)¹²⁵; již zmíněné (kap. 6, g) žádosti evangelíků z panství gotschdorfského o povolení evangelického učitele (1779) a prosbu bílských měšťanů o povolení evangelické školy (1780) Marie Terezie zamítla.¹²⁶

Možnost zakládat další evangelické školy (a sice tzv. školy normální) přinesl až toleranční patent (čl. 2). Pro Ježíšovu školu však byly zpočátku důsledky tolerančního patentu nepříznivé: opustila ji většina učitelů, kteří odešli do nových sborů na kazatelská místa.¹²⁷ Dne 1. června 1796 odňalo církevní představenstvo inspektorát superintendentovi Bartelmovi a předalo jej rektoru Pieschovi. Ale dvorským dekretem z 19. září 1797 bylo nařízeno, aby byl inspektorát Bartelmovi vrácen a výnosem krajského úřadu bylo pro budoucnost stanoveno, že inspektorem se

¹²⁰ CHLEBOWCZYK, J.: Cieszyńskie szkice historyczne II. Katowice, Śląski instytut naukowy 1984, s. 61.

¹²¹ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 120.

¹²² FRITSCHKE, Richard: „Extract derer in Materia Religionis ergangenen sowohl Kaiser- und Königlichen – als Königlich Ober-Amtlichen – dann Königlichen Amts- – wie auch Königlichen Repraesentations- und Cammer-Rescripten ab Anno 1692“. JGPÖ, 1888 (roč. 9), s. 50.

¹²³ SCHMIDT, Arthur: Reformation und Gegenreformation in Bielitz und Umgebung. JGPÖ, 1907 (roč. 28), s. 211.

¹²⁴ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 116.

¹²⁵ RADDA, Karl: Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Protestantismus im Herzogtum Teschen. Programm der k. k. Staatsrealschule in Teschen, 1881/82 (IX), s. 34.

¹²⁶ WAGNER, Oskar: Die evangelische Kirche in Schlesien, Mähren, Galizien und der Bukowina in der Toleranzzeit, sowie deren Superintendenten. IN: Im Zeichen der Toleranz. (StT II/8) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 283.

¹²⁷ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 134, 152.

může stát jedině superintendent nebo kazatel „kostela milosti“. Nedlouho poté bylo Bartelmovi uloženo vypracovat instrukci pro inspektory Ježíšovy školy. Návrh jeho instrukce, nazvaný *Instructions-Entwurf für den jeweiligen Inspector der Schule und respective Gymnasiums A. C. bey der Gnaden-Kirche zu Teschen*, byl 29. července 1800 bez dalšího potvrzen.¹²⁸

Okruh působnosti školního inspektora byl však zpochybněn dvorským dekretem ze 14. srpna 1805. Ten nařizoval, že ačkoli je pastor bezprostředně nadřízen akatolickým školám, je povinen obracet se s výhradami proti učitelům na obvodního školského dohlázele (*Schuldistrictsaufseher*), totiž na katolického děkana. Mimoto jsou evangeličtí učitelé povinni se – s výjimkou výuky náboženství – podřídit stávajícím školským předpisům a poddat se vedení a dohledu děkana, který bude evangelické školy vizitovat a posílat zprávy katolické konzistoři do Vratislavi. Přestože se dekret zjevně týkal pouze škol normálních, těšínský krajský úřad jej aplikoval i na latinskou Ježíšovu školu. Dvůr však s tímto postupem n souhlasil a svým dekretem ukončil vliv katolického dozoru a podřídil Ježíšovu školu přímo c. k. krajskému úřadu.¹²⁹

V téže době (od roku 1804) vznikaly plány na přeměnu těšínské školy na úplné gymnázium pro protestanty z česko-rakouských zemí.¹³⁰ Po několikaletých průtazích vydal císař František I. dne 9. listopadu 1810 dvorský dekret, jímž se Ježíšova škola přeměňovala na teologické gymnázium. Zvláštní komise vypracovala plán, podle něž mělo mít gymnázium šest tříd; dohlížet na něho měl eforát, v němž by byli dva pastoři a zástupci sboru. Po dalších průtazích (způsobených napoleonskými válkami) bylo gymnázium otevřeno 1. listopadu 1813; mělo tři dvouročníkové třídy a třídu přípravnou. Vedle gymnázia vznikl i alumnát.¹³¹ Význam gymnázia stoupl po zřízení teologického ústavu (budoucí bohoslovecké fakulty) ve Vídni r. 1821. Český nebo rakouský kazatel tak mohl nabýt celého přípravného vzdělání na školách v česko-rakouské části monarchie. Zpočátku však bylo třeba šestileté studium doplnit dvouletým tzv. filozofickým kurzem, který těšínská studenti absolvovali převážně na Slovensku; teprve školním rokem 1846/47 byl tento filozofický kurz zřízen i v těšínském gymnázium.¹³² Díky tomuto gymnázium si Těšín uchoval své

¹²⁸ BIERMANN, Gottlieb: Geschichte des k. k. evangelischen Gymnasiums. Fest-Programm des k. k. evangelischen Gymnasiums zu Teschen, 1859, s. 32–33.

¹²⁹ Ibid.: 34.

¹³⁰ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Zur Vorgeschichte der „evang.-theol. Lehranstalt“ in Wien. JGPÖ, 1904 (roč. 25), s. 134–135.

¹³¹ MICHEJDA, Karol: Dzieje Kościoła ewangelickiego w Księstwie Cieszyńskim. 2. vyd. IN: Z historii Kościoła ewangelickiego na Śląsku Cieszyńskim. Katowice, Didache 1992, s. 153–154.

¹³² ŘÍČAN, Rudolf: Těšínské evangelické gymnásium 1813–1873. Křesťanská revue, 1963 (roč. 30), s. 219.

výjimečné postavení v rakouské evangelické církvi i po přesídlení konzistoře do Vídně, a to nejen po celou toleranční dobu, ale i v počátcích doby rovnoprávnosti.

c) *Liturgické předpisy*

Základními předpisy pro liturgický život těšinských evangelíků do odebrání kostelů v roce 1654 byl *Řád církevní* (1568) knížete Václava Adama a posléze *Schuel und Kirchenordnung* (1584) kněžny Kateřiny Sidonie. Jako liturgické řeči byly zavedeny čeština a němčina (spolu se zbytky latiny).¹³³

Po obnovení veřejného kultu nebyla liturgie v „kostelee milosti“ právními předpisy státu nikterak regulována. Je možné, že zde byly snahy navázat na dřívější liturgii – napovídá by tomu opis církevního zřízení Kateřiny Sidonie, pořízený 2. prosince 1707¹³⁴. Jako liturgický jazyk se nově prosadila polština, zatímco čeština ustoupila do pozadí. Víme, že roku 1709 kázal v Těšíně česky farář Daniel Stránský¹³⁵, rovněž Voigt ve svém dopise Franckemu z 8. srpna 1709 se zmiňuje o českém kazateli (*der böhmische Prediger*)¹³⁶. Zdá se však, že po nuceném odchodu pastořů, kteří nebyli rodilými Slezany (1710), bylo v evangelickém kostele kázáno jen německy nebo polsky; čeština se ovšem udržela v církevním zpěvu: i při polských bohoslužbách byl používán český zpěvník *Cithara sanctorum* (1636) těšinského rodáka Jiřího Třanovského – a to až do druhé poloviny 19. století; ve sboru ve Visle až do roku 1922!¹³⁷

Při německých a polských bohoslužbách užívali těšínští pastoři *agendu knížecího olesnického*, vytvořenou podle saského vzoru.¹³⁸ Polský exemplář, užívaný

¹³³ WANTUAA, Andrzej: Początki ewangelickiej organizacji kościelnej na Śląsku Cieszyńskim. IN: UdziaB ewangelików śląskich w polskim życiu kulturalnym. Warszawa, Zwiastun 1974, s. 8–9; SKALSKÝ, Gustav Adolf: Die evangelischen Kirchenordnungen Oesterreichs. Die evangelische Kirchenordnung für Teschen vom Jahre 1584. JGPÖ, 1901 (roč. 22), s. 1–17. [Cenným pramenem k dějinám evangelické liturgie na Těšinsku v 17. století je také rkp. *Enchiridion formularum* Jana Prageny Polskoostravského (1665), který je uložen v Tschammerově knihovně, sign. 19907.]

¹³⁴ Srv. SKALSKÝ, Gustav Adolf: Die evangelischen Kirchenordnungen Oesterreichs. Die evangelische Kirchenordnung für Teschen vom Jahre 1584. JGPÖ, 1901 (roč. 22), s. 17.

¹³⁵ SKALSKÝ, Gustav Adolf: Z dějin české emigrace osmnáctého století. I. díl. Chotěboř, nákladem Ev. Matice a. v. 1911, s. 47.

¹³⁶ BENRATH, Gustav Adolf a kol.: Quellenbuch zur Geschichte der evangelischen Kirche in Schlesien. München – Oldenbourg, Bundesinstitut für Ostdeutsche Kultur und Geschichte 1992, s. 172.

¹³⁷ BOHÁČ, Antonín: Organizace evangelických církví v českých zemích. Praha, Synodní rada ČCE 1946, s. 13. [Viz též: OCZKOWSKI, Maciej: Kancjonał ks. Jerzego Trzanowskiego w Wiśle. IN: Ks. Jerzy Trzanowski. Życie, twórczość i znaczenie. Czeski Cieszyn, Towarzystwo Ewangelickie w CSRF 1992, s. 36–40.]

¹³⁸ PATZELT, Herbert: Anfänge der Toleranzzeit in Österreichisch-Schlesien. IN: Im Lichte der Toleranz. (StT II/9) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 296.

v „kostele milosti“, se zachoval ve fondu Książnicy Cieszyńskiej.¹³⁹ Pozoruhodné je, že k tisku je přivázán rukopis obsahující liturgické texty, které používali těšínští pastoři při bohoslužbách vedle této agendy¹⁴⁰. Jazyk textů zohledňuje těšínský dialekt.

Po vydání tolerančního patentu nezasáhli těšínszí evangelíci pouze do organizační výstavby toleranční církve, nýbrž ovlivnili i její liturgický vývoj: Dvorským dekretem ze dne 30. března 1782 byl v rakouských tolerančních sborech a. v. zaveden slezský bohoslužebný pořádek. Podle slezského pořádku se konaly evangelicko-luterské nedělní ranní bohoslužby takto:

1. Zpěv písně ranní
2. Kazatel započne před oltářem píseň „Sláva Bohu na výsostech“
4. Zpěv písně: „Samému Bohu sláva, čest“
6. Kazatel předstoupí opět před oltář a započne „Požehnejž nás Bůh“, kůr odpovídá „a bojtež se jeho všechny končiny země“; kazatel odzpívá modlitbu, kůr pak zpívá „Amen“
9. Čtení epištoly
10. Zpěv hlavní písně
11. Kazatel opět předstoupí před oltář a započne zpěv „Hospodin budiž s vámi“, kůr odpovídá „a s jeho (kazatelovým) duchem“
13. Čtení evangelia
14. Zpěv písní „Věříme všickni“ a „Milý Jezu“
15. Kazatel vstoupí na kazatelnu, přednese přístup ke kázání; zpívá se několik veršů, Otčenáš, (opětne) čtení evangelia, kázání
18. Po ukončení kázání mluví duchovní kleče zpověď a modlitbu církevní
21. Zpěv sboru, vzdechnutí a požehnání, jež kazatel u oltáře zpívá
22. Zpěv posledního verše „Nuž Bohu děkujeme“
23. Přijímání, při kterémž nejméně dvě voskové svíčky hořeti musejí.¹⁴¹

Současně byly činěny pokusy o vypracování nové jednotné liturgie pro všechny dědičné země. Nástin, který připravila konzistoř v Těšíně, byl schválen dvorským dekretem z 9. září 1783 a jeho vypracování bylo svěřeno jednak konzistoři v Těšíně, jednak církevnímu konventu v Modré. R. 1785 byl pověřen superintendent Bartelmus, aby vypracoval nový návrh; ten byl dokončen až po přesídlení

¹³⁹ *Ajendá ábo Porządek, Kościołow Ewánjelickich Księstwa Oleśnickiego, y innych do niego należących Powiatow. (...) Roku 1664 podána. (...)* Signatura agendy je SZ E IV 52.

¹⁴⁰ Na tyto texty upozorňuje SOSNA, Władysław: *Kartki z dziejów Kościoła Jezusowego i polskich ewangelików w Cieszynie*. Cieszyn, Polskie Towarzystwo Ewangelickie 1999, s. 114–115.

¹⁴¹ FRANK, Gustav: *Toleranční patent císaře Jozefa II. Vídeň, nákladem c. k. evang. vrchní rady 1881*, s. 74–75.

konzistoře do Vídně. Tam byl poslán nejen nový Bartelmusův návrh, ale i moderní liturgie se vzájemným dobrozdáním. Vedení nad konečnou redakcí převzal vídeňský konzistořní rada Jan Jiří Fock (1835). Jeho návrh, předložený vládě 18. listopadu 1786, byl uznán za velmi dobrý a vhodný, a tak liturgie vyšla roku 1788 ve Vídni pod názvem „*Ordnung der Handlungen und Gebete bei dem öffentlichen Gottesdienste der Kirchengemeinden A. C. in den k. k. Erbländern*“.¹⁴² Téhož roku byl vydán překlad této liturgie do polštiny, pořízený těšinským pastorem Christianem Gottliebem Fröhlichem (1795), původem z Bílska. Ve sborech však nenalezl ohlas, takže každý pastor si buďto musel udělat vlastní překlad, anebo v případě nouze používal dosavadní olešnickou agendu. Do češtiny přeložil agendu z příkazu konzistoře pastor Ondřej Lehotský (1794).¹⁴³ Rukopis jeho překladu o 344 stranách se nacházel v Šeršníkově knihovně v Těšíně (sign. DD VII 34)¹⁴⁴. Název zní: *Porzadek Prac a Modliteb pri Zgewnych Sluzbach Bozjeh Cyrkwj Ewangelickych Augspurskeho Wyznánj w Cysarsko-Kralowskych Zemjch*.¹⁴⁵ Ani tento překlad nenašel svou cestu do sborů a tak navzdory všem snahám Slované v c. k. dědičných zemích autorizovanou agendu nezískali.¹⁴⁶

Závěrem je třeba zmínit se o zajímavém jednání ve věci liturgického jazyka na Těšinsku: Roku 1806 se dvorská kancelář přimlouvala za alternativní zavedení českého jazyka z důvodů občanských a politických; zdejší obyvatelé totiž měli hodně kontaktů s Moravou a Čechami, a tudíž by jim byla znalost této řeči na prospěch. Superintendent Bartelmus se vyjádřil souhlasně, nicméně upozornil na to, že polština je na Těšinsku mateřským jazykem prostých lidí a v některých městech i měšťanů. Poněvadž Těšinsko hraničí s Moravou, Uhrami a Haličí, vznikla zde směsina českých, polských a slovenských dialektů, které se používá jen v osobním styku, nepoužívá se však v písemné podobě nebo pro kázání; všichni kazatelé v „kostele milosti“ byli buďto Němci, kteří se naučili polsky, nebo polští Slezané, kteří ovládli němčinu. Ačkoli se Bartelmus o češtinu zajímal, netroufal si

¹⁴² FRANK, Gustav: Toleranční patent císaře Jozefa II. Vídeň, nákladem c. k. evang. vrchní rady 1881, s. 89–90; WAGNER, Oskar: Die evangelische Kirche in Schlesien, Mähren, Galizien und der Bukowina in der Toleranzzeit, sowie deren Superintendenten. IN: Im Zeichen der Toleranz. (StT II/8) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 287.

¹⁴³ PATZELT, Herbert: Anfänge der Toleranzzeit in Österreichisch-Schlesien. IN: Im Lichte der Toleranz. (StT II/9) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 297.

¹⁴⁴ V Repertoriu rukopisů c. k. těšinské Šeršníkovi knihovny je evidována ztráta tohoto rkp. od roku 1935.

¹⁴⁵ Rukopis zmiňuje KUDĚLKA, Milan: Leopold Jan Šeršník (1747–1814). Život a dílo. Krajské nakladatelství v Ostravě 1957, s. 189. Na s. 136 autor uvádí, že do Šeršníkovi knihovny přešlo 600 svazků z knihovny superintendenta Bartelmuse; je pravděpodobné, že rkp. agendy byl uložen původně tam.

¹⁴⁶ Srv. KUZMÁNY, Karl: Lehrbuch des Allgemeinen und Österreichischen evangelisch-protestantischen Kirchenrechtes. Wien, Wilhelm Braumüller 1856, s. 625.

v češtině kázat. A tak zůstalo tak jen u úvah o znovuzavedení češtiny do kázání v „kostele milosti“.¹⁴⁷

Resumé

Vestfálský mír (1648) neznamenal pro Slezsko právní likvidaci nekatolických církví jako tomu bylo v Čechách a na Moravě. Čl. 5 osnabrücké mírové smlouvy položil základ ke trojímu právnímu režimu ve slezských knížectvích: první platil v omilostněných knížectvích, druhý platil v knížectvích, kde stály „kostely míru“, a třetí v knížectvích bez práva veřejné bohoslužby.

Jistou úlevu přinesly slezským evangelíkům altranstädtská smlouva (1707) a exekuční reces (1709), které na císaři vymohl švédský král Karel XII. Oba mezinárodněprávní dokumenty odstranily následky dřívějšího porušování vestfálského míru a zajistily slezským evangelíkům některá další práva. Zvláštní význam mělo ustanovení, jímž se v Těšíně povolovala výstavba jednoho ze šesti „kostelů milosti“. Tento kostel se stal v letech 1709-1730 významným centrem pietismu. Patrony „kostela milosti“ (a také školy, která při něm vznikla) se staly evangelické stavy těšínského knížectví; jejich patronátní právo však bylo ze strany státu různě omezováno, ba i popíráno. Těšínská evangelická farnost, nýbrž náleželi do katolických farností, a to včetně evangelického duchovenstva a šlechty.

Po ztrátě větší části Slezska ve prospěch Pruska se stal těšínský kostel jediným evangelickým kostelem v česko-rakouských zemích habsburské monarchie (odhlédneme-li od specifické situace na Ašsku). Královna Marie Terezie, která byla podle tzv. teritoriálního systému „nejvyšším biskupem“ slezských evangelíků, zřídila pro tyto evangelíky konzistoř a. v. (1749), fungující jako rozšířená rekatolizační náboženská komise. A tak podobně jako panovnice usilovala jediné o blaho „panující církve“, tak i konzistoř byla více nástrojem protireformačních útisků než skutečným správním úřadem evangelické církve ve Slezsku.

Po nástupu Josefa II. umožnilo ojedinělé postavení těšínského evangelického sboru stát se v prvních letech toleranční doby centrem evangelické církve a jeho zřízení posloužilo namnoze jako vzor pro regulaci právních poměrů „akatolíků“ v českých a německých dědičných zemích monarchie. Za zmínku v této souvislosti stojí těšínská konzistoř a. v., která bezprostředně předcházela pozdější evangelické konzistoři ve Vídni. Taktéž poměr evangelíků ke katolickým farnostem byl upraven podle slezského vzoru; ve věci stolových poplatků byla výslovně recipována slezská právní úprava (čl. 4 tolerančního patentu); pominout nelze ani převzetí slezské liturgie luterskými sbory. Na druhé straně si slezští evangelíci zachovali některá práva, kterých evangelíci v jiných zemích nepoživali: jednalo se např. o právní postavení „milostivého kostela“ či o úpravu smíšených manželství.

¹⁴⁷ PATZELT, Herbert: Anfänge der Toleranzzeit in Österreichisch-Schlesien. IN: Im Lichte der Toleranz. (StT II/9) Wien, Institut für protestantische Kirchengeschichte 1981, s. 301–302; Týž: Pietismus na Těšínském Slezsku. IN: Sborník – Setkání evangelíků ze čtyř národů, 24.–26. 9. 1999. Český Těšín, Slezská církev evangelická a. v. 2000, s. 20.

Důležitou skutečností bylo převzetí celkové koncepce církevní správy ve Slezsku, kterou představoval tzv. teritoriální systém. Nelze proto říci, že by tolerance znamenala uvolnění církve ze svěření státní moci, spíše tomu bylo naopak (patrné je to zejména v liturgických předpisech). Tolerance však znamenala změnu cílů tohoto církev „svírajícího“ státu: zatímco dříve jeho politika směřovala jednoznačně ke sjednocení všech poddaných v katolické víře, nyní jeho politika směřovala k zajištění toho, aby všechny církve přispívaly k ekonomickému a mocenskému rozvoji monarchie.

Přestože význam těšinského sboru pro evangelickou církev v Rakousku z právního hlediska po roce 1785 poklesl, z hlediska sociologického trval v neztenčené míře dále. Na Těšinsku žila asi šestina všech evangelíků Rakouska, a tak není divu, že Těšín a Bílsko zůstávaly až do 1. světové války centry duchovního života rakouských evangelických církví a. v. a h. v.

Summary

Legal Relations in the Protestant Church at the Těšín Territory in the Years 1709–1781 and Their Influence on the Structure of the Tolerance Church in Austria

The theme of the article is legal position and development of the Silesian Protestant Churches in 1709–1781 according to international documents (the Westphalian Peace 1648, the Altranstädt Treaty 1707, or the Execution Recess 1709) and concrete acts of the Austrian Sovereigns, Maria Theresia and Joseph II. Special attention is drawn to the development of the Protestant Congregation at the “Church of Mercy” in Cieszyn, pattern for the Protestant Churches of the Augsburgian Confession in the whole monarchy.

Zusammenfassung

Rechtsverhältnisse der Evangelischen Kirche in Teschener Gegend in den Jahren 1709–1781 und deren Einfluss auf die Organisation der Toleranzkirche in Österreich (2. Teil)

Artikel befasst sich mit der Stellung und der Entwicklung der evangelischen Kirchen in Schlesien in den Jahren 1709–1781 so, wie sich diese aus den völkerrechtlichen Dokumenten (der Westfälische Frieden 1648, Altranstädter Konvention 1707, Finalresolution 1709) als auch den jeweiligen Maßnahmen der österreichischen Herrscher Maria Teresia oder Josef II. ergaben. Besondere Aufmerksamkeit wird der Entwicklung Teschener evangelischen Gemeinde gewidmet, die sich herum der Teschener „Gnadenkirche“ entwickelte und die zu einer Musterlösung der rechtlichen Regelung evangelischer Kirchen A.B. oder H.B. in ganzem Österreich wurde.

Riassunto

Le condizioni di diritto nella Chiesa evangelica nella regione di Těšín fra gli anni 1709–1781 e la sua influenza sul ordinamento della chiesa di tolleranza nell’Austria (2ª parte)

L’articolo si occupa della posizione e dello sviluppo di Chiese evangeliche silesiane fra gli anni 1709-1781 risultante dagli documenti del diritto internazionale (l’accordo di pace – 1648, il trattato di Altranstadt – 1707 o il cosiddetto „recesso d’esecuzione“ – 1709) e dai concreti provvedimenti degli sovrani austriaci Maria Theresia e Giuseppe II. Un’attenzione particolare é dedicata allo sviluppo della comunita evangelica di Těšín formatasi presso la „chiesa della misericordia“ di Těšín, che é diventata un esempio per la regolazione giuridica delle Chiese evangeliche di entrambe orientazioni (elvetica e luthera-na) in tutto l’Impero.

O autorovi

Mgr. Daniel Spratek, nar. 15. 6. 1979 v Českém Těšíně. V letech 1997–2002 absolvoval PFUK, nyní pokračuje ve studiu v doktorském studijním programu v oboru mezinárodního práva veřejného. Je dlouholetým členem Společnosti pro církevní právo a členem Právní komise Slezské církve evangelické a.v.

Mgr. Daniel Spratek, born in Czech Cieszyn in 1979. In the years 1997–2002, he studied the Law Faculty of Charles University. Now he continues his study for the doctor’s degree in international law. He is a long-time member of the Church Law Society and member of the Council of Lawyers of the Silesian Protestant Church.

Mgr. Daniel Spratek, geb. 15.6. 1979 in Český Těšín. In den Jahren 1997–2002 absolvierte er Juristische Fakultät der Karlsuniversität in Prag. Zur Zeit studiert er an derselben Fakultät im Doktorandenstudium im Bereich des Völkerrechts. Er gehört zu den langjährigen Mitgliedern der Gesellschaft für Kirchenrecht und ist Mitglied der Rechtskommission der Schlesischen evangelischen Kirche A.B.

Mgr. Daniel Spratek, nato il 15 giugno 1979 à Český Těšín. Fra gli anni 1997–2002 studente della PF UK, oggi continua gli studi nel programma di ricerca in materia del diritto pubblico internazionale. Da molti anni é membro della Società per il diritto delle Chiese e fa parte della commissione giuridice presso la Chiesa evangelica luthera in Silesia.

Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvícenského absolutismu do roku 1949

Mgr. Stanislav Pšenička

Výrazem patronátní právo (lat. *ius patronatus*, něm. *Patronatsrecht*) se v této práci rozumí souhrn určitých oprávnění a povinností, která vznikají zakladatelům kostelů (lat. *ecclesia*, něm. *Kirche*), kaplí (lat. *capella*, něm. *Kapelle*), obročí (lat. *beneficium ecclesiasticum*, něm. *geistliches Lehen* nebo *Kirchlehen*; též *prebenda*, něm. *Pfründe*).

Pro zpracování tématu lze vedle oficiálních právních sbírek světského práva použít i soukromé práce pramenného charakteru, například Pavla Josefa Rieggera (1770), Petra Jaksche (1828–1830), Františka Riedera (1848–1859), Burckharda (1895), Vratislava Buška (a kolektiv, 1931) nebo Františka Bednáře (1928).

Pro kanonické právo lze použít Friedbergovu edici *Corpus iuris canonici* (1928), vydání *Codex Iuris Canonici* s předmluvou a označením pramenů z pera kardinála Petra *Gasparriho* (1934), resp. týmž autorem započatou a kardinálem Iustinianem Serédím dokončenou devítisvazkovou práci *Codicis Iuris Canonici Fontes* (1923–1939). Opomenout nelze ani edici dekretů Tridentského koncilu Emila Richtera a a Fridricha Schultheho (1853).

Pasáže o patronátním právu obsahují obecné příručky církevního práva, které ve starší době slouží zároveň jako příručky práva konfesního, chápaného tehdy jako partikulární právo církevní. Tak se můžeme o patronátním právu poučit z děl Josefa Helferta (souhrnná práce z 1845), Johanna F. Schultheho (1856), Edwarda Rittnera (1887, 1889), Johanna B. Haringa (1916), Kamila Hennera (1927), Josefa Pejšky (1937), Antonína Hobzy (1929) a dalších. Lze doporučit zejména spolehlivou a vyváženou práci Edwarda Rittnera.

Speciálních prací k patronátnímu právu je relativně málo, je třeba zmínit zejména důkladnou monografii Ludwiga Wahrunda (1894–1896), z níž čerpali i pozdější autoři jako Johann Schlenz (1928) a Josef Doubrava (*Časopis katolického duchovenstva*, 1900–1902). Drobnější časopisecké příspěvky k tématu pocházejí od Mořice Píchy (*Časopis katolického duchovenstva*, 1923) a Ludvíka Svatoše (*Právník*, 1927).

Poučení nám mohou poskytnout i praktické příručky pro správní úředníky, či pro duchovní správce. Do této řady bychom mohli zahrnout známou příručku Ernst Mayerhofer's *Handbuch*, jejímž editorem byl A. Pace (pro naše potřeby IV.

svazek, 1898), práci Johanna L. Bartha-Barthenheima (1841), Schockherr-Müllera (1912) Svatošovu (1935), Helfertovu (1856), Borového (1879) či Paulyho (1902).

Právní prameny

Patronátní právo bylo vytvořeno jako institut kanonického práva, bylo tvořeno jeho normami a rozhodování o něm příslušelo podle kanonického práva církevním soudům.¹

Patronátní vztahy byly upraveny v samostatných titulech jednotlivých sbírek **Corpus Iuris Canonici**² (*Liber Extra*³, *Liber Sextus*⁴ a *Clementinae*⁵) a v **dekretech Tridentského koncilu** (1545–1563).

V staletích následujících po Tridentském koncilu nabyla určitého významu také **rozhodnutí** římské kongregace pověřené autentickou interpretací tridentských usnesení – **Kongregace svatého koncilu** (*Congregatio sancti Concilii*).

Roku 1917 byl vyhlášen Kodex kanonického práva (**Codex Iuris Canonici** – dále citujeme také jako **CIC/1917**). Patronátnímu právu je v něm věnována čtvrtá hlava dvacátého pátého titulu O církevních obrocích v třetí knize O věcech.

Kánon 1450 CIC/1917 zakazoval do budoucna vznik patronátních práv. Následující kánon 1451 stanovil, že místní ordináři⁶ mají s patrony jednat o výměně patronátního práva, nebo alespoň práva prezentačního, za duchovní přímluvy.

Spory, jejichž předmětem byla patronátní práva, byly v habsburské monarchii již v polovině 17. století svěřeny do kompetence světských soudů, konkrétně soudů zemských.⁷

¹ Cf c.3, X, II, 1. Také podle c.16, X, III, 38 je patronátní právo „*spirituali annexum*“, tj. spojené s právy duchovními. Cf např. RITTNER, E.: *Církevní právo katolické*. Přel. Emanuel Zítek, Nákladem Právnické jednoty v Praze, I, Praha 1887, s. 286.

² Úřední vydání roku 1582. Cf BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního*. I. Všehrd. Praha 1946, s. 92.

³ Vyhlášena roku 1234. Cf BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního*. I. Všehrd. Praha 1946, s. 88.

⁴ Vyhlášena roku 1298. Cf BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního*. I. Všehrd. Praha 1946, s. 89.

⁵ Vyhlášena roku 1314, resp. 1317. Cf BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního*. I. Všehrd. Praha 1946, s. 90.

⁶ Místní ordinář – představený (resp. jeho zástupce) místní partikulární místní církve, tj. diecéze nebo jiné místní partikulární církve, např. diecézní biskup. Cf TRETERA, J.R.: *Církevní právo*. Jan Krigl. Praha 1993, s. 96.

⁷ Právními předpisy z let 1651 a 1669. Cf WAHRMUND, L.: *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Österreich*. II. Die staatliche Rechtsentwicklung. Alfred Hölder. Wien 1896, s.19. Cf JAKSCH, P.K.: *Gesetzlexikon im Geistlichen, Religions- und Toleranzsache, wie auch in Güter-Stiftungs-Studien- und Zensurenachen für das Königreich Böhmen*. I–X. Vlastním nákladem Prag 1828–1830 (dále jen JAKSCH), IV, s. 325.

Ty se ve svém rozhodování řídily normami obsaženými v části *De patronatus jure, anebo duchovní léna*,⁸ právního předpisu vydaného císařem Leopoldem I. roku 1679 pod názvem **Tractatus de juribus incorporalibus** (dále citujeme také pod zkratkou **TIC**).⁹

Ludwig Wahrmund soudí, že postavení patronů podle výše uvedeného traktátu bylo příznivější než v právu kanonickém.¹⁰ Tento názor je opakován i v pozdější literatuře,¹¹ ale srovnáním obsahu traktátu s kanonickými normami dospějeme k závěru, že detaily, jimiž se traktát odlišoval od kanonickoprávní úpravy, nebyly vždy ve prospěch patronů.

V době osvícenského absolutismu bylo ze strany státní moci vydáno velké množství **nařízení** upravujících patronátní poměry zejména v tom smyslu, že se patronům ukládá řada nových povinností.¹²

Pro kanonické právo bylo a je charakteristické relativně široké uplatnění **právního obyčeje**. Také normy světského práva odkazovaly při řešení některých otázek na místní obyčeje.

Osvícenská úprava patronátního práva v principu přetrvala i zásadní společenské změny, k nimž došlo v habsburské monarchii mezi lety 1848–1867.

V roce 1848, když bylo zrušeno poddanství, uvažovalo se o zásadních změnách, i pokud jde o právo patronátní.¹³ K nim však nedošlo, zemskými sněmy některých zemí habsburské monarchie byly přijaty pouze tzv. **konkurenční zákony** (na počátku 60. let).

V letech 1855–1874 platil v habsburské monarchii, resp. po roce 1867 v její předlitavské části, **konkordát** se Svatým stolicem, vyhlášený jako císařský pa-

⁸ Citace podle českého překladu in BUŠEK, V. et alii: *Československé církevní zákony*, I, Československý Kompas, Praha 1931 (dále jen BUŠEK), s. 257–261.

⁹ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 22.

¹⁰ Ibidem, s.24.

¹¹ Cf HENNER, K.: *Základy práva kanonického*. II. Právo platné. Sešit první a druhý. Všehrad. Praha 1927, s. 170; DOUBRAVA, Josef: *Otázka patronátní v Čechách*. In *Časopis katolického duchovenstva* 66/1900, s. 206; Cf HOBZA, A.: *Úvod do církevního práva*. Za spolupráce Dra. Josefa Turečka. Nákladem vlastním. Praha 1929, s. 210. Naproti tomu Josef Pejška charakterizuje právní úpravu traktátu „celkem v mezích práva kanonického“. Cf PEJŠKA, J.: *Církevní právo se zřetelem k partikulárnímu právu československému*. II. Hierarchický řád církevní. Theologický ústav CSsR v Obořišti u Dobříše. Obořiště u Dobříše 1937, s. 89.

¹² Používám výrazu „nařízení“ pro označení právních předpisů vydávaných panovníkem či jeho úřady.

¹³ Cf výnos ministerstva vnitra vydaný ve srozumění s ministerstvem spravedlnosti z 10. června 1849. Cf RIEDER, F.: *Handbuch der k. k. Gesetze und Verordnungen über geistliche Angelegenheiten für alle Kronländer des österreichischen Kaiserstaates*. I–III. Mayer & Compagnie, Franz Ignaz Ebenhöch, Wien 1848, 1855, Linz 1859 (dále citujeme jako RIEDER), II, s. 20–21.

tent č. 195/1855 ř.z. Patronátního práva se dotkl především ve svém čl. 12, podle něhož „o patronátním právu bude rozhodovati církevní soud; Svatá Stolica, však svoluje, že – jedná-li se o světské patronátní právo – mohou světské soudy nalézati o poslušnosti v něm...“¹⁴ Nejen pro patronátní právo měl jistý význam též čl. 34, podle něhož „vše ostatní, co dotýká se církevních osob a věcí, a o čem nebyla zmínka učiněna v těchto člancích, bude se řídití a spravovati podle učení církve a podle jejích zásad, schválených Svatou stolicí,“¹⁵ a zejména čl. 35, podle něhož „všechny, jakýmkoli způsobem a v jakékoli formě vydané zákony, nařízení a opatření v císařství Rakouském a v jednotlivých zemích, z kterých pozůstává, jest považovati za zrušené touto slavnostní formou, pokud této smlouvě odporují...“¹⁶

V roce 1867 byl přijat, jako součást tzv. prosincové ústavy, zákon č. **142/1867** ř.z. Jeho článek **15** zaručoval, že „každá zákonně uznaná církev a náboženská společnost má právo na společný veřejný výkon náboženství, řídí a spravuje svoje vnitřní záležitosti samostatně, zůstává v užívání a držbě svých pro kultus, vyučování a dobročinné účely určených ústavů, nadací a fondů, je však, jako každá společnost, podřízena všeobecným státním zákonům.“¹⁷

K provedení tohoto zákona byl přijat zákon č. **50/1874** ř.z., „jímžto se vydávají ustanovení, kterými se upravují zevnitřní [vnější] právní poměry církve katolické“.¹⁸

Tento zákon ve svém § 32 stanovil, že „poměry patronátní uspořádají se zvláštním zákonem. Až do té doby zachovají v příčině těchto poměrů platnost nařízení dosavadní.“ Předpokládaný zvláštní zákon však nikdy nebyl přijat.

V § 33 zákon č. 50/1874 ř.z. stanovil, že „vzešla-li by rozepře o to, jestli některý kostel nebo některá prebenda postavena pod patronátem, aneb má-li biskup právo, sám prebendu obsazovati, má v příčině toho řádným postupem instancí rozhodnouti státní správa záležitostí duchovních, slyševši prvé úřady církevní.

Jde-li však jen o to, komu přísluší patronát kostela nebo prebendy, rozhodne o tom soud.“

¹⁴ Citace konkordátu podle překladu in BUŠEK, s. 131.

¹⁵ Ibidem, s. 136. Ve znění uveřejněném v říšském zákoníku: „Cetera ad personas et res ecclesiasticas pertinentia, quorum nulla in his articulis mentio facta est, dirigentur omnia et administrabuntur juxta Ecclesiae doctrinam et ejus vigentem disciplinam a Sancta Sede adprobatam./Das übrige die kirchlichen Personen und Sachen Betreffende, wovon in diesen Artikeln keine Meldung gemacht ist, wird sämmtlich nach der Lehre und ihrer in Kraft stehenden, von dem heiligen Stuhle gut geheißenen Disciplin geleitet und verwaltet werden.“

¹⁶ Ibidem, s. 136.

¹⁷ Cf BUŠEK, s. 29–30. Čl. 15 zákona č. 142/1867 ř.z. byl obsahově totožný s § 2 císařského patentu č. 151/1849 ř.z. Cf BUŠEK, s. 23–24.

¹⁸ Text zákona také in BUŠEK, s. 248–436.

Druhy patronátního práva

V průběhu času vytvořili kanonisté a v jejich stopách později svěští právníci rozsáhlou teoretickou klasifikaci.¹⁹ Skutečné odlišnosti v právních režimech reflektovala členění na a) patronátní právo osobní a věcné; b) církevní a světské a c) veřejné a soukromé.

Věcné a osobní patronátní právo (*ius patronatus reale-ius patronatus iure dominii, ius patronatus personale*)

Patronátní právo věcné bylo právním příslušenstvím²⁰ pozemku, s nímž sdílelo jeho právní osud.²¹ Při převodu však bylo možné vyhradit si patronátní právo nebo ho převést samostatně. V takových případech se patronátní právo věcné měnilo na patronátní právo osobní.²²

Věcná povaha patronátního práva neodpovídala podstatě patronátního práva jako „*církevní výsady*“ (lat. *privilegium*) mající zakladatele odměnit za dobrodíní poskytnutá Církvi.²³ V zemích habsburské monarchie, a nejen v nich²⁴, však věcná patronátní práva převažovala. Jak píše Edward Rittner, „*zásadám práva církevního odpovídá vlastně jenom patronát osobní, kdežto patronát věcný jest anomálií,*“ ale „*tento druh patronátu nyní k výjimkám náleží, pravidlem pak je patronát věcný*“.²⁵ V praxi bylo tedy anomálií naopak patronátní právo osobní.²⁶

V případě děleného vlastnictví byl podle kanonického práva patronem vlastník užitkový.²⁷

Osobní patronátní právo bylo oproti věcnému patronátnímu právu právem samostatným a samostatně přecházelo či se převádělo na jiné osoby. Protože se

¹⁹ Cf c.7, X, III, 38; c. 1449 bod 1 CIC/1917. Cf např. RITTNER, E.: o.c., s. 287–288; WAHRMUND, L.: o.c., s. 53ff.

²⁰ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 54.

²¹ Cf § 20 TIC: „*Bylo-li panství, město, městys, vesnice anebo jiný statek, jakož i veškerá pozůstalost prodány, zastaveny anebo propachtovány, a s tím jest i duchovní léno spojeno, jest i toto, ačli nebylo výslovně vyjmuto, do prodeje, zástavy, anebo nájmu pojati, ale jen akcesoricky, bez ocenění, jinak není dovoleno duchovní léno samo a odloučeně prodávati, nebo zastavovati anebo propachtovávatí nebo ho za peníze anebo hodnotu peněžitou zcizovati.*“ In BUŠEK, s. 260.

²² Ibidem. Cf RITTNER, E.: o.c., s. 297.

²³ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 282–283; DOUBRAVA, Josef: *Otázka patronátní v Čechách*. In Časopis katolického duchovenstva 66/1900, s. 342.

²⁴ Cf PLÖCHL, W.M.: *Geschichte des Kirchenrechts*. II. Das Kirchenrecht der abendländischen Christenheit 1055 bis 1517. Herold. Wien-München 1955, s. 370.

²⁵ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 287.

²⁶ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 53; HENNER, K.: o. c., s. 170.

²⁷ Cf c.7, X, III, 38; RITTNER, E.: o.c., s. 299.

jednalo o církevní právo, nemohlo být převáděno úplatně (zákaz simonie)²⁸ a na osoby, které nebyly způsobilé k církevním právům. (Církevní práva nabývají pouze pokřtění žijící v jednotě s církevním společenstvím – *in communione*).²⁹

Církevní a světské patronátní právo (*ius patronatus ecclesiasticum, ius patronatus laicale*)

Církevní patronátní právo příslušelo fyzické osobě z titulu *církevního úřadu* (například biskup mající z titulu biskupského úřadu patronátní právo v jiné než vlastní diecézi³⁰), nebo *církevní právnické osobě* (např. určitý kostel mohl být patronem jiného kostela).³¹ Za církevní se považovalo patronátní právo i tehdy, vzniklo-li donací církevního majetku.³²

Pokud mělo k obročí či ke kostelu patronátní právo více osob (*ius compatronatus*), z nichž někdo či někteří byli církevním patronem a někdo či někteří patronem světským, šlo o patronátní právo smíšené (*ius patronatus mixtum*).³³

Od účinnosti CIC/1917 ztrácí rozlišování patronů na církevní a světské smysl, protože citovaný kodex jejich právní režimy sjednotil.

Patronátní právo veřejné a soukromé (*ius patronatus publicum, ius patronatus privatum*)

Kanonické právo mezi veřejnými a soukromými patrony nerozlišovalo.³⁴

²⁸ Cf c.16, 23, X, III, 38.

²⁹ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 288; WAHRMUND, L.: o.c., s. 243f.; SCHULTE, J.F.: Das Katholische Kirchenrecht. II. Farber'sche Universitätsbuchhandlung. Giessen. 1866, s. 672; HARRING, J.B.: Grundzüge des Katholischen Kirchenrechts. Graz, 1916, s. 655; HELFERT, J.: *Handbuch des Kirchenrechts aus den gemeinen und Oesterreichischen Quellen zusammen gestellt*. I–II, Prag 1845, s. 132; PEJŠKA, J.: o.c., s. 85. Cf c. 1453 § 1 CIC/1917.

³⁰ Cf c.18, X, III, 38. Pouze ze skutečnosti, že patron je klerik, nelze vyvozovat patronátní právo církevní. Církevním se patronátní právo stávalo, pokud bylo nabýváno z titulu církevního úřadu.

³¹ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 287–288; SCHULTE, J.F.: o.c., s. 668ff.; BARTH-BARTHEIM, J. L. Ehrenreich Graf von: *Österreich's geistliche Angelegenheiten in ihren politisch-administrativen Beziehungen*. Braumüller und Seidel. Wien 1841 (dále jen BARTH), s. 51.

³² Cf RITTNER, E.: o.c., s. 287; SCHULTE, J.F.: o.c., s. 669; PEJŠKA, J.: o.c., s. 85. DOUBRAVA, Josef: *Otázka patronátní v Čechách*. In *Časopis katolického duchovenstva* 66/1900, s. 346. Tento názor *rakouských*, resp. s rakouskými poměry spojených, a československých kanonistů je pochopitelnější, uvědomíme-li si, že jedním z neuralgických bodů vztahu stát-církev na našem území byla sekularizace klášterního majetku v době Josefa II. a jeho převedení do státěm spravovaného náboženského fondu, resp. náboženských fondů.

³³ Cf např. RITTNER, E.: o.c., s. 288.

³⁴ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 62.

Za veřejné patronátní právo se v habsburské monarchii považovalo patronátní právo příslušející zeměpánovi z titulu jeho úřadu³⁵ (po vzniku republiky vládě³⁶), veřejným fondům (zejména náboženskému a studijním fondu) a komoře (v případech věcných patronátních práv spojených se státními statky – tzv. komorní obročí).³⁷

Patronátní právo příslušející zeměpánovi je vhodné odlišovat alespoň v teoretické rovině od tzv. zeměpanského patronátu (*ius patronatus ratione ducatus*). Jak latinský název napovídá, *právním titulem* tzv. zeměpanského patronátu měla být *státní výsost*. Pojem zeměpanského patronátu ve výše uvedeném smyslu se uplatňoval zvláště na přelomu 18. a 19. století v souvislosti se sekularizací církevního majetku.³⁸

Subjekty patronátního práva

Fyzické osoby

V kanonickém právu se uplatňovala zásada, že v Církvi mohou nabývat a vykonávat práva pouze pokřtění žijící v jednotě s církevním společenstvím (*in communione*).³⁹ Proto nebylo možné, aby patronátní právo vzniklo osobám nepokřtěným nebo pokřtěným osobám nežijícím v jednotě s církevním společenstvím – příslušníkům jiných křesťanských denominací než katolické nebo katolíkům stíženým trestem exkomunikace. V otázce vzniku patronátního práva nebylo podstatné, zda-li šlo o patronátní právo věcné nebo osobní, výše uvedené zásada, že v Církvi

³⁵ Patronátní práva na císařských rodinných statcích byla považována za patronátní práva soukromá. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 63.

³⁶ Cf HENNER, K.: o.c., s. 171.

³⁷ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 62ff.; HENNER, K.: o.c., s. 170–171; HELFERT, J.: *Handbuch des Kirchenrechts aus den gemeinen und Oesterreichischen Quellen zusammen gestellt*. I–II, Prag 1845, s. 131–132; BARTH, s. 47f.

³⁸ Cf RITTNER, E.: o. c., s. 299–301; HENNER, K.: o.c., s.171; HARING, J.B: o.c., s. 657f. Vratislav Bušek píše: „*Od XIII. stol. se vyskytuje obyčej, že zeměpánové považují všechna beneficia, která nejsou pod patronátem soukromým a při nově zakládaných, která výslovně se svolením zeměpanským za soukromopatronátní nebyla prohlášena, ratione ducatus, za beneficia stojící pod zeměpanským patronátem; v tom sluší spatřovati základ pozdějšího zemského církevního státního.*“ Cf BUŠEK, V.: *Učebnice dějin práva církevního*. II. Všehrad. Praha 1947, s. 161.

³⁹ Cf c.1453 § 1 CIC/1917: “*Ius patronatus personale transmitti valide nequit ad infidels, publice apostates, haereticos, schismaticos, adscriptos societatis secretis ab Ecclesia damnatis, nec ad quoslibet excommunicatos post sententiam declaratoriam vel condemnatoriam.*” Cf RITTNER, E.: o.c., s. 288; WAHRMUND, L.: o.c., s. 243f.; SCHULTE, J.F.: o.c., s. 672; HARING, J.B: o.c., s. 655; HELFERT, J.: *Handbuch des Kirchenrechts aus den gemeinen und Oesterreichischen Quellen zusammen gestellt*. I–II, Prag 1845, s. 132; PEJŠKA, J.: o.c., s. 85.

mohou nabývat práva pouze pokřtění žijící v jednotě s církevním společenstvím, platila u obou těchto druhů patronátního práva.⁴⁰

Podle CIC/1917, přešel-li pozemek, s nímž bylo spojeno patronátní právo věcné, na osobu nezpůsobilou k církevním právům, patronátní právo nezanikalo, taková osoba ale nemohla patronátní právo vykonávat.⁴¹

V habsburské monarchii (i v Německu) věcná patronátní práva vykonávali i příslušníci jiných křesťanských denominací než katolické.⁴²

Právní základ pro to byl, zdá se, více než sporný. Jako argument se v těchto případech totiž uváděla příslušná ustanovení míru Vestfálského, který se, jak známo, na náboženské poměry habsburských dědičných zemí nevztahoval.⁴³ Navíc, jak píše Johann Schulte, „nepotřebuje žádný důkaz, že patronát nad katolickými kostely není žádné annexum výkonu protestantského náboženství.“⁴⁴

Po roce 1848 v souvislosti s emancipací židovského obyvatelstva byla uvolněna i omezení týkající se nabývání nemovitostí. Tím se zároveň stala aktuální otázka, jaké jsou právní důsledky skutečnosti, že se příslušník židovského vyznání stane vlastníkem pozemku, s nímž je spojeno patronátní právo.

V roce 1860 bylo vydáno císařské nařízení č.45/1860 ř.z., jehož § 2 stanovil, že „jestliže a pokud má israelita v držení statek, s nímž spojena jsou patronátní ... práva ... spočívají tato práva. Nicméně zůstává israelitský držitel povinen nésti břemena s těmito právy spojená.“⁴⁵

Jedná se o řešení vyjádřené v obecnější formě též v ministerských výnosech z 28. května 1876 a 28. prosince 1870⁴⁶, podle nichž se na patronátní oprávnění nevztahuje princip rovnosti občanů stanovený zákonem č.142/1867 ř.z., neboť se jedná o oprávnění „k určitým církevním aktům“ a nároky na „určitá církevní čestná práva“, nikoli o „občanské nebo politické právo ve smyslu tohoto státního základního zákona“⁴⁷.

⁴⁰ Jak píše Johann Schulte, těžko si lze představit, že by místní ordinář připustil vznik patronátního práva osobám nežijícím v jednotě s církevním společenstvím. SCHULTE, J.F.: o.c., s. 672.

⁴¹ Cf. c.1453 § 3 CIC/1917. Cf RITTNER, E.: o.c., s. 289.

⁴² Cf RITTNER, E.: o.c., s. 288–289.

⁴³ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 75; HARING, J.B.: o.c., s. 668–669. HENNER, K.: o.c., s. 170; HELFERT, J.: *Handbuch des Kirchenrechts aus den gemeinen und Oesterreichischen Quellen zusammen gestellt*. I–II, Prag 1845, s. 132.

⁴⁴ SCHULTE, J.F.: o.c., s. 672

⁴⁵ In BUŠEK, s. 327.

⁴⁶ Cf PACE, A. (edit.): *Ernst Mayerhofer's Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Länder mit besonderer Berücksichtigung der diesen Ländern gemeinsamen Gesetze und Verordnungen*. IV. 5. vydání. Manz'sche k. u k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung. Wien (Mayerhofer) 1898, s. 85–86.

⁴⁷ Ibidem, s. 86.

Pro způsobilost k patronátním oprávněním tak stát v principu uznal normu kanonického práva, v případě způsobilosti k patronátním povinnostem však nikoli. Zde je uplatněna zásada, že patronátní povinnosti zavazují každého nabyvatele pozemku, s nímž je patronátní právo spojeno, bez ohledu na jeho konfesní příslušnost.⁴⁹ Tak výše uvedené císařské nařízení č.45/1860 ř.z., tak i zákon č.49/1868 ř.z., „*kterým jsou upravovány mezikofesní poměry státních občanů ve směrech v něm označených*“, ve svém čl. 9: „*příslušníci některé církve nebo náboženské společnosti mohou jen tenkrát býti přidrženi k příspěvkům v penězích a naturaliích nebo k výkonu prací pro účely kultové nebo dobročinné některé jiné církve nebo náboženské společnosti, leží-li na nich povinnosti věcného patronátu...*“⁴⁹, převzatém i do § 8 odst. 1 zákona č.96/1925 Sb. z. a n., o vzájemných poměrech náboženských vyznání.⁵⁰

Také v konkurenčních zákonech nalezneme ustanovení, že každý nabyvatel pozemku, se kterým je spojeno patronátní právo, je povinen bez ohledu na svou konfesní příslušnost plnit patronátní povinnosti.⁵¹

Právnícké osoby

Patronátní práva mohly nabývat též právnícké osoby.⁵² Existence církevních právníckých osob se pro předkodexové kanonické právo může dovozovat argumenty institutové teorie vlastnictví církevního majetku.⁵³ CIC/1917 již používal pojem „*morální osoba*“.⁵⁴ Zákon č.50/1874 ř.z., provádějící článek 15 základního zákona č.142/1867 ř.z., ve svém § 38 hovoří o „*základním jmění kostelů a ústavů církevních*“⁵⁵.

Problematickou může být v této souvislosti otázka způsobilosti právníckých osob založených *podle světského práva k církevním právům*. V rakouské, resp. československé právní praxi patronátní práva příslušela a byla vykonávána právníckými osobami založenými podle práva světského, typicky obcemi.

⁴⁸ Vyhybám se termínu „*věcné břemeno*“, jímž byly patronátní povinnosti ve starší literatuře označovány (Cf např. Pejška, J.: o.c., s. 87). protože v současném českém právním řádu se jedná o termín soukromého práva se specifickým obsahem.

⁴⁹ Cf BUŠEK, s. 33.

⁵⁰ Ibidem, s.110.

⁵¹ § 9 zákona č.11/1864 z.z.mor. Cf BUŠEK, s. 525. § 9 zákona č. 2/1864 z.z.sl. Cf BUŠEK, s. 533.

⁵² Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 243–244.

⁵³ Cf SCHULTE, J.F.: o.c., s. 486ff. Jmenovaný autor se problematikou církevních právníckých osob zabývá také v samostatném pojednání.

⁵⁴ Cf zejména c. 99 CIC/1917.

⁵⁵ Cf BUŠEK, s. 371.

V této souvislosti je ovšem třeba zmínit též ministerský výnos z 18. prosince 1856, určený místodržitelství v Terstu, vyslovující se pro vyloučení nekatolických členů obecní rady Terstu z výkonu prezentačního práva.⁵⁶ Naproti tomu Kamil Henner cituje výnos ministerstva vnitra ze 17. dubna 1850, podle něhož obecní zastupitelstvo vykonává prezentační právo bez ohledu na vyznání svých členů.⁵⁷

Nabytí patronátního práva

Originární způsoby nabytí patronátního práva⁵⁸

Patronátní právo mohlo vzniknout **založením** kostela, kaple a obročí.⁵⁹ Podle kanonického práva se mohlo založení realizovat třemi různými způsoby jednání. Budoucí patron mohl poskytnout pozemek, na němž měla být budova kostela či kaple postavena. V takovém případě kanonistická teorie hovořila o založení formou *fundatio* v užším smyslu (od lat. *fundus* ve významu pozemek). Nebo budoucí patron mohl na své náklady vystavět budovu kostela či kaple. V takovém případě kanonistická teorie hovořila o založení formou *aedificatio* (*exstructio, constructio*). Nebo mohl budoucí patron poskytnout prostředky za účelem vzniku kostelního jmění (lat. *fabrica ecclesiae*, něm. *Kirchenfabrik, Kirchenvermögen*, česky též zádušní jmění) nebo jmění obročního (něm. *Pfründenvermögen*). V takovém případě kanonistická teorie hovořila o založení formou *dotatio*.⁶⁰

Založení kostela či kaple bylo spojeno přirozeně se založením obročí. K řádnému fungování budovy jako kostela či kaple bylo potřeba zajistit i vlastního duchovního, a pro něho bylo nutné zříditi obročí. Pro vznik kostela, či kaple bylo tedy potřebné realizovat všechny tři uvedené formy jednání (*fundatio, aedificatio, dotatio*).⁶¹

Jakkoli byla potřebná realizace všech forem jednání, mohla každé z nich realizovat jiná osoba, které vznikalo samostatné patronátní právo.⁶²

Podle formy jednání, z něhož vznikalo patronátní právo, stanovil CIC/1917 určité povinnosti patronů.

Tak součástí patronátního práva z titulu *aedificatio* byla povinnost „*zchátralý kostel*“ znovuvystavět nebo provést nutné stavební opravy podle rozhodnutí

⁵⁶ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 76.

⁵⁷ Cf HENNER, K.: o. c., s. 173. Cf RIEDER, II, s. 178.

⁵⁸ Cf např. RITTNER, E.: o.c., s. 290nn.

⁵⁹ Cf c. 25, X, III, 38; Concilium Tridentinum, sessio XXV, de ref. c. 9 a sessio XIV, de ref., c. 12; § 17 TIC, in BUŠEK, s. 260.

⁶⁰ Cf § 17 TIC: „*Kdo farní kostel anebo jiné duchovní beneficium založí, postaví anebo pozemek k tomu bezplatně věnuje nabyvá tím duchovního léna.*“ Cf BUŠEK, s. 260.

⁶¹ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 290; PEJŠKA, J.: o.c., s. 86.

⁶² Cf např. RITTNER, E.: o.c., s. 291.

místního ordináře.⁶³ V případě patrona z titulu *dotatio* byla s patronátním právem spojena povinnost doplnit v případě potřeby kostelní či obroční jmění na dostačnou výši.⁶⁴

Podle CIC/1917 do doby splnění výše uvedených povinností bylo patronátní právo suspendováno, tj. patron nemohl své patronátní právo vykonávat.⁶⁵ Jestliže místní ordinář určil patronovi k provedení výše uvedených povinností lhůtu pod sankcí zániku patronátního práva a ten tyto povinnosti neprovedl, patronátní právo zanikalo.⁶⁶

CIC/1917 stanovením výše uvedených povinností pod sankcí zániku patronátního práva shrnoval a precizoval již existující kanonickou doktrínu založenou na rozhodnutích Kongregace svatého koncilu.⁶⁷

Jestliže kostel, kaple nebo obročí nemohly plnit řádně své funkce, budova kostela či kaple zchátrala nebo kostelní či obroční jmění pokleslo pod kvalifikovanou mez (v praxi zvláště římské Roty bylo používáno pravidlo o hranici 1 jmění⁶⁸), osoba, která potřebné stavební opravy zajistila nebo doplnila jmění, získávala z tohoto jednání patronátní právo (pokud už samozřejmě patronem nebyla a nejednala tak pro zachování svého dosavadního patronátního práva).⁶⁹ Jednalo se o tzv. **znovu-založení** kostela, kaple nebo obročí (*reedificatio, redotatio*).

Patronátní právo bylo možné získat rovněž jako **privilegium** udělené příslušnou církevní autoritou. Tridentský koncil však do budoucna tento způsob nabytí patronátního práva vyloučil a patronátní práva z něho vzniklá zrušil s výjimkou patronátních práv příslušejících univerzitám a panovníkům. Nicméně, z povahy moci papežské v Katolické církvi vyplývá, že ji usnesení koncilu nemohlo omezit, a tak i nadále existovala možnost nabytí patronátního práva z papežského privilegia.⁷⁰

Tridentský koncil stanovil jako formální důkaz pro existenci patronátního práva písemnou listinu, tam však, kde nemohla být předložena, mohlo být za určité podmínky patronátní právo **presumováno**. Touto podmínkou byl výkon prezentačního práva od „nepamětných dob“, nepřetržitě pak v posledních 50 letech.⁷¹

⁶³ Cf c.1469 § 1 bod 2 CIC/1917.

⁶⁴ Cf c.1469 § 1 bod 3 CIC/1917.

⁶⁵ Cf c.1469 § 2 CIC/1917.

⁶⁶ Cf c.1469 § 3 CIC/1917.

⁶⁷ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 292; SCHULTE, J.F.: o.c., s. 702. Cf zejména rozhodnutí Kongregace svatého koncilu *Tiburina*, N. 4013, in GASPARRI, P.: *Codicis iuris canonici fontes*. VI. Romae 1932, s. 286–287.

⁶⁸ Cf SCHULTE, J.F.: o.c., s. 683.

⁶⁹ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 292.

⁷⁰ Cf Concilium Tridentinum, sessio XIV, de ref., c. 12; RITTNER, E.: o.c., s. 293.

⁷¹ Cf Concilium Tridentinum, sessio XXV, de ref., c. 9; PEJŠKA, J.: o.c., s. 86.

Derivatívni způsoby nabytí patronátního práva

Právo patronátní věcné přecházelo a bylo převáděno společně s pozemkem, takže derivatívní způsoby nabytí patronátního práva věcného jsou totožné s derivatívními způsoby nabytí vlastnického práva k pozemku.⁷² Nicméně i v případě věcného patronátního práva musel být uplatňován kanonický princip zákazu simonie.⁷³ Jeho převod nesměl ovlivnit, ať už pozitivně, nebo negativně, cenu.⁷⁴

Otázka, komu přísluší patronátní právo v případě rozdělení (*parcelace*) pozemku, s nímž bylo patronátní právo spojeno, nebyla jednoznačně řešena.⁷⁵

Patronátní právo mohlo být převedeno nebo mohlo přejít i samostatně, aniž by došlo k převodu či přechodu pozemku, a naopak, pozemek mohl být převeden nebo mohl přejít s výhradou patronátního práva.⁷⁶

Následující výklad bude omezen na derivatívní způsoby nabytí patronátního práva osobního.

Třeba ještě dodat, že převod či přechod patronátního práva mohl být omezen zakladatelem nebo v privilegiu.⁷⁷

Patronátní právo osobní se **dědilo** v testamentární i intestátní posloupnosti.⁷⁸ TIC se v tomto bodu od kanonického práva nelišil.⁷⁹ Patronátní právo osobní mohlo být též **darováno**. Patronátní právo mohlo být **směněno** za jiné církevní právo (zákaz simonie).⁸⁰

Podle CIC/1917 bylo ke každému převodu patronátního práva zapotřebí písemného souhlasu místního ordináře, pokud zakládací listina nestanovila jinak.⁸¹ Tím se CIC/1917 liší od předchozí kanonické úpravy, jež souhlas místního ordináře nepožadovala u převodu patronátního práva světského církevní osobě nebo spolupatronovi.⁸²

⁷² Cf c. 7, X, III, 38.

⁷³ Cf c. 6, X, III, 38. Cf RITTNER, E.: o.c., s. 295.

⁷⁴ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 298. Cf § 20 TIC, in BUŠEK, s. 260.

⁷⁵ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 298; SCHULTE, J.F.: o.c., s. 689; HENNER, K.: o.c., s.170. Aplikací praxe v souvislosti s I. pozemkovou reformou interpretovala příslušná zákonná ustanovení v tom smyslu, že patronátní právo zůstává u kmenového pozemku a nepřechází na nabyvatele pozemkových přidělů. Zákon o nové pozemkové reformě, č. 46/1948 Sb. z. a n. odkazoval pro „vypořádání práv a závazků vázoucích na na vykoupené půdě“ na náhradový zákon z I. pozemkové reformy.

⁷⁶ Cf dekret dvorské kanceláře z 12. listopadu 1818, in RIEDER, I, s. 352.

⁷⁷ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 295.

⁷⁸ Cf § 19 TIC, in BUŠEK, s. 260; RITTNER, E.: o.c., s. 287.

⁷⁹ Cf § 19 ve spojení s § 26 TIC, in BUŠEK, s. 260–261.

⁸⁰ Cf § 21 TIC, in BUŠEK, s. 260; RITTNER, E.: o.c., s. 296.

⁸¹ Cf c. 1453 § 2 CIC/1917.

⁸² Cf c. 14, X, III, 38; c. un., III, 19, in VI°; RITTNER, E.: o.c., s. 296.

Vydržení patronátního práva bylo možné jako u každého jiného církevního práva. Pokud jde o předkodexové kanonické právo, Edward Rittner píše, že „*nejrozšířenějším je mínění, že k vydržení duchovního patronátu třeba je 40 let, k vydržení světského patronátu 30 let*“.⁸³ Kánon 1508 CIC/1917 odkazuje na normy světského práva jako na subsidiární pramen kanonického práva (*leges canonizatae*). Zároveň stanoví, že vydrzet nelze práva udělená apoštolským privilegiem. Následující kánon 1511 stanoví pro vydržení proti církevním právníkům osobám třicetiletou dobu vydržení.

§ 18 TIC je v edici *Československé církevní zákony* přeložen takto: „*Duchovní léno nenabývá se promlčením v právu založeným*“.⁸⁴ Tomu nelze rozumět jinak, než že TIC vylučuje jako důvod vzniku patronátního práva vydržení. Takový závěr by byl ovšem v rozporu s kanonickým právem, které jinak TIC v zásadě sleduje. Lze proto soudit, že se jedná o chybný překlad německého znění § 18: „*Nicht weniger wird die geistliche Lehenschaft durch die in den Rechten gegründete Verjährung erlangt*“.⁸⁵ V češtině snad správněji: „*Ne méně se duchovní léno nabývá promlčením v právu založeným*“.

Literatura shodně uvádí, že patronátní právo bylo možno vydrzet podle ustanovení § 1471 a 1472 Všeobecného občanského zákoníku/1811, tj. v době 30 let (respektive 6 let, bylo-li právo zapsáno ve veřejné knize, nebo 40 let proti zvláštním subjektům) a podáním důkazu, že toto právo mohlo být v této době alespoň třikrát vykonáno a že bylo pokaždé také vykonáno.⁸⁶

I **trest** mohl být důvodem k přechodu patronátního práva na jinou osobu. Předkodexové kanonické právo ukládalo ztrátu patronátního práva *pouze* pro osobu pachatele za pokus o prodej patronátního práva [simonie]⁸⁷ a nakládání s patronátním jměním jako s jměním vlastním.⁸⁸ CIC/1917 řadí k těmto trestným činům též trestný čin apostazie, hereze a schismatu.⁸⁹ V takových případech patronátní právo přecházelo na právního nástupce, byl-li jaký. TIC stanoví zánik patronátního práva, nikoli jen jeho ztrátu pro osobu pachatele, jako trestní sankci ve svých paragrafech 22 („*Kdo duchovní léno zvlášť prodá...*“)⁹⁰ a 24 („*Jestliže lenní pán*

⁸³ Cf RITTNER, E.: o. c., s. 297.

⁸⁴ Cf § 18 TIC, in BUŠEK, s. 260.

⁸⁵ Cf RIEGGER, P.J.: *Corpus iuris ecclesiastici Bohemici et Austriaci*. Josef Kurzbök. Wien 1770, s. 299; RIEDER, II, s. 167. Cf WAHRMUND, L.: o. c., s. 262.

⁸⁶ Cf RITTNER, E.: o. c., s. 297; HELFERT, J.: *Handbuch des Kirchenrechts aus den gemeinen und Oesterreichischen Quellen zusammen gestellt*. I–II, Prag 1845, s. 136; PEJŠKA, J.: o. c., s. 86. Kamil Henner píše, že podle § 18 TIC bylo možné „původní nabytí patronátu vydržením, které se pak řídí podle § 1470 a 1471 obč. z.“ Cf HENNER, K.: o. c., s. 175.

⁸⁷ Cf Concilium Tridentinum, sessio XXV, de ref., c. 9; RITTNER, E.: o. c., s. 311.

⁸⁸ Cf Concilium Tridentinum, sessio XXII, de ref., c. 11; RITTNER, E.: o. c., s. 311.

⁸⁹ Cf c. 1470 § 1 bod 6 a § 2 CIC/1917.

⁹⁰ Cf BUŠEK, s. 260.

*si osobí svou lenní faru anebo duchovní statky nebezpečným způsobem, anebo jí jinak velkou škodu a obtíže způsobí...“)*⁹¹.

Prezentační právo

Prezentační právo bylo právem patrona navrhnout místnímu ordináři, komu má být propůjčeno obročí (*beneficium ecclesiasticum*).⁹² Tomuto právu odpovídala povinnost místního ordináře navrhovanému (prezentovanému) obročí propůjčit, byl-li způsobilý pro jmenování do církevního úřadu s tímto obročím spojeného.⁹³

Podle dvorského dekretu z 29. července 1791, jestliže prezentační právo nepříslušelo někomu jinému, příslušelo zeměpánovi.⁹⁴ (Toto ustanovení lze chápat také jako výraz teorie tzv. zeměpanského patronátu.)

Tridentský koncil zavedl povinnost konkursu pro obročí církevních patronů spojených s úřadem duchovní správy (kurátní obročí, lat. *beneficia curata*, něm. *Curat-Pfründe*). Církevní patroni byli vázáni prezentovat vítěze konkursu.⁹⁵

CIC/1917 stanovuje konkurs též u kurátních obročí patronů světských.⁹⁶

TIC tridentský konkurs nezná. Světský patron – fyzická osoba mohla prezentovat jakéhokoli duchovního. Místní ordinář má propůjčit obročí tomu, koho uzná za „nejhodnějšího“, a pokud pokládá všechny patronem prezentované za „stejně hodné“, má mezi nimi svobodu volby. Církevní patron a světský patron – město či obec⁹⁷ mohli prezentovat podle TIC více kandidátů, nicméně ne opakovaně.⁹⁸

Již v letech 1731 a 1741 bylo nařízeno, že uchazeči o obročí zeměpanského patronátního práva jsou povinni složit konkursní zkoušky.⁹⁹ Patentem z 2. září 1752

⁹¹ Cf BUŠEK, s. 261.

⁹² Cf c.1464 § 1 CIC/1917. Cf RITTNER, E.: o.c., s. 302; WAHRMUND, L.: o.c., s. 67–68; SCHULTE, J.F.: o.c., s. 693; HARING, J.B.: o.c., s. 659–660. Josef Pejška charakterizuje prezentační právo s ohledem na vývoj v habsburské monarchii takto: „Panující církevní kázeň uděluje patronovi úkol vyvoliti ze seznamu kandidátů obročí, který mu biskup předložil, jednoho se žádostí, aby ordinář presentovaného na úřad dosadil.“ Všimněme si, že autor používá výrazů jako „úkol“ a „žádost“. Cf PEJŠKA, J.: o.c., s. 87.

⁹³ Podle zásady „*beneficium datur propter officium*“. Cf c.15, I, 3, in VI°.

⁹⁴ Cf RIEDER, I, s. 382; JAKSCH, IV, s. 501.

⁹⁵ Cf Concilium Tridentinum, XXIV, de ref., c. 18; RITTNER, E.: o.c., s. 305; WAHRMUND, L.: o.c., s. 78.

⁹⁶ Cf c.1462 CIC/1917.

⁹⁷ Podle Kodexu kanonického práva měly být zachovány lidové volby nebo prezentace na obročí za předpokladu, že lid bude volit kandidáta ze tří označených místním ordinářem. Cf c. 1452 CIC/1917.

⁹⁸ Cf § 5 TIC, in BUŠEK, s. 258.

⁹⁹ SCHLENZ, J.: *Das Kirchenpatronat in Böhmen*. Beiträge zu seiner Geschichte und Rechtentwicklung. Verlag der Deutschen Gesellschaft der Wissenschaften und Künste für die Tschechoslowakische Republik. Prag 1928, s. 431.

byla v habsburské monarchii stanovena povinnost konkursu na všechna obročí soukromého patronátního práva spojená s duchovní správou.¹⁰⁰

Josef II. dvorským dekretem z 11. března 1783¹⁰¹ předepsal detailně obsah a organizaci konkursní zkoušky. Konkursy se neměly konat pro každé uvolněné obročí individuálně, ale v každé diecézi se měla dvakrát ročně konat společná konkursní zkouška, z jejíž výsledků se vycházelo pro obsazování všech obročí do příštího konání konkursní zkoušky. Tímto dekretem byl v habsburské monarchii zaveden tzv. *obecný* nebo *rakouský farní konkurs*.¹⁰²

Se zavedením obecného konkursu souvisí i vázanost soukromých patronů kurátních obročí na seznam uchazečů o obročí sestavený místním ordinářem.¹⁰³ Ba více, v letech 1784–1790 byly soukromí patroni vázáni prezentovat pouze jednoho ze tří kandidátů podle místního ordináře nejvhodnějších k zastávání církevního úřadu spojeného s obročím (tzv. *biskupské terno*).¹⁰⁴

Na seznam uchazečů o obročí sestavený místním ordinářem byly od vydání dekretu z 11. března 1783 vázány i správní úřady prezentující na obročí veřejného patronátního práva.¹⁰⁵

Podle nařízení ministra vnitra, spravedlnosti a financí č. 10/1853 ř.z., provádějící nejvyšší rozhodnutí z 14. září 1852, měla místodržitelství (resp. později zemské úřady) prezentovat kandidáta uvedeného na prvním místě seznamu místního ordináře; jinak musela prezentaci postoupit nadřízenému úřadu – ministerstvu kultu a vyučování.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Cf JAKSCH, III, s. 582. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 80.

¹⁰¹ Cf JAKSCH, III, s. 587.

¹⁰² Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 25; SCHLENZ, J.: o. c., s. 431.

¹⁰³ Stanovená rovněž dvorským dekretem z 11. března 1783. Cf JAKSCH, IV, s. 427. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 93.

¹⁰⁴ Cf dvorský dekret z 9. února 1784 a dvorský dekret z 15. září 1790. In JAKSCH, IV, s. 436; RIEDER, I, s. 382–383.

¹⁰⁵ Vedle politických správních úřadů (zemské úřady, resp. místodržitelství, dvorská kancelář, resp. ministerstvo kultu a vyučování) prezentovaly až do roku 1879 také fiskální úřady (správa komorních statků, dvorská komora, resp. finanční dvorský úřad, resp. ministerstvo financí). Nejvyšším rozhodnutím z 19. prosince 1879 byl výkon prezentačního práva svěřen výlučně „zemským úřadům“, resp. ministerstvu kultu a vyučování. Cf BUŠEK, s. 256; MAYERHOFER, s. 85. Politické správní úřady do té doby prezentovaly ve všech případech, kdy se nejednalo o patronátní právo věcné. (Typicky prezentace na obročí náboženských fondů). Dalším dělicím kritériem byla výše ročních příjmů z obročí. Přesahovala-li hranici 500 zlatých (od roku 1853 1000 zlatých – podle mín. nařízení č. 10/1853 ř.z.), byla prezentace vyhrazena ústředním úřadům. Podle vládního nařízení č. 187/1929 Sb. z. a n. zemské úřady prezentovaly i na obročích s ročním výnosem přes 2100 Kč, pokud zemský úřad neměl námitky proti kandidátovi navrženému místním ordinářem.

¹⁰⁶ Cf RIEDER, II, s. 34; BUŠEK, s. 254.

Čl. 24 konkordátu z roku 1855 stanovil, že církevní patroni mají prezentovat uchazeče pouze z biskupského terna.¹⁰⁷ Následující čl. 25 stanovil totéž omezení i pro státní úřady prezentující na obročí náboženských nebo studijního fondu.¹⁰⁸ Ustanovení čl. 25 bylo vysvětleno v otevřeném dopisu tehdejšího ministra kultu a vyučování hraběte Lva Thuna rakouským biskupům jako potvrzení dosavadní praxe včetně devoluce na nadřízený orgán.¹⁰⁹ Výše uvedené články 24 a 25 byly zrušeny zákonem č. 50/1874 ř.z., nicméně lze mít za to, že i nadále platilo výše uvedené ustanovení ministerského nařízení č. 10/1853 ř.z.¹¹⁰

Zavedení tridentského konkursu, jenž měl nahradit již existující konkurs obecný, bylo předmětem čl. 24 konkordátu z roku 1855: „*Fary bud' tež obsazovány na základě veřejně vypsaného konkursu a se zřetelem na předpisy tridentského koncilu.*“¹¹¹ Lze mít za to, že předpisy upravující obecný konkurs a odporující usnesení Tridentského konkursu byly zrušeny podle čl. 35 konkordátu.¹¹²

Návrh byl neplatný, pokud patron prezentoval sám sebe¹¹³, nebo pokud prezentoval někoho jiného za úplatu (zákaz simonie)¹¹⁴.

Na presentaci nebyly v kanonickém právu kladeny zvláštní požadavky formální. Bylo možné ji učinit písemně i ústně tak, aby z ní bylo patrné, kdo návrh činí, komu je adresován a že se jedná o prezentaci.¹¹⁵ Naproti tomu TIC požadoval písemnou formu.¹¹⁶

Světský patron mohl návrh podávat opakovaně. Pozdější návrh nenahrazoval návrh dřívější (teorie hovořila o *kumulaci* v opozici k *privaci*¹¹⁸), místní ordinář pak mohl obročí propůjčit a do církevního úřadu jmenovat jednoho z více navrhovaných (pokud byla samozřejmě v pozdějším návrhu prezentována jiná osoba než v návrhu dřívějším),¹¹⁸ ovšem nikoli svévolně, ale s ohledem na větší způsobilost.¹¹⁹

¹⁰⁷ Cf BUŠEK, s. 134.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Cf RIEDER, III, s. 63.

¹¹⁰ Cf WAHRMUND, L.: o. c., s. 98.

¹¹¹ Cf BUŠEK, V. , s. 134.

¹¹² Cf § 5 zákona č. 50/1874 ř.z., in BUŠEK, s. 263. Ludwig Wahrmond píše, že zavedení tridentského koncilu v habsburské monarchii byl spojen s takovými organizačními těžkostmi, že sami rakouští biskupové žádali Svatý stolec o dočasné schválení dosavadní praxe, tj. obecného konkursu. WAHRMUND, L.: o. c., s. 94–95.

¹¹³ Cf c. 26, X, III, 38; c. 1461 CIC/1917. § 2 TIC, in BUŠEK, s. 257; RITTNER, E.: o. c., s. 306.

¹¹⁴ Cf c. 13, 27, X, V, 3; c. 2, V, 1, in Extrav. commun.; RITTNER, E.: o. c., s. 307; c. 1465 § 2 CIC/1917.

¹¹⁵ Cf RITTNER, E.: o. c., s. 307; SCHULTE, J.F.: o. c., s. 699.

¹¹⁶ Cf § 3 a 4 TIC, in BUŠEK, V. s. 257.

¹¹⁷ Cf např. WAHRMUND, L.: o. c., s. 106.

¹¹⁸ Cf c. 5, 24, 28, X, III, 38.

¹¹⁹ Cf c. 29, X, III, 38.

Právo prezentovat více kandidátů bylo logicky vyloučeno u obročí veřejného patronátního práva, na něž prezentující místodržitelství, resp. zemské úřady byly vázány návrhem místního ordináře podle ministerského nařízení č. 10/1853 ř.z.¹²⁰

Prekluzivní¹²¹ lhůta k podání návrhu byla stanovena subjektivně od okamžiku, kdy se patron dozvěděl o uprázdnění obročí, resp. po zavedení konkursu od doručení seznamu kandidátů sestaveného místním ordinářem. CIC/1917 stanovil jednotnou lhůtu 4 měsíců. Předchozí kanonická úprava a TIC stanovovaly lhůtu pro církevního patrona 6 měsíců a pro světského 4 měsíce.¹²²

Pokud prekluzivní lhůta uplynula marně, stávalo se obročí volně udělitelné místním ordinářem (*collatio libera*).¹²³

Známým dekretem dvorské kanceláře z 18. června 1805, všem zemským úřadům, byly stanoveny pro všechny soukromé patrony kurátních obročí kratší lhůty, a to 6 týdnů, resp. 3 měsíců, pokud se zdržovali v zahraničí. Jestliže v těchto lhůtách patron zaviněně neprezentoval, propůjčil místní ordinář obročí kandidátu, jehož uvedl na prvním místě (*primo loco*) svého seznamu.¹²⁴

Výše uvedený dvorský dekret určil prezentační lhůtu i právní následky jejího zmeškání pouze pro výkon prezentačního práva soukromých patronů, nikoli pro výkon prezentačního práva vyplývajícího z veřejného patronátního práva.¹²⁵

Zvláštním případem byla situace, kdy patronátní právo k obročí mělo více osob (společné patronátní právo – *ius compatronatus*). Mohlo se jednat o situaci, kdy obročí bylo založeno několika osobami, z nichž každé vznikalo samostatné patronátní právo, nebo o situaci, že zakladatelovo patronátní právo bylo zděděno více

¹²⁰ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 107.

¹²¹ Cf např. WAHRMUND, L.: o.c., s. 103.

¹²² Cf např. c. 22, X, III, 38; c. un., III, 19, in VI°; c. 1457 CIC/1917; § 3 TIC, in BUŠEK, s. 257. Edward Rittner opačně: 6 měsíců pro patrona světského a 4 měsíce pro patrona duchovního. Zřejmě jde o chybný překlad. Cf RITTNER, E.: o.c., s. 306.

¹²³ Cf § 3 TIC, in BUŠEK, s. 257; c.3, X, III, 38; c. 1458 § 1 CIC/1917.

¹²⁴ In *Sr. k.k. Majestät Franz des Zweyten politische Gesetze und Verordnungen für die Oesterreichischen, Böhmischen und Galizischen Erbländer*. Wien (dále jen PGS), XXIV/1807, s. 154–155. Cf RIEDER, I, s.382; JAKSCH, IX, s.267–268. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 104. V práci Kamila Henna z roku 1927 se uvádí, že ustanovení tohoto dekretu o lhůtě 6 týdnů, resp. 3 měsíců „se považuje za derogované“. Cf HENNER, K.: o. c., s. 172. Autor ovšem neuvádí, na základě jakého právního ustanovení by mělo být ustanovení této lhůty derogováno. Cf PEJŠKA, J.: o.c., s. 90.

¹²⁵ Cf MAYERHOFER, s. 85.

osobami. V případě společné prezentace církevního a světského patrona bylo třeba řešit otázku, v jaké lhůtě mají prezentovat. Někteří autoři se přiklánějí k závěru, že ve lhůtě pro církevní patrony.¹²⁶

Konkurenční povinnost

Konkurenční povinností se myslí povinnost patrona v rámci tzv. *kostelní konkurence*. Kostelní konkurence byl moderní *institut světského práva* postupně se utvářející řadou nařízení vydávaných zhruba od poloviny 18. století. Jeho předmětem bylo stanovení, které subjekty mají hradit náklady na provoz kostela, v jakém pořadí a v jakém rozsahu. Náklady největšího objemu vyžadovaly stavební opravy, či stavba nových budov, a proto byla také stavební konkurence předmětem největší pozornosti ze strany osvícenského státu. Stát přitom neupravoval stavební konkurenci ke všem kostelům a obročním budovám, ale pouze k farnímu kostelu a farám, resp. ke kostelu a obydlí místního kaplana – lokalisty¹²⁷ (tzv. *zákonný patronát*¹²⁸).

Patron farního kostela byl povinen nejenom k hrazení nákladů na opravy již existujícího kostela, ale byl povinen hradit také náklady na jeho rozšíření či postavení nového kostela, jestliže již existující kostel neodpovídal potřebám farnosti.¹²⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 50/1874 ř.z. tuto normu – neopírající se zřejmě o žádné výslovné právní ustanovení - vystihuje použitím formulace, že patron není patronem konkrétního kostela, ale „*kostela in abstracto*“.¹³⁰ Zákon sám vylučuje toto rozšiřování patronátních povinností v § 32: „... Při uvažování však každého případu spravovati se jest povždy pravidlem, že břemena patronátní vztahují se toliko k jistému kostelu a k jisté prebendě pod patronátem postavené, a že se nemohou zvětšiti, kdyby se rozmnožily duchovní potřeby osady k tomuto kostelu neb k této prebendě příslušející.“

¹²⁶ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 306; HARING, J.B: o.c., s. 661; DOUBRAVA, Josef: *Otázka patronátní v Čechách*. In Časopis katolického duchovenstva 66/1900, s. 383. Posledně citovaný autor precizuje tento názor tak, že se jedná o případy společné prezentace. V případě, že každý patron prezentuje samostatně, by postrádalo smyslu, kdyby se lhůta pro církevního patrona měla vztahovat i na světského spolupatrona.

¹²⁷ Kaplan – lokalista byl duchovní správce postavený na roveň farářů. Cf BARTH, s. 47. Též cf HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J.: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. SPN. Praha 1989, s. 227.

¹²⁸ Výraz použitý v dvorském dekretu z 23. října 1823. In JAKSCH, IX, s. 272.

¹²⁹ Cf HELFERT, J.: *Von der Erbauung, Erhaltung und Herstellung der kirchlichen Gebäude*. 2. vydání. Prag 1834, s. 36.

¹³⁰ BUŠEK, s. 221.

Farní budovy

Počátek stavební konkurence u farních budov byl dán patentem z 11. června 1770 vydaným pro Čechy.¹³¹

Předmětem tohoto dekretu byly stavební náklady na opravy farních a k nim příslušejících budov. Konkuruje si subjekty byly v tomto pořadí: 1. kostelní jmění, 2. farář a 3. patron.

Stavební náklady byly rozděleny podle své příčiny na 1. náklady oprav škod, které zavinil farář nebo jeho zaměstnanci, a 2. na náklady oprav, které se staly nutné v důsledku běhu času, užívání a nepředvídaných událostí. Prvý druh nákladů hradil pouze farář.

U druhého typu nákladů se tyto měly hradit na prvním místě, jak bylo řečeno, z příjmů kostelního jmění (ne z kmenového jmění). Teprve pokud by náklady nemohly být uhrazeny tímto způsobem, nastupoval farář jako druhý konkurující subjekt. Farář však nebyl povinen hradit tyto náklady neomezeně, ale pouze jejich podíl stanovený v závislosti na farářových příjmech po odpočtu *portionis canonicae – kongruy*¹³² a platech kaplanů potřebných s ohledem na výkon duchovní správy. Faráři, jejichž příjmy po zmíněném odpočtu nedosáhly hranice 100 zlatých, byli povinni hradit náklady zproštění, ostatní podle jejich příjmů platili buď 1/10, 1/5, 1, 1/3, nebo konečně 1 nákladů.

Pokud nebyly náklady uhrazeny výše uvedenými způsoby, hradil je patron.

Patent rovněž ukládal povinnost farníků přispět bezplatným výkonem manuálních prací a poskytnutím potahů. Přířazení poddaní, kteří se přihlásili k jednomu z nekatolických vyznání, neměli být ke konkurenci donucováni.¹³³ Podle dekretu dvorské kanceláře z 24. června 1840, českému guberniu, měli poddaní právo volby mezi výkonem těchto prací a služeb *in natura* a jejich relucí.¹³⁴

¹³¹ Cf JAKSCH, I, s.191ff. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 171–172; SCHLENZ, J.: o. c., s. 436.

¹³² Kongruu si lze definovat jako minimum příjmů příslušejících klerikovi. Podle dvorského nařízení z 18. června 1785 byla jako kongrua u farářů na nově založených farních (v rámci tzv. farní regulace), dotovaných z prostředků náboženského fondu, stanovena suma 400 zlatých ročně, pro kaplany na nově založených místních kaplanství suma 300 zlatých a pro kaplany na nově založených expositurách 200 zlatých. Cf RIEDER, I, s. 108. Podle dekretu dvorské kanceláře z 13. srpna 1824, ..., z prostředků náboženského fondu se doplňovala kongrua farářů starého založení (tj. před farní regulací), pokud nedosahovala sumy 300 zlatých konvenční měny ročních příjmů. RIEDER, I, s. 67.

¹³³ Podle dekretu dvorské kanceláře z 8. ledna 1784, moravskoslezskému guberniu, jehož obsah byl převzat dekretem dvorské kanceláře z 9. března 1808, všem zemským úřadům. Cf RIEDER, I, s. 545.

¹³⁴ Cf BUŠEK, s. 513; MAYERHOFER, s. 293.

Na Moravě a ve Slezsku byla stavební konkurence stanovena tzv. moravsko-slezským stavebním normálem, tj. dvorským dekretem ze 7. ledna 1797 vydaného pro moravskoslezské gubernium.¹³⁵

Jím byla převzata výše uvedené úprava také pro Moravu a Slezsko, s tím odlišením, že se výslovně vztahovala i na územní kaplany a že farář, resp. místní kaplan hradil též menší opravy, jako byla například výměna okenního skla apod. Důležitým rozdílem oproti „českému“ patentu bylo další omezení farářovy, či kaplanovy povinnosti hradit náklady v tom smyslu, že farář (či kaplan) hradil náklady vypočítané podle výše uvedeného schématu pouze do 2/3 rozdílu svých příjmů a součtu *portionis canonicae* a platu kaplanů.

Oba tyto právní předpisy měly dispozitivní charakter.

Konečně dekretem dvorské kanceláře z 18. dubna 1806 pro české gubernium byla úprava stavební konkurence v moravskoslezském stavebním normálu zpětně předepsána i pro Čechy,¹³⁶ kde prokázala podivuhodnou odolnost vůči času, neboť zde platila až do přijetí zákona č. 218/1949 Sb. Naproti tomu na Moravě a ve Slezsku byla v šedesátých letech 19. století nahrazena zvláštními konkurenčními zákony, o nichž níže.

Kostelní budovy¹³⁷

Popud k úpravě stavební konkurence v případě kostelních budov dala církevní reforma Josefa II., známá jako *farní regulace*, jinými slovy systematické zřizování nových farností a místních kaplanství v závislosti na demograficky vyjádřených potřebách.¹³⁸

V rámci zřizování nových farností a místních kaplanství byl 29. ledna 1783 vydán dekret dvorské kanceláře, všem zemským úřadům, stanovící, že „za *prvé* v *místech, kde farní nebo již stávající kostely mají vlastní jmění, má být jeho část použita k vystavění a zřízení nových a k opravě filiálek, za druhé [ze starého moravského náboženského fondu (v Čechách z cassa salis), jde-li o zcela chudé kostely a obce, může být přispěno polovinou nebo třetinou, a za třetí] obce samy třetinou, nebo aspoň bezplatnými ručními a potažnými pracemi mají býti přidrženy ke konkurenci, aby pozemkovým vrchnostem a patronům, ať jde*

¹³⁵ Text dekretu in PGS, X/1816, s. 19–24. Cf BUŠEK, s. 514–518. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 173; SCHLENZ, J.: o. c., s. 436.

¹³⁶ Cf dekret dvorské kanceláře z 18. 4. 1806 českému zemskému guberniu. In PGS, XXVI/1808, s. 49. Cf BUŠEK, s. 514–518. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 175; SCHLENZ, J.: o. c., s. 436.

¹³⁷ Za příslušenství kostelních budov se považovaly konfesijní hřbitovy. Cf např. WAHRMUND, L.: o.c., s. 191.

¹³⁸ Cf např. WAHRMUND, L.: o.c., s. 26ff.

*o patronát zeměpanský nebo soukromý, bylo podle možnosti ulehčeno nésti příslušná břemena.*¹³⁹

Ustanovení dekretu z 29. ledna 1783 se měla vztahovat pouze na nově zřizované farnosti a místní kaplanství. V roce 1804 však dvorská kancelář odpověděla štyrsko-korutanskému guberniu v tom smyslu, že se s ohledem na dekret z 29. ledna 1783 nemá činit rozdíl mezi novými a starými patronáty.¹⁴⁰

Všimněme si, že dekret staví do vzájemné konkurence farní kostel s jinými kostely. Za tyto jiné kostely lze nepochybně považovat filiální kostely sloužící duchovní správě.¹⁴¹

Do stavební konkurence vstupovaly vedle patronů, kostelního jmění a farní obce také pozemkové vrchnosti.

Podle dekretu dvorské kanceláře z 3. července 1788¹⁴² v případě farních a filiálních kostelů soukromého patronátního práva platilo, že „... *zminěné nařízení [dvorský dekret z 29. ledna 1783] mluví jen o nových farách ... a na druhé straně sešlo s tohoto nařízení pozdějším opatřením učiněným při příležitosti všeobecné úpravy far, kterýmžto opatřením bylo vrchnostem nabídnuto patronátní právo... je známostou věcí ... že farní a kostelní budovy mají býti zřizovány patrony, ať jsou pozemkovou vrchností čili nic, za přibrání ku pomoci postradatelných kostelních peněz a bezplatných prací farní obce...*“¹⁴³

S vyznačeným závěrem koliduje ustanovení dvorského dekretu z 24. září 1785, podle něhož měly pozemkové vrchnosti, pokud nepřevzaly k nově zřizovaným farám a místním kaplanstvím patronátní práva, konkurovat při stavbě nutných kostelů a farních budov „*podle místa a okolností*“¹⁴⁴ alespoň stavebním materiálem.¹⁴⁵

¹³⁹ BUŠEK, s. 509–510; JAKSCH, I, s. 194–195. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 178.

¹⁴⁰ Cf BUŠEK, s. 510.

¹⁴¹ Cf JAKSCH, IX, s. 272. Cf WAHRMUND, L.: o. c., s. 188–189. Z toho plyne, že tyto filiální kostely nemusí mít svého vlastního patrona. Cf dekret dvorské kanceláře z 25. května 1820, českému guberniu. Cf MAYERHOFER, s. 290.

¹⁴² Ibidem, s. 510–511.

¹⁴³ Text dekretu z 8. července 1784, in BUŠEK, s. 511.

¹⁴⁴ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 180.

¹⁴⁵ Text dekretu in BUŠEK, s. 512: „v každém případě“ [tj. ať pozemkové vrchnosti převezmou patronátní práva nebo ne] „*buďte však tito*“ [pozemkové vrchnosti] „*aspoň k tomu ponuknutí, by aspoň podle poměrů při tom konkurovali přiměřeným podílem při opatření materiálu...*“ Podle Petera Jaksche: „*In allem Falle aber sind sie dahin aufzumuntern, dass sie wenigstens mit einem verhältnismässigen Antheile in Herbeischaffung der Materialien, so wie es die Lage und Umstände zulassen, dazu konkurriren...*“ Cf JAKSCH, I, s. 197. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 179f.

K tomu je třeba uvést rovněž dvorský dekret z 4. srpna 1770, podle něhož při stavbě farních a kostelních budov pod zeměpanským patronátem jsou pozemkové vrchnosti povinny přiměřeně přispět stavebním materiálem.¹⁴⁶

Konkurenční povinnost pozemkových vrchností se patrně nevztahovala na farní a filiální kostely a obročí stojící pod soukromým patronátním právem a zanikla zrušením pozemkových vrchností roku 1848.

Na Moravě a ve Slezsku byla úprava stavební konkurence u kostelních budov nahrazena již zmíněnými zvláštními konkurenčními zákony, v Čechách zůstalo opět při starém až do přijetí zákona č. 218/1949 Sb.

Konkurenční zákony šedesátých let

*„V letech 186–1863 předložila vláda zemským sněmům většiny rakouských korunních zemí nový návrh zákona týkající se hrazení nákladů na stavbu a udržování katolických kostelních a obročních budov, jakož zajištění kostelních paramentů, zařízení a potřeb.“*¹⁴⁷

Na Moravě byl konkurenční zákon přijat pod č. 11/1864 z.z.¹⁴⁸, ve Slezsku pod č. 2/1864 z.z.¹⁴⁹, v Čechách však k přijetí takového zákona nikdy nedošlo.¹⁵⁰

Předmětem konkurenčních zákonů nebyla pouze konkurence stavební, ale *konkurence kostelní* (viz níže).¹⁵¹

Podle konkurenčních zákonů držitel obročí hradil neomezeně náklady menších oprav a oprav škod, které způsobil on nebo jeho zaměstnanci. Ostatní náklady se hradily v prvé řadě z kostelního jmění, u obročních budov pak náhrady hradil na druhém místě držitel obročí, jehož příspěvek byl stanoven jako podíl na celkovém objemu nákladů v závislosti na jeho příjmech, od nichž se ale neodpočítávala žádná částka. Držitel obročí byl od placení nákladů osvobozen, jestliže jeho roční příjmy přesáhly 600 zlatých rýnské měny. V ostatních případech platil 1/10, 1/9, 1/8, 1/7, 1/6, 1/5, 1, 1/3 a 1 nákladů, od nichž se však odečítala cena manuálních prací a potahů.

¹⁴⁶ Cf JAKSCH, s. 193–134. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 180.

¹⁴⁷ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 41.

¹⁴⁸ Text zákona také in BUŠEK, s. 523–530.

¹⁴⁹ Text zákona také in BUŠEK, s. 531–537.

¹⁵⁰ Český zemský sněm vládní předlohu nepřijal opakovaně v letech 1863, 1864 a 1866. Naopak sněmovní komise připravila návrh „*jdoucí za úplnou úpravou patronátů*“, podle něhož měla být patronátní práva a povinnosti byly přeneseny na obce. Cf PÍCHA, M.: *Právo patronátní a jeho žádoucí reforma po stránce práva presentačního se zvláštním zřetelem k nastávající úpravě poměrů církve ke státu a k pozemkové reformě*. In *Časopis katolického duchovenstva* 89/1923, s. 59.

¹⁵¹ V Čechách byla konkurence u jiných nákladů než stavebních upravena nejednotně a kazuisťicky. Cf např. WAHRMUND, L.: o.c., s. 196ff.

Na třetím místě konkurence (v případě nákladů na obroční budovy), resp. na druhém (v případě budov kostelních), stál opět patron. Ten však podle těchto zákonů uhradoval toliko 1/3 nákladů bez započtení ceny manuálních prací a pota- hů, která příslušela uhradit farní obci.

Na čtvrtém místě do konkurence vstupovaly obce v okrsku farnosti, které uhradovaly zbytek nákladů, avšak pouze z kostelní přírážky k obecní dani placené jejich katolickými členy.¹⁵²

Ostatní práva a povinnosti

Alimentační právo

Patron a jeho dědici měli podle kanonického práva nárok na přiměřené výživné z přebytků příjmů plynoucích z patronátního kostelního či obročního jmění, pokud nezaviněně zchudl.¹⁵³ § 13 TIC prohlašoval, že „*ocitne-li se lenní pán válkou, požárem, povodní anebo jinými podobnými nepředvídanými náhodami v chudobě, jsou mu kostely povinny přispěti slušnou pomocí z důchodů, zbývajících po úhradě jiných nutných vydání.*“¹⁵⁴

Ingerence do správy jmění (*cura beneficii*)

V kanonickém právu měl patron oprávnění kontrolovat hospodaření s kostelním či obročním jměním, ne však právo tato jmění spravovat.¹⁵⁵

§ 14 TIC poskytoval v souladu s výše uvedenou kanonickou úpravou patronovi toliko právo být „*podle místního zvyku buďto sám anebo s jiným zmocněncem přítomen při vyřizování církevních účtů, kteréž má býti ročně anebo nejdéle do dvou let prováděno, jakož i při projednávání pozůstalosti po zemřelém faráři a beneficiátu.*“¹⁵⁶

V průběhu 18. století patron stále více zasahoval do správy kostelního jmění.¹⁵⁷ Tento vývoj vyvrcholil vydáním dvorského dekretu z 2. září 1800¹⁵⁸, jímž se měly

¹⁵² Cf TRETERA, J.R.: *Konfesiční právo a církevní právo*. Spolupracoval Stanislav Příbyl. Jan Kriegl. Praha 1997, s. 92.

¹⁵³ Cf c.25, X, III, 38; c. 1455 bod 2 CIC/1917.

¹⁵⁴ Cf § 13 TIC, in BUŠEK, V. s. 259; d.d. z 14. 8. 1793; d.d.k. z 23. 9. 1813; RITTNER, E.: o.c., s. 309.

¹⁵⁵ Cf § 14 a 16 TIC, in BUŠEK, s. 259–260; RITTNER, E.: o.c., s. 309; c. 1469 § 1 bod 1 CIC/1917; cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 137–138.

¹⁵⁶ Cf BUŠEK, s. 259.

¹⁵⁷ Často se uvádí patent z 9. října 1724, podle něhož měl patron právo na jeden z klíčů ke kostelní pokladně a který patronovi zajišťoval právo předsedať každoroční revizi kostelních účtů. Cf JAKSCH, III, s. 366; WAHRMUND, L.: o.c., s. 143; SCHLENZ, J.: o. c., s. 432–433.

¹⁵⁸ Cf JAKSCH, III, s. 402n; SCHLENZ, J.: o. c., s. 433.

řídít patronátní poměry v Čechách a jehož normy byly převzaty dekretem z 29. září 1808, všem zemským úřadům, i pro ostatní země habsburské monarchie.¹⁵⁹

Podle této úpravy kostelní jmění spravovali společně patron, nebo jeho zástupce – patronátní komisař¹⁶⁰, kostelní účetní a obročník. Patronátního komisaře a účetního jmenoval patron. Jedna osoba nesměla být současně patronátním komisařem a účetním, neboť jedním z úkolů patronátního komisaře bylo v zastoupení patrona kontrolovat kostelní účty. Patronátní komisař, resp. sám patron, účetní a obročník měli mít po jednom klíči od kostelní pokladny. Existovala-li společná kostelní pokladna pro více kostelů jednoho patrona, mohlo se při tom zůstat, za podmínky, že v ročním vyúčtování bude vykázáno jmění každého kostela samostatně. Za kostelní jmění odpovídal patron¹⁶¹, nicméně měl právo regresu proti ostatním osobám účastným na správě kostelního jmění.

Patron v praxi používal přebytků kostelního jmění jednoho patronátního kostela k hrazení nákladů jiného svého patronátního kostela. Tato tzv. *konkretální správa* byla obvyklá zvláště v Čechách. Je ji třeba odlišovat od použití kostelního jmění filiálního kostela k hrazení nákladů kostela mateřského.¹⁶²

Podle článku 30 konkordátu měla být „*správa církevních majetků ... vedena těmi, jimž přísluší podle církevních zákonů*“.¹⁶³ K provedení tohoto článku byly roku 1856 usneseny shromážděním rakouských biskupů ve Vídni předpisy o správě církevního jmění, schválené nejvyšším rozhodnutím z 3. 10. 1858.¹⁶⁴ Tyto předpisy měly být uvedeny v právní život ve všech rakouských dědičných zemích. Podle nařízení státního ministerstva č. 2211 z 27. února 1862 reagujícího na interpelaci hraběte Hartiga a dalších 11 patronů z Čech v poslanecké sněmovně 11. února 1862 mělo však v Čechách zůstat při dosavadním stavu.¹⁶⁵ Ludwig Wahrmund uvádí, že vedle Čech nebyla tato reforma (na základě výše uvedeného rozhodnutí) provedena v Haliči.¹⁶⁶

Jistý ústupek z vytčené zásady, že církevní jmění má být spravováno těmi, jimiž přísluší podle kanonického práva, lze spatřovat v § 42 zákona č. 50/1874 ř.z., podle něhož měl být patron jedním ze správců jmění farního kostela (vedle faráře a farní

¹⁵⁹ Cf RIEDER, I, s. 244.

¹⁶⁰ Od roku 1822 plnili funkci patronátních komisařů u kostelů a obročí veřejného patronátního práva tzv. fojtovní komisaři. Cf MAYERHOFER, s. 255ff.

¹⁶¹ Cf HELFERT, J.: *Von dem Kirchenvermögen und dem Religionsfonde*. I. 3. vydání. Praha? 1834, s. 301.

¹⁶² Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 147, 220; SCHLENZ, J.: o. c., s. 447.

¹⁶³ Cf BUŠEK, s. 135.

¹⁶⁴ Cf BUŠEK, s. 374ff. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 149–150.

¹⁶⁵ SCHLENZ, J.: o. c., s. 438–439.

¹⁶⁶ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 150.

obce).¹⁶⁷ Podle § 46 citovaného zákona byla správa obročního jmění svěřena pouze do rukou držitelů obročí a patron měl zde pouze právo dohledu.¹⁶⁸ Správa církevních nadací měla být svěřena církevním orgánům (§ 47).¹⁶⁹

Podle § 39 téhož zákona mělo být jmění každého kostela a církevního ústavu odděleno od jmění obročního a samostatně spravováno.¹⁷⁰

Povinnost ochrany (*defensio ecclesiae*)

Kanonisté hovořili o povinnosti ochrany kostela ze strany patrona, konkretizovanou v povinnosti právního zastupování.¹⁷¹ Ochrana kostela byla ovšem úkolem specializovaného subjektu - ochránce kostela (lat. *advocatus ecclesiae*, něm. *Voigt*, česky *fojt*). Povinnost k právnímu zastupování měla u patrona zřejmě pouze subsidiární charakter – neměl-li kostel svého advokáta.¹⁷² Josef Helfert píše ve své práci z roku 1834, že rakouské zákony předpokládají, že patron a fojt jsou jednou osobou, a proto přiznávají výslovně patronům práva vlastní fojtům.¹⁷³ Tak například dekret dvorské kanceláře z 31. 12. 1820, všem zemským úřadům, používá výrazu „*patron*“ a „*fojt*“ promiscue.¹⁷⁴ Podle nejvyššího rozhodnutí z 3. října 1858 však, „*je-li patron ochoten zastupovati ve sporu obročí nebo kostel na vlastní útraty, třeba to, nehledě k mimořádným případům, pokládati za akt dobročinnosti.*“¹⁷⁵

S tím se ovšem příliš nesrovnává výnos ministerstva kultu a vyučování z 6. října 1861, podle něhož povinnost ochrany tvoří přirozenou součást patronátního práva.¹⁷⁶

¹⁶⁷ Cf BUŠEK, s. 389.

¹⁶⁸ Cf BUŠEK, s. 392.

¹⁶⁹ Cf BUŠEK, s. 393.

¹⁷⁰ Ibidem, s. 389.

¹⁷¹ K c. 25, X, 3, 38 vznikla glossa: „*Patrono debetur honos, onus, utilitasque/Praesens ut praesit, defendat, alatur egenus.*“ Cf HARING, J.B: o.c., 658. Cf HELFERT, J.: *Handbuch des Kirchenrechts aus den gemeinen und Oesterreichischen Quellen zusammen gestellt.* I–II, Prag 1845, s. 138. Naproti tomu Ludwig Wahrmund píše, že moderní doktrína nepovažuje ochranu kostela za povinnost patronů, s čímž prý souhlasí také „*naše teritoriální tradice.*“ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 157–158.

¹⁷² Josef Doubrava používá výraz „*advocatia minor*“. Cf DOUBRAVA, Josef: *Otázka patronátní v Čechách.* In Časopis katolického duchovenstva 67/1901, s. 633.

¹⁷³ Cf HELFERT, J.: *Von dem Kirchenvermögen und dem Religionsfonde.* I. 3. vydání. Praha? 1834, s. 159.

¹⁷⁴ Cf dekret dvorské kanceláře z 31. 12. 1820. In PGS, XLVIII, s. 497–498.

¹⁷⁵ Cf BUŠEK, s. 374.

¹⁷⁶ Cf MAYERHOFER, s. 119.

I po roce 1858 však byla kostelní a obroční jmění *veřejného patronátního práva* zastupována finančními úřady státu.¹⁷⁷ Toto právní zastupování je třeba odlišovat od právního zastupování kostelního a obročního *kmenového* jmění bez ohledu na skutečnost, komu přísluší patronátní právo, a které lze chápat jako výraz *státního dozoru* nad církevním majetkem. Kompetence finančních úřadů státu k procesnímu zastupování v těchto sporech zároveň vylučovala procesní zastupování patrony.¹⁷⁸

Čestná práva

Jejich přínos patronovi spočíval pouze v poctách. Těmito poctami bylo právo na zaznamenání svého jména či vyhotovení rodinného erbu v patronátním kostele, právo na čestné místo (mimo kněžiště), právo na přednost během církevních procesí a podobných úkonech¹⁷⁹, právo na upomínání v modlitbách, právo na hrobku v kostelní budově a práva na jiné pocty.¹⁸⁰

Kanonické právo obecně nestanovovalo až do vydání Kodexu kanonického práva z roku 1917 taxativní výčet čestných práv.¹⁸¹ Nezastupitelnou úlohu zde hrál

¹⁷⁷ Podle Instrukce pro všechny fiskální úřady českých a rakouských německých dědičných zemí vydané dvorským rozhodnutím z 20. března 1783 fiskální úřady zastupují zeměpanské fary a obročí. Cf *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K.K. erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer systematischen Verbindung.* (dále jen JOS. GES.) IV. Johann Georg Moesle. Wien 1785, s. 118; podle Provizorní služební instrukce pro finanční prokuratury vydanou výnosem ministerstva financí z 16. února 1855, pro všechny korunní země, finanční prokuratury zastupují kostelní jmění a obroční jmění, pokud je spravováno zeměpanskými úřady. Cf RIEDER, III, s. 161; podle Služební instrukce pro finanční prokuratury vydané nařízením veškerého ministerstva č.41/1898 ř.z.: „§ 2. I. K státnímu jmění a k majetku, který vzhledem k právnímu zastupování a k právní poradě finanční prokuratou jemu jest na roveň postaven ... čítá se: ... 9. Kostelní jmění (záduší) a jmění duchovních obročí ... spravují-li státní úřadové toto jmění...“, in Bušek, I, s. 332–333. Podle služební instrukce pro finanční prokuratury vydané vládním nařízením č. 82/1936 Sb. z. a n.: (§ 2 odst. 1) „Podle § 1 konají finanční prokuratury úkoly právního zástupce pro tyto právnické osoby nebo jmění: ... takové fondy, ústavy, podniky a jiné majetkové podstaty, které jsou státem, zeměmi nebo okresy přímo spravovány...“

Vzhledem k § 42 zákona č. 50/1874 ř.z., in BUŠEK, s.389, podle něhož jmění farních kostelů spravují společně duchovní správce, farní obec a *patron*, lze mít za to, že i nadále měly finanční prokuratury zastupovat kostelní jmění. U obročního jmění byla ovšem podle § 46 cit. zákona, in BUŠEK, s. 392, správa patrona vyloučena, takže se musíme domnívat, že obroční jmění již neměla být zastupována.

¹⁷⁸ Cf dekret dvorské kanceláře z 24. 11. 1837, českému a moravskému guberniu. Cf RIEDER, I, s. 202–203.

¹⁷⁹ Cf c.25, X, III, 38.

¹⁸⁰ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 309.

¹⁸¹ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 122; PEJŠKA, J.: o.c., s. 86.

místní obyčej.¹⁸² CIC/1917 uvádí taxativně právo na rodový nebo rodinný znak v patronátním kostele, právo na čestné místo (mimo kněžiště a bez baldachýnu) a právo přednosti před ostatními laiky během církevních procesí a podobných úkonech. Nadto tato práva podmiňuje jejich založením pravoplatným místním obyčejem.¹⁸³ Nicméně lze mít za to, že místní obyčeje zakládající jiná čestná práva, stoleté nebo od nepamětných dob, pokud byly dále trpěny místními ordináři, mohly zůstat na základě c.5 CIC/1917 i nadále v platnosti.¹⁸⁴

TIC uvádí pouze právo na zvláštní čestné místo v patronátním kostele a na přednost během církevních procesí a podobných úkonech. Ostatní čestná místa neuvádí. Nicméně umožňuje tato práva, jakož i jiná jím výslovně nezmiňovaná přiznat erekční listinou nebo na základě obyčeje „od nepamětných dob“.¹⁸⁵

Dvorské dekrety z 12. srpna 1788 a 15. září 1788 zrušily ze sanitárních důvodů prastaré právo na hrobku v kostelní budově.¹⁸⁶

Zánik patronátního práva

Kanonické důvody zániku patronátního práva měly svou právní relevanci též v právu světském. To se lišilo patrně nejvíc v tom, že podle dvorských dekretů z 3. září 1784¹⁸⁷ a dvorského dekretu z 19. října téhož roku¹⁸⁸ se patroni nemohli svých patronátních povinností jednostranně zprostit.¹⁸⁹ Mohly se zřici pouze svých patronátních oprávnění.

Zánikem kostela, kaple či obročí zanikala též patronátní práva k nim. Patronátní právo zanikalo též zánikem **subjektu** tohoto práva, tj. zrušením právnických osob

¹⁸² Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 122.

¹⁸³ C. 1455 bod 3: “(Privilegia patronorum sunt) Habendi, si ita ferant legitimie locorum consuetudines, in sui patronatus ecclesia stemma gentis vel familiae, praecedentiam ante ceteros laicos in processionibus vel similibus functionibus, digniorem sedem in ecclesia, sed extra presbyterium et sine baldachino.”

¹⁸⁴ Cf c. 5 CIC/1917.

¹⁸⁵ § 12, 16 a 26 TIC, in BUŠEK, s. 259–260. Cf HELFERT, J.: *Handbuch des Kirchenrechts aus den gemeinen und Oesterreichischen Quellen zusammen gestellt*. I–II, Prag 1845, s. 137.

¹⁸⁶ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 129–130.

¹⁸⁷ Cf JOS. GES., VI/1786, s. 588. Cf JAKSCH, IV, s. 320–321.

¹⁸⁸ Podle tohoto dekretu zemský úřad nemá patronům hrozit ztrátou patronátního práva, ale má je přinutit k plnění jejich povinností. Cf JAKSCH, IV, s. 321. Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 189.

¹⁸⁹ Cf WAHRMUND, L.: o.c., s. 178; SCHLENZ, J.: o. c., s. 435; HELFERT, J.: *Handbuch des Kirchenrechts aus den gemeinen und Oesterreichischen Quellen zusammen gestellt*. I–II, Prag 1845, s. 139.

nebo smrtí fyzických osob v případech patronátního práva vlastního (*ius patronatus personalissimum*), tj. patronátního práva, které bylo výjimečně na základě ustanovení zakládající listiny nebo privilegia omezeno pouze na osobu zakladatele či adresáta privilegia.¹⁹⁰ Smrtí fyzických osob patronátní právo zanikalo i tehdy, nemohlo-li přejít na jinou osobu jako právního nástupce zemřelého.

Patron se mohl svého patronátního práva **zříci**, a to buď zcela nebo částečně. Nesměl tím však způsobit škodu spolupatronům.¹⁹¹ Zřeknutí se patronátního práva mohlo být provedeno i mlčky, např. souhlasem k unii s obročím *collatio libera*.¹⁹²

Patronátní právo zanikalo také, když Svatý stolec **odvolal privilegium**, jímž bylo uděleno.¹⁹³

Podle kanonického práva byl možný zánik patronátního práva též jeho **preskripcí**. Ta se realizovala nepřetržitým volným udělováním místním ordinářem (*collatio libera*). Kanonisté používali výrazu „*vydržení svobody*“ (*usucapio libertatis*). V předkodexovém kanonickém právu se vyžadovala lhůta 40 let.¹⁹⁴ Kánon 1508 CIC/1917 odkazuje na normy světského práva jako na subsidiární pramen kanonického práva (*leges canonizatae*). Zároveň stanoví, že preskripce není možná u práv Apoštolského stolce. Následující kánon 1511 stanoví pro vydržení proti církevním právníkům osobám třicetiletou dobu preskripce. V právu světském by měla být aplikována ustanovení § 1484 a 1485, tedy že *usucapio libertatis* vyžaduje třicetiletou dobu promlčení (resp. čtyřicetiletou) s třemi příležitostmi výkonu patronátního práva, které nebylo vykonáno.

Kanonické právo znalo též zánik patronátního práva jako **trest** za trestný čin zabití nebo zmrzačení duchovního patronátního kostela, kaple či obročí patronem buď osobně nebo prostřednictvím jiných osob.¹⁹⁵ Kanonickou sankcí byla podle CIC/1917 též ztráta patronátního práva při nesplnění dotační nebo stavební povinnosti.¹⁹⁶ TIC zná tato jednání, za něž jako sankci ukládal zánik patronátního práva: *a*, pokus o prodej patronátního práva¹⁹⁷ (simonie), *b*, zabití nebo zmrzačení duchovního patronátního kostela, kaple či obročí patronem buď osobně nebo prostřednictvím jiných osob¹⁹⁸, *c*, nakládání s patronátním jměním jako s jměním

¹⁹⁰ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 310; c.1470 § 1 bod 4 CIC/1917.

¹⁹¹ c. un., III, 19, in VI°; RITTNER, E.: o.c., s.311; c.1470 § 1 bod 1 CIC/1917.

¹⁹² Cf SCHULTE, J.F.: o. c., s. 703.

¹⁹³ Cf c.1470 § 1 bod 2 CIC/1917.

¹⁹⁴ Cf Concilium Tridentinum, sessio XXV, c. 9.

¹⁹⁵ Cf. c. 12, X, V, 37; RITTNER, E.: o.c., s. 311; c.1470 § 1 bod 6 CIC/1917.

¹⁹⁶ Cf Concilium Tridentinum, sessio XXV, de ref., c. 9; RITTNER, E.: o.c., s. 311; c. 1469 § 3 CIC/1917.

¹⁹⁷ Cf § 22 TIC, in BUŠEK, s. 260.

¹⁹⁸ Cf 23 TIC, in BUŠEK, s. 260–261.

vlastním, nebo jestliže patron způsobí tomuto jmění „velké škodu a obtíž“¹⁹⁹. S výjimkou důvodu pod sub *b* s jedná o trestné činy, za něž právo kanonické ukládá toliko ztrátu patronátního právo pro pachatele, nikoli zánik samotného práva. Je určitě pozoruhodné, že úprava TIC je přísnější než úprava kanonická. Je sporné, kam řadit zánik patronátního práva v případě, že patron opomenul znovu-vystavět „*zchátralý kostel*“ nebo doplnit nedostačující jmění kostela či obročí. Podle CIC/1917 se jednalo o sankci.²⁰⁰

Změny po roce 1949

K změnám v patronátních poměrech docházelo jednak v souvislosti s konfiskacemi majetku (dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. z. a n., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa; a dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. z. a n.), jednak v souvislosti s vytvořením soustavy národních výborů, které nahradily dřívější správní úřady. Změny vyvrcholily přijetím zákona č. 217/1949 Sb. a 218/1949 Sb. a je provádějící vládní nařízení č. 219/1949 Sb. a č. 228/1949 Sb.

Podle § 5 odst. 2 dekretu č. 12/1945 Sb. z. a n. „*patronátní práva a povinnosti, vázající na zemědělských majetcích, konfiskovaných podle § 1, zanikají dnem konfiskace. V případech zvláštního zřetele hodných poskytne Národní pozemkový fond náhradu.*“²⁰¹

Vznik národních výborů byl upraven ústavním dekretem prezidenta republiky č. 18/1944 Úředního věstníku československého. K tomuto právnímu předpisu bylo vydáno prováděcí vládní nařízení č. 4/1945 Sb. z. a n., o volbě a pravomoci národních výborů. Podle jeho § 4 odst. 3 „*Zemský národní výbor vykonává ... přímo nebo svým úřadem pravomoc, kterou podle dosavadních předpisů vykonávalo zemské zastupitelstvo, zemský úřad a zemský prezident.*“ Tímto ustanovením přešla na zemské národní výbory rovněž právo zemských úřadů prezentovat na obročí veřejného (a zároveň osobního) patronátního práva.²⁰²

Prováděcím zákonem k Ústavě z 9. května č. 280/1948 Sb. z. a n., o krajském zřízení, byla vymezena kompetence krajských národních výborů, v tom smyslu, že „*krajská správa zahrnuje v sobě a) správní obory, které obstarávají dosud zemské národní výbory...*“ (§ 8 odst. 2)

Vládním nařízením č. 116/1949 Sb., o dalších přesunech působnosti ve veřejné správě, bylo „*prezentační právo při veřejném patronátu, jsou-li námitky proti*

¹⁹⁹ Cf 24 TIC, in BUŠEK, s. 261.

²⁰⁰ Cf RITTNER, E.: o.c., s. 311.

²⁰¹ Proto je nesmyslné ustanovení § 29 vládního nařízení č. 219/1949 Sb., podle něhož přechází na stát patronát vázající na majetku, na nějž se vztahuje dekret č. 12/1945 Sb. z. a n.

²⁰² Viz kapitola Prezentační právo.

kandidátu na prvním místě navrženému“, které dosud vykonávalo ministerstvo školství, věd a umění, svěřeno krajským národním výborům (Příloha A tohoto nařízení). Naopak okresním národním výborům byla svěřena kompetence ustanovování *fojtovních komisařů*, příslušející dosud krajským národním výborům (a předtím zemským úřadům).

Změny, pokud jde o přesuny působnosti mezi zanikajícími a nově vznikajícími orgány státu, vyvrcholily schválením zákona č. 217/1949 Sb., kterým se zřizuje Státní úřad pro věci církevní „*jako ústřední úřad; řídí jej ministr, kterého určí prezident republiky*“ (§ 1). § 3 stanovil dále, že „*působnost ve všech věcech církevních a náboženských, kterou dosud vykonávaly jiné ústřední úřady, přechází na Státní úřad pro věci církevní.*“ Vládní nařízení č. 228/1949 Sb., kterým se prováděl výše dotčený zákon č. 217/1949 Sb. stanovovalo ve svém paragrafu 1, že „*Státní úřad pro věci církevní vykonává jako ústřední úřad veškerou působnost ve věcech církevních a náboženských, zejména též působnost, kterou dosud vykonávaly jiné ústřední úřady,*“ a v paragrafu 5, že „*v krajích a okresích vykonávají působnost ve věcech náboženských a církevních příslušné krajské a okresní národní výbory a jsou v tomto oboru své působnosti podřízeny Státnímu úřadu pro věci církevní.*“

Současně se zákonem č. 217/1949 Sb. byl schválen i zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem. Podle důvodové zprávy k tomuto zákonu mělo se „*řešení církevních otázek ... napříští děti jen na základě ústavních zásad, jejichž výrazem je tento zákon*“²⁰⁴. (Zákon měl přitom jenom 15 paragrafů!) V § 14 proto zákon rušil „*všechny předpisy, které upravují právní poměry církví a náboženských společností...*“ Mezi tyto předpisy lze zřejmě zařadit i předpisy o poměrech patronátních, jak učinil již předchozí zákon č. 50/1874 ř.z., „*jímžto se vydávají ustanovení, kterými se upravují zevnitřní právní poměry církve katolické*“.

Přesto v § 11 odst. 1 zákona č. 217/1949 Sb. čteme, že „*veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavy přechází na stát.*“ Důvodová zpráva toto ustanovení vysvětluje takto: „*Tento paragraf je důsledek toho, že stát převzal na sebe péči o hospodářské zabezpečení církví a náboženských společností. Stát tudíž přebírá na sebe také všechna práva, která vyplývají ze soukromých i veřejných patronátů nad jednotlivými objekty římskokatolické církve*“.²⁰⁴

Vládní nařízení č. 219/1949 Sb. stanovilo ve svém § 30, že „*stát vykonává patronát tak, že prezentuje příslušnému ordináři vhodné uchazeče na uprázdněná obročí.*“ (odst. 1) „*Konkursy na uprázdněná obročí vypisuje příslušná konsistoř*

²⁰³ Cf sněmovní tisk č. 347/1949, s. 6 (k § 11 zákona).

²⁰⁴ Ibidem.

vždy v nejbližším čísle Věstníku katolického duchovenstva. Konsistoř předloží státu žádosti všech uchazečů a v předkládací zprávě označí uchazeče, jež nepokládá za způsobilé k presentaci. Zamítavé stanovisko je nutno řádně odůvodnit důvody, jež nejsou v rozporu s právním řádem Československé republiky. Z uchazečů, kteří nebyli důvodně odmítnuti, presentuje stát toho, jehož uzná za nejzpůsobilejšího. Příslušný ordinář jest povinen udělit presentovanému církevní úřad do 14 dnů ode dne presentace. Neučiní-li tak ve stanovené lhůtě, má se za to, že presentovanému byl úřad udělen.“

Lze uzavřít, že podle § 14 zákona č. 217/1949 Sb. byly zrušeny také dosavadní právní předpisy upravující patronátní právo. Patronátní práva přešla na stát (§ 11 odst. 1 cit. zákona), který je měl vykonávat prezentací podle § 30 vládního nařízení č. 219/1949 Sb. Orgánem státu kompetentním k výkonu patronátního práva byl zřejmě Státní úřad pro věci církevní.

Resumé

Patronátní právo bylo vytvořeno jako institut kanonického práva. Jako kanonickoprávní institut bylo patronátní právo souborem církevních výsad přiznaných zakladatelům kostelů, kaplí a obročí a jejich právním nástupcům. Nejvýznamnějším z těchto výsad bylo prezentační právo – závazný návrh místnímu ordináři, komu má být propůjčeno patronátní obročí a udělen církevní úřad s tímto obročím spojený. Výše výtčený charakter patronátního práva se změnil zásahy osvícenského státu, který ukládal patronům řadu nových povinností. Nejdůležitějšími z nich byla povinnost nést náklady na provoz kostela (kostelní konkurence) a povinnost správy kostelního a obročího jmění. Prezentační právo bylo významně ovlivněno zavedením obecného nebo rakouského farního konkursu. Osvícenská právní úprava patronátních poměrů zůstala v principu zachována až do roku 1949, kdy byly všechny dosavadní konfesněprávní předpisy zrušeny § 14 zákona č. 218/1949 Sb. Patronátní práva přešla podle tohoto zákona na stát, který je měl vykonávat prezentací podle prováděcího vládního nařízení č. 219/1949 Sb.

Summary

The Development of the Church Patronage in the Czech Lands from the Period of the Enlightenment to 1949

The church patronage was created as an institute of canon law. As an institute of canon law, the church patronage was a complex of church privileges granted to founders of churches, chapels, benefices, and their legal successors. The most important of these privileges was a binding presentation of a cleric for a benefice, and for appointment to the church office connected with that benefice. That character of church patronage was modified by interferences of the State of Enlightenment, which imposed new duties on patrons, especially the duty to maintain church buildings (in the frame of the so-called

construction concurrence) and the duty to administer church and beneficial property. The presentation was deeply influenced by the establishing the so-called common or Austrian parish concurs. That regulation was, in principle, remained up to 1949, when all former church-state regulation was cancelled in the article 14 of the Act No. 218/1949 of Coll. Church patronages were taken by the state and have to be executed by presentation according to the governmental decree No. 219/1949 of Coll.

Zusammenfassung

Entwicklung des Patronatsrechts in den böhmischen Ländern von der Zeit des aufgeklärten Absolutismus bis zum Jahr 1949

Patronatsrecht entstand als Institut des kanonischen Rechts. Als solcher war das Patronatsrecht Inbegriff der kirchlichen Privilegien, die den Gründern von Kirchen, Kapellen und Benefizien und deren Rechtsnachfolger zuerkannt wurden. Zu den wichtigsten Rechten gehörte das Präsentationsrecht – bindender Vorschlag an die örtliche Autorität gerichtet mit der Angabe, wem das Patronatsbenefiz und entsprechendes Kirchenamt erteilt werden soll. Diese Eigenschaft des Patronatsrechts veränderten die Eingriffe des aufgeklärten Staates, der den Patronen viele neue Pflichten auferlegte. Zu den wichtigsten zählt man die Pflicht, Betriebsaufwände der Kirchen (Kirchenkonkurrenz) zu tragen, und die Pflicht, Kirchen- und Benefizgüter zu verwalten. Präsentationsrecht wurde wesentlich durch die Einführung des allgemeinen oder österreichischen Konkurs beeinflusst. Die aufgeklärte Rechtsregelung der Patronatsverhältnisse blieb im Grunde genommen bis zum Jahr 1949 unberührt. In diesem Jahr wurden durch § 14 des Gesetzes Nr. 218/1949 Sb. alle bisherigen staatskirchenrechtlichen Vorschriften aufgehoben. Patronatsrechte wurden gemäß diesem Gesetz auf den Staat übertragen, der sie durch die Präsentation gemäß der Regierungsverordnung Nr. 219/1949 Sb. wahrnehmen sollte.

Riasunto

Lo sviluppo del diritto di patrocinio in Boemia dall'epoca dell'assolutismo illuminato al 1949

Il diritto di patrocinio é diventato un istituto del diritto canonico. Questo istituto si definisce come l'insieme dei privilegi ecclesiastici in favore di fondatori delle chiese, capelle e benefizi e dei loro successori. Il privilegio più importante di questi é stato il diritto di presentazione, cioè della proposta vincolante indirizzata al ordinario del luogo, che stabiliva a chi deve spettare il benefizio patronato o l'ufficio ecclesiale connesso con esso. Il carattere del diritto di patrocinio é stato cambiato dagli interventi dello Stato illuminista che imponeva nuovi doveri ai patroni. Il più significativo era il dovere della concorenza di chiesa (cioé la di sopportare le spese della chiesa) e il dovere di amministrare i beni beneficiari. Il diritto di presentazione era notevolmente influenzato con l'introduzione del concorso parrocchiale comune od austriaco. La legislazione illuministica delle relazioni di patrocinio rimase mantenuta fino al 1949, nel quale l'art. 14 della legge

n. 218/1949 Coll. cancellò tutte le norme del diritto di confessione d'allora. Tutti i diritti di patrocinio ricaddero nello Stato che era a eseguirli secondo il decreto del governo n. 219/1949 Coll.

O autorovi

Mgr. Stanislav Pšenička se narodil v roce 1975 ve Varnsdorfu. V roce 2002 ukončil studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy. Během studia působil jako pomocná studijní síla na katedře právních dějin. V oboru právní dějiny publikoval také řadu recenzí. Je dlouholetým členem pracovního výboru Společnosti pro církevní právo a členem redakční rady Revue církevního práva.

Mgr. Stanislav Pšenička was born in Varnsdorf in 1975. In 2002, he finished his study at the Law Faculty of Charles University. During his study, he was a student assistant at the department of legal history. He published many recensions of the books relating to legal history. He is a long-time member of the Board of the Church Law Society and a member of the Editorial Board of the Church Law Revue.

Mgr. Stanislav Pšenička, geb. 1975 in Varnsdorf. 2002 Studiumabschluß an der Juristischen Fakultät der Karlsuniversität. Während des Studiums war er als studentische Hilfskraft an dem Lehrstuhl für Rechtsgeschichte tätig. Im Bereich der Rechtsgeschichte veröffentlichte er mehrere Rezensionen. Er gehört zu den langjährigen Mitgliedern des Leitungsausschusses der Gesellschaft für Kirchenrecht und ist Mitglied der Redaktion dieser Revue.

Mgr. Stanislav Pšenička é nato nel 1975 a Varnsdorf. Nel 2002 si é laureato dalla Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina. Durante i suoi studi svolgeva l'attività del assistente studentesco alla Cattedra della Storia di diritto. Nel campo della storia di diritto ha pubblicato numerose recensioni. Da molti anni é membro della Società per il Diritto delle Chiese a fa parte del consiglio editoriale della Revue di diritto ecclesiastico.

Zákon č. 3/2002 Sb. před Ústavním soudem

JUDr. Jitka Kallistová

The Act No. 3/2002 of Coll. at the Constitutional Court

*Gesetz Nr. 3/2000 GSlg. über die Kirchen und Religionsgesellschaften
vor dem Verfassungsgericht*

*La legge n. 3/2002 Coll. sulle Chiese ed Enti religiosi davanti
alla Corte Costituzionale*

Dne 27.11.2002 rozhodoval Ústavní soud ČR o návrhu na zrušení zákona č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností (dále jen zákon o církvích).

S návrhem na zrušení tohoto zákona, eventuelně jeho částí se na Ústavní soud obrátilo 21 senátorů, které zastupovala advokátka JUDr. Kateřina Šimáčková.

Ústavní soud návrhu zčásti vyhověl tak, že zrušil ustanovení § 6 odst. 2, § 21 odst. 1 b), část ustanovení § 27 odst. 5 věty druhé „a dosažený zisk smí být použit jen k naplnění cílů činnosti církve a náboženské společnosti“ a dále pak zrušil ust. § 28 odst. 5.

Zrušení pouze čtyř ustanovení zákona o církvích se může na prvý pohled jevit jako chabý výsledek oproti podanému návrhu. Opak je však pravdou. Ústavní soud ČR zasáhl do zákona o církvích velice citlivě, zároveň však odstranil zcela jasný a zásadní rozpor tohoto zákona s Listinou základních práv a svobod.

Velice důležité je to, že i po zrušení výše uvedených protiústavních ustanovení je zákon i nadále funkční a nevyžaduje v souvislosti s tímto zásahem novelizaci.

Je třeba si připomenout, co nálezu Ústavního soudu předcházelo.

Návrh zákona o církvích byl od samého počátku kritizován nejen církvemi a náboženskými společnostmi. Na jeho nedostatky upozorňovala celá řada politiků a jeho přijetí bylo provázáno jejich nesouhlasnými stanovisky.

Zákon byl poprvé odhlasován v Poslanecké sněmovně PČR dne 21. 9. 2001.

Senátem PČR byl tento zákon dne 25. 10. 2001 zamítnut. Senát vytýkal návrhu nového zákona o církvích především to, že snižuje standard ochrany svobody náboženského vyznání v České republice, omezuje její poslání ve společnosti i její autonomii a zvyšuje státní reglementaci života občanské společnosti.

Poslanecká sněmovna však zákon znovu odhlasovala 27. 11. 2001 a zákon byl předložen hlavě státu.

Prezident republiky zákonu vytýkal, že znemožňuje církvím samostatně zřizovat a provozovat vlastní zdravotnická zařízení a zařízení sociálních služeb a odtrhuje tak tyto služby až dosud poskytované v rámci církevních struktur od církví. Poukazoval na skutečnost, že církve od prvopočátku spojují službu slovem (kult) se službou činem (charitu) a omezení církví v tomto směru označil jako rozpor s Listinou základních práv a svobod. Dne 6. 12. 2001 proto prezident vrátil zákon Poslanecké sněmovně.

Pres všechny výtky, které byly na adresu zákona vzneseny, Poslanecká sněmovna svým usnesením ze dne 18. 12. 2001 zákon znovu potvrdila a zákon nabyl účinnosti dnem vyhlášení, tj. 7. 1. 2002, bez podpisu prezidenta republiky.

Ústavní soud svým nálezením a jeho odůvodněním potvrdil, že námitky a odmítavá stanoviska Senátu a presidenta republiky i kritika zákona ze strany církví a náboženských společností byla oprávněná.

Ústavní soud potvrdil ve svém výkladu registraci církví a náboženských společností jako základní právně relevantní princip pro působení církví na území České republiky. Ztotožňuje se také s tím, že registrace církví má konstitutivní charakter a církve, pokud chtějí v ČR působit, musí být registrované.

Pokud jsou však již registrované jsou, jejich práva je nutno chápat zcela ve smyslu čl. 16 Listiny základních práv a svobod. Jejich oprávnění nezávisle na státu jmenovat a odvolávat své duchovní, zřizovat své orgány a instituce je jejich základním právem a je předpokladem náboženské svobody. Stát toto právo církví nemůže omezit. Nemůže omezit ani jejich poslání jen a pouze na hlásání víry. Soud v tomto směru odkázal i na judikaturu SRN, ve které se konstatuje, že posláním církví je nejen hlásání víry, ale i činnost v oblasti vzdělávání, zdravotnictví a v sociální oblasti.

Omezení, které bylo obsaženo v § 6 odst. 2, kdy církve mohly zřizovat dle svých vnitřních předpisů pouze ty právnické osoby, které byly určeny pro organizování a vyznávání víry, shledal proto jako protiústavní a pluralitu činnosti církví omezující.

V souvislosti s tím zrušil proto i ustanovení § 28 odst. 4 s tím, že stát má právo právnické osoby zřízené církvemi pouze evidovat.

Zákon omezoval církve při nakládání se ziskem vytvořeným na základě jejich doplňkové výdělečné činnosti tak, že určoval, že tento zisk může být použit jen pro „čistě náboženské účely“. Ústavní soud shledal, že zákaz či omezení použití zisku jen určitým způsobem je v rozporu s čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud neshledal nutnost rušit další ustanovení zákona. Ve svém odůvodnění zdůraznil, že upřednostňuje ústavně konformní způsob výkladu těchto ustanovení, a sám podrobně tento výklad provedl. Výklad zákona o církvích je

nesmírně důležitý a lze doufat, že na základě něho budou státní orgány zákon o církvích v souladu s Listinou základních práv a svobod aplikovat.

Nelze než každému doporučit, aby se nálezem Ústavního soudu, poté co bude publikován ve Sbírce zákonů, podrobně seznámil.

Je pochopitelné, že nález Ústavního soudu přivítaly především církev a náboženské společnosti. Nález Ústavního soudu však není vnímán kladně všemi. Někteří politici, zejména však Ministerstvo kultury, nesou nález Ústavního soudu nelibě.

Svědčí to nadále o tom, že ani po podrobném a ústavními principy podloženém výkladu Ústavního soudu nejsou někteří činitelé dosud schopni správně chápat postavení a úlohu církví a náboženských společností ve státě. U Ministerstva kultury, které církev a náboženské společnosti registruje a eviduje jimi zřízené právnické osoby, je to obzvlášť smutné.

Smlouva mezi Českou republikou a Svatým stolicem o úpravě vzájemných vztahů

*The Agreement between the Czech Republic and the Holy See on the Regulation
of Mutual Relations*

*Vertrag zwischen der Tschechischen Republik und dem Heiligen Stuhl
über die Regelung der gegenseitigen Verhältnisse*

*Accordo tra la Santa Sede e la Repubblica Ceca sul regolamento dei rapporti
reciproci*

La Santa Sede e la Repubblica Ceca,
partendo dalle tradizioni secolari della
comune storia della Chiesa cattolica e
dello Stato Ceco,

convinte dell'utilità e della necessità di
regolare i propri rapporti reciproci in
modo che vi si filletta lo sviluppo dei
rapporti tra la Chiesa cattolica e lo Stato
e anche in relazione ai fondamentali
cambiamenti in corso in Europa,

consapevoli del ruolo della Chiesa cat-
tolica nel Paese ceco, come nella storia
europea e mondiale, nella creazione e
nella salvaguardia dei valori spirituali,
culturali e umani, e contemporanea-
mente del potenziale del quale la Chiesa
cattolica dispone nel processo di paci-
ficazione nel mondo,

riconoscendo il fatto, che la Repubbli-
ca Ceca è uno Stato democratico e di
diritti, che salvaguarda i diritti naturali
ed irrinunciabili e le libertà fundamen-
tali dell'uomo,

Česká republika a Svatý stolec

vycházejíce ze staleté tradice společ-
ných dějin českého státu a katolické církv-
ve,

přesvědčeny o prospěšnosti a nutnosti
upravit vzájemné vztahy způsobem od-
rážejícím vývoj vztahů mezi státem a ka-
tolicou církví a také v souvislosti se
zásadními změnami, k nimž dochází
v Evropě,

vědomy si role katolické církve v čes-
kém státě, jakož i v evropských i světo-
vých dějinách při vytváření a ochraně
duchovních, kulturních a lidských hod-
not a rovněž potenciálu, kterým katolic-
ká církev disponuje v procesu usmíření
ve světě,

uznávajíce skutečnost, že Česká republi-
ka je demokratickým právním státem
chránícím přirozená a nezadatelná prá-
va a základní svobody člověka,

ispirat ai principi del diritto internazionale e in particolare a quelli riguardanti il rispetto dei diritti umani e delle libertà fondamentali,

richiamandosi rispettivamente, la Santa Sede ai documenti del Concilio Vaticano II e alle norme del Diritto canonico, e la Repubblica Ceca al suo ordinamento costituzionale e all'ordinamento giuridico,

esprimendo la comune volontà di garantire una cooperazione sicura e armoniosa tra la Parti,

hanno concordato quanto segue:

vedeny zásadami mezinárodního práva a zvláště těmi, které se týkají dodržování lidských práv a základních svobod,

odvolávající se, Česká republika na svůj ústavní pořádek a právní řád a Svatý stolec na dokumenty Druhého vatikánského koncilu a na normy kanonického práva,

vyjadřující svou společnou vůli zabezpečit spolehlivou a harmonickou spolupráci mezi stranami

se dohodly takto:

Articolo 1

La Santa Sede e la Repubblica Ceca (in seguito solo le „Parti contraenti“) si riconoscono reciprocamente la personalità giuridica internazionale, si considerano reciprocamente soggetti indipendenti e autonomi secondo il diritto internazionale e si impegnano a rispettare pienamente questa soggettività.

Articolo 2

Le Parti contraenti confermano la rappresentanza diplomatica della Santa Sede presso la Repubblica Ceca a livello di Nunziatura Apostolica e la rappresentanza diplomatica della Repubblica Ceca presso la Santa Sede a livello di Ambasciata.

Článek 1

Česká republika a Svatý stolec (dále jen „smluvní strany“) uznávají vzájemně svou mezinárodněprávní subjektivitu, navzájem se považují za nezávislé a samostatné subjekty podle mezinárodního práva a zavazují se tuto subjektivitu plně respektovat.

Článek 2

Smluvní strany potvrzují diplomatické zastoupení České republiky u Svatého stolce na úrovni velvyslanectví a diplomatické zastoupení Svatého stolce v České republice na úrovni apoštolské nunciatury.

Articolo 3

(1) La Chiesa cattolico-romana e la Chiesa cattolica-greca (in seguito solo la “Chiesa cattolica”) sono nella Repubblica Ceca persone giuridiche in conformità alle norme interne della Chiesa cattolica e all’ordinamento giuridico della Repubblica Ceca.

(2) La Santa Sede assicurerà la coincidenza dei confini delle diocesi e amministrazioni apostoliche romano-cattoliche, come anche delle eparchie e degli esarcati greco-cattolici esistenti nella Repubblica Ceca con i confini statali della medesima.

Articolo 4

Le Parti contraenti convengono che nella Repubblica Ceca la libertà religiosa è rispettata e garantita in conformità con l’ordinamento costituzionale della Repubblica Ceca e gli atti internazionali, cui essa aderisce.

Articolo 5

(1) La Santa Sede prende atto che la Repubblica Ceca e, secondo il proprio ordinamento costituzionale, un Stato aconfessionale e perciò non legata a nessuna confessione religiosa.

(2) La Repubblica Ceca, a sua volta, prende atto che la Chiesa cattolica si orienta nella sua attività ai propri principi, e particolarmente alla dottrina espressa dal Concilio Vaticano II circa l’ecumenismo ed dialogo religioso.

Článek 3

(1) Církev římskokatolická a Církev řeckokatolická (dále jen katolická církev) jsou v České republice právníckými osobami v souladu s vnitřními předpisy katolické církve a právním řádem České republiky.

(2) Svatý stolec zabezpečí shodu hranic římskokatolických diecézí a apoštolských administratur, stejně jako řeckokatolických eparchií a exarchátů existujících v České republice se státními hranicemi České republiky.

Článek 4

Smluvní strany se shodují, že v České republice je respektována a zaručena náboženská svoboda v souladu s ústavním pořádkem České republiky a mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána.

Článek 5

(1) Svatý stolec bere na vědomí, že Česká republika je v souladu se svým ústavním pořádkem nekonfesionálním státem a není tedy vázána na žádné náboženské vyznání.

(2) Česká republika bere na vědomí, že se katolická církev ve své činnosti řídí vlastními zásadami, zvláště pak učením Druhého vatikánského koncilu o ekumenismu a náboženském dialogu.

Articolo 6

Con il proprio ordinamento giuridico, la Repubblica Ceca garantisce alla Chiesa cattolica il diritto di esercitare liberamente la sua missione apostolica; di gestire le proprie attività, in particolare di erigere, mutare o sopprimere i propri organismi e le proprie strutture interne; di scegliere, nominare e revocare i propri sacerdoti e le altre persone direttamente coinvolte indipendentemente dalle Autorità dello Stato.

Articolo 7

Le Parti contraenti rispettano il principio secondo il quale nessuno può essere costretto a prestare il servizio militare, se questo fosse contrario alla sua coscienza o alla sua professione religiosa.

Articolo 8

Le Parti contraenti riconoscono che i mezzi di comunicazione sociale svolgono un ruolo importante nella protezione della libertà di pensiero e di coscienza, come anche della libertà di confessione religiosa e sono pronte a continuare a sostenerli nella realizzazione di questo ruolo.

Articolo 9

La Chiesa cattolica celebra le funzioni durante le quali vengono contratti i matrimoni. Il matrimonio così contratto, che adempie le condizioni stabilite dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca per contrarre il matrimonio, ha identica validità ed identiche conse-

Článek 6

Česká republika svým právním řádem zaručuje katolické církvi právo, aby svobodně vykonávala své apoštolské poslání, spravovala své záležitosti, zejména ustanovovala, měnila nebo rušila své orgány a své vnitřní struktury, volila, jmenovala a odvolávala své duchovní a další osoby přímo zapojené do pastorační činnosti, a to v souladu se svými potřebami a podle svých předpisů, nezávisle na státních orgánech.

Článek 7

Smluvní strany respektují, že nikdo nemůže být nucen vykonávat vojenskou službu, pokud by to bylo v rozporu s jeho svědomím nebo s jeho náboženským vyznáním.

Článek 8

Smluvní strany uznávají, že hromadné sdělovací prostředky hrají důležitou roli při ochraně svobody myšlení a svědomí, jakož i svobody náboženského přesvědčení a jsou připraveny je v naplňování této role i nadále podporovat.

Článek 9

Katolická církev vykonává obřady, při nichž je uzavíráno manželství. Takto uzavřený sňatek, splňující podmínky pro uzavření manželství stanovené právním řádem České republiky, má stejnou platnost a stejné právní důsledky jako občanský sňatek.

guenze giuridiche come il matrimonio contratto secondo la forma civile.

Articolo 10

(1) La Chiesa cattolica istituisce, secondo le proprie norme, le sue persone giuridiche per l'organizzazione e la professione della fede cattolica e per le attività della stessa Chiesa, in particolare nei campi della scuola, della sanità, dell'assistenza sociale e della carità. Le persone giuridiche della Chiesa così istituite diventano persone giuridiche nel senso dell'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca, quando adempiono le condizioni stabilite da questo ordinamento giuridico.

(2) La Repubblica Ceca garantisce alla Chiesa cattolica il diritto di formare i sacerdoti ed il personale religioso e laico nelle scuole e nelle istituzioni educative, che le sono proprie.

Articolo 11

(1) La Chiesa cattolica ha il diritto di istituire e gestire, secondo lo spirito della sua missione apostolica e le proprie norme, scuole e istituti prescolastici e scolastici propri che diventano componenti del sistema di istruzione della Repubblica Ceca, quando adempiono le condizioni stabilite dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca. Le università istituite dalla Chiesa cattolica hanno il diritto di svolgere le loro attività nella Repubblica Ceca, quando adempiono le condizioni stabilite dall'ordinamento giuridico nella Repubblica Ceca.

Článek 10

(1) Katolická církev si zřizuje v souladu se svými vlastními předpisy právnické osoby pro organizaci a vyznávání katolické víry a pro své působení zejména v oblastech školství, zdravotnictví, sociální a charitativní péče. Takto zřízené právnické osoby církve se stávají právnickými osobami ve smyslu právního řádu České republiky po splnění podmínek tímto právním řádem stanovených.

(2) Česká republika zaručuje katolické církvi právo vyučovat a vychovávat své duchovní, řeholní a laické pracovníky ve vlastních školách a výchovných zařízeních.

Článek 11

(1) Katolická církev má právo v duchu svého apoštolského poslání a vlastních předpisů zřizovat a provozovat vlastní školy, předškolní a školská zařízení, je se stávají součástí výchovně vzdělávací soustavy České republiky splněním podmínek stanovených právním řádem České republiky. Vysoké školy zřízené katolickou církví jsou oprávněny působit v České republice po splnění podmínek stanovených právním řádem České republiky.

I seguenti commi di questo articolo trattano solo la posizione delle scuole, comprese le università, gli istituti prescolastici e scolastici, che sono o diventeranno parte del sistema dell'istruzione pubblica della Repubblica Ceca.

(2) Le scuole e gli istituti prescolastici e scolastici ecclesiastici (in seguito solo "scuole") offrono servizi scolastici ed istruzione parificati a quelli delle scuole e degli istituti prescolastici e scolastici istituiti da altre autorità che fanno parte del sistema dell'istruzione pubblica della Repubblica Ceca. La loro posizione ed il loro finanziamento sono regolati dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca. Le università di cui al comma 1 offrono un'istruzione a livello universitario pari all'istruzione universitaria offerta dalle università pubbliche e statali.

(3) Le Parti contraenti considerano i certificati di studio, ottenuti presso le scuole e le università, di cui al comma 1, di pari livello dei certificati rilasciati da analoghe scuole e università appartenenti al sistema dell'istruzione pubblica della Repubblica Ceca. La Repubblica Ceca riconosce i certificati di studio universitario ed i titoli e i gradi accademici nella teologia e nelle scienze sacre rilasciati da facoltà teologiche statali e religiose straniere, riconosciuti dalla chiesa cattolica, alle condizioni stabilite dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca.

(4) Le attività delle facoltà teologiche cattoliche vengono regolate, in conformità all'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca, dalle norme interne della

Následující odstavce tohoto článku upravují pouze postavení škol, a to včetně škol vysokých, předškolních a školských zařízení, které jsou, či se stanou součástí výchovně vzdělávací soustavy České republiky.

(2) Církevní školy, předškolní a školská zařízení (dále jen školy) poskytují rovnocenné vzdělání a školské služby jako školy, předškolní a školská zařízení ostatních zřizovatelů, které jsou součástí výchovně vzdělávací soustavy České republiky. Jejich postavení a financování je upraveno právním řádem České republiky. Vysoké školy uvedené v odst. 1 poskytují vysokoškolské vzdělání rovnocenné vysokoškolskému vzdělání poskytovanému veřejnými a státními vysokými školami.

(3) Doklady o vzdělání dosaženém ve školách a na vysokých školách uvedených v odst. 1 považují smluvní strany za rovnocenné dokladům vydaným obdobnými školami a vysokými školami, které jsou součástí výchovně vzdělávací soustavy České republiky. Česká republika uznává doklady o vysokoškolském vzdělání a akademické tituly a hodnosti přiznané v teologii a náboženských vědách zahraničními teologickými fakultami státními i církevními, jež jsou katolickou církví uznávány, za podmíněk stanovených právním řádem České republiky.

(4) Činnost katolických teologických fakult je upravena v souladu s právním řádem České republiky vnitřními předpisy fakulty, které schvaluje akademicko-

facolta, approvate a loro volta dal senato accademico dell'universita, previa approvazione della rispettiva autorita religiosa. I docenti accademici ecclesiastici che insegnano la religione cattolica nelle universita pubbliche necessitano la previa approvazione della competente autorita ecclesiastica. La revoca di tale approvazione comporta la perdita dell'autorizzazione del rittivo docente religioso accademico ad insegnare la religione cattolica.

(5) La Repubblica Ceca rendera possibile l'insegnamento della religione cattolica nelle scuole e negli istituti prescolastici a scolastici, e lo svolgimento delle attivita del tempo libero dei bambini e della gioventu organizzate dalla Chiesa cattolica, nel rispetto della liberta di coscienza, dei convincimenti, della responsabilita e degli interessi dei genitori e di altri rappresentanti legali dei bambini. Queste attivita si svolgono alle condizioni stabilite dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca e secondo i programmi stabiliti dalla competente autorita della Chiesa cattolica.

(6) La Chiesa cattolica provvede all'insegnamento della religione nelle scuole e negli istituti prescolastici e scolastici che fanno parte del sistema dell'instruzione pubblica della Repubblica Ceca, con insegnanti che, in base alla loro idoneita didattica in materia, aranno incaricati dell'insegnamento della religione cattolica dall'Ordinario locale con un apposito documento (missio canonica). La revoca di tale mandato comporta la perdita dell'incarico del rispettivo

ký senát vysoké školy po předchozím schválení příslušnou církevní autoritou. Církevní akademičtí pracovníci vyučující na veřejných vysokých školách katolické náboženství musí mít souhlas příslušné církevní autority. Odejmutí tohoto souhlasu znamená ztrátu pověření příslušného církevního akademického pracovníka k vyučování katolického náboženství.

(5) Česká republika umožní výuku katolického náboženství ve školách, předškolních a školských zařízeních a účast dětí a mládeže na aktivitách v oblasti využití volného času organizovaných katolickou církví s ohledem na svobodu svědomí, přesvědčení a zodpovědnost a zájem rodičů a jiných zákonných zástupců dětí. Tyto činnosti jsou prováděny za podmínek stanovených právním řádem České republiky a podle programů stanovených příslušnou autoritou katolické církve.

(6) Katolická církev zajišťuje výuku katolického náboženství ve školách, předškolních a školských zařízeních, které jsou součástí výchovně vzdělávací soustavy České republiky, prostřednictvím učitelů, kteří na základě své odborné a pedagogické způsobilosti budou pověřeni výukou katolického náboženství dokumentem (missio canonica) vydaným místním ordinářem. Zrušení tohoto pověření má za důsledek ztrátu pověření příslušného učitele vyučovat

insegnante di insegnare la religione cattolica. Nei rapporti giuridico-lavorativi, gli insegnanti della religione cattolica godranno delle stesse condizioni previste dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca per gli altri insegnanti.

(7) I contenuti e la metodologia dell'insegnamento della religione cattolica, di cui al comma 6, devono essere conformi alla dottrina e ai principi della Chiesa cattolica; direttive, programmi e libri di testo per questo insegnamento della religione cattolica necessitano dell'approvazione da parte della rispettiva autorità ecclesiastica.

Articolo 12

(1) Le Parti contraentenderanno a collaborare nella salvaguardia e nella manutenzione culturale della Repubblica Ceca, parte integrante del patrimonio culturale europeo.

(2) In ciascuna diocesi, un'apposita commissione istituita dal Vescovo diocesano collaborerà con le autorità civili competenti, allo scopo di proteggere i beni culturali, in particolare quelli di rilevanza nazionale, nonché i documenti di archivio o di valore storico-artistico, conservati negli edifici sacri ed ecclesiastici della Chiesa cattolica.

(3) La Chiesa cattolica, consapevole del valore del suo patrimonio culturale, si impegna a far sì che tutti coloro, che hanno interesse a conoscerlo, possano accedere a farne oggetto di studio.

(4) La Repubblica Ceca continuerà a sostenere con i mezzi finanziari dello

katolické náboženství. V pracovněprávních vztazích budou pro učitele katolického náboženství platit stejné podmínky stanovené právním řádem České republiky jako pro ostatní učitele.

(7) Obsah a metodika vyučování katolického náboženství podle odstavce 6 musí být v souladu s učením a zásadami katolické církve; směrnice, programy a učebnice pro toto vyučování vyžadují schválení příslušnou církevní autoritou.

Článek 12

(1) Smluvní strany budou pokračovat ve spolupráci při ochraně a udržování kulturního dědictví České republiky, jež je nedílnou součástí evropského kulturního bohatství.

(2) V každé diecézi bude příslušná komise ustavená diecézním biskupem spolupracovat s příslušnými místními orgány s cílem ochrany kulturních památek zejména celostátního významu, jakož i dokumentů archivních či historicky a umělecky cenných, nacházejících se v kulturních a církevních objektech katolické církve.

(3) Katolická církev, vědoma si svého kulturního dědictví, se zavazuje, že umožní všem, kdo mají zájem se s ním seznámit, aby k němu měli přístup a aby se mohlo stát předmětem jejich studia.

(4) Česká republika bude z peněžních prostředků státu nadále podporovat ka-

Stato la Chiesa cattolica, nella tutela dei suoi beni culturali e quelli di valore nazionale, delle collezioni di caattere museale e dei singoli oggetti da collezione, nonche dei documenti di archivio, e cio ad un livello equipolente al sostegno dato ad altri proprietari del patrimonio culturale di valore nazionale.

Articolo 13

(1) La Chiesa cattolica offre, secondo le sue possibilita, aiuti umanitari nella Repubblica Ceca e all'estero ed e pronta a cooperare con le organizzazioni governative e non governative della Repubblica Ceca.

(2) Le organizzazioni di carita della Chiesa cattolica nella Repubblica Ceca sono rette da propri statuti in conformita all'ordinamento giuridico dela Repubblica Ceca e hanno il dirritto al finanziamento dal bilancio dello Stato dei servizi sociali da esse offerte, alle stesse condizioni delle altre strutture di uguale o analogo carattere.

(3) La Chiesa cattolica ha il dirritto di esercitare il servizio spirituale e pastorale nei centri, che offrono l'assistenza sociale, alle persone che vi sono ricoverate e lo richiedono.

(4) Ulteriori condizioni per l'esercizio e per l'assicurazione del servizio spirituale e pastorale nei centri, che offrono l'assistenza sociale, potrno essere stabilite da accordi tra la competente autorita ecclesiastica e il rispettivo centro dis assistenza sociale.

tolickou církev v péči o její kulturní památky a národní kulturní památky, sbírky muzejní povahy a jednotlivé sbírkové předměty, stejně jako o archiválie, a to na úrovni rovnocenné s podporou jiných vlastníků věcí, jež jsou součástí národního kulturního pokladu.

Článek 13

(1) Katolická církev poskytuje podle svých možností humanitární pomoc v České republice a v zahraničí a je připravena při ní spolupracovat s vládními a nevládními organizacemi České republiky.

(2) Charitativní organizace katolické církve v České republice se řídí vlastními stanovami v souladu s právním řádem České republiky a mají právo na financování jimi poskytovaných sociálních služeb ze státního rozpočtu za stejných podmínek jako jiná zařízení téhož, nebo obdobného typu.

(3) Katolická církev má právo vykonávat v zařízeních poskytujících sociální služby duchovenskou a pastorační službu pro osoby v nich umístěné, jež o to požádají.

(4) Další podmínky pro výkon a zajištění duchovenské a pastorační služby v zařízeních poskytujících sociální služby mohou být stanoveny dohodou mezi příslušným církevním představitelem a příslušným zařízením sociální péče.

Articolo 14

(1) La Chiesa cattolica ha il diritto di istituire e gestire strutture sanitarie alle condizioni stabilite dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca.

(2) La Chiesa cattolica ha il diritto di svolgere il servizio spirituale e pastorale nelle strutture sanitarie a favore delle persone che vi sono ricoverate e lo richiedono.

(3) Ulteriori condizioni per l'esercizio e per l'assicurazione del servizio spirituale e pastorale nelle strutture sanitarie potranno essere stabilite da accordi tra la competente autorità ecclesiastica e il rispettivo centro di assistenza sanitaria.

Articolo 15

(1) Alle condizioni stabilite dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca, la Chiesa cattolica

a) ha il diritto di svolgere il servizio spirituale e pastorale nei penitenzieri, nelle carceri di custodia cautelare ed eventualmente in altre istituzioni di analogo carattere;

b) ha il diritto di agire anche durante le procedure concernenti l'assunzione delle prove, la mediazione e altre simili, connesse con il procedimento penale e l'applicazione della pena oppure con le misure a questo collegate;

c) può essere incaricata di amministrare e di gestire stabili, nei quali sia istituito un penitenziario.

Článek 14

(1) Katolická církev má právo zřizovat a provozovat zdravotnická zařízení za podmínek stanovených právním řádem České republiky.

(2) Katolická církev má právo vykonávat ve zdravotnických zařízeních duchovenskou a pastorační službu pro osoby v nich umístěné, jež o to požádají.

(3) Další podmínky pro výkon a zajištění duchovenské a pastorační služby ve zdravotnických zařízeních mohou být stanoveny dohodou mezi příslušným církevním představitelem a příslušným zdravotnickým zařízením.

Článek 15

(1) Za podmínek stanovených právním řádem České republiky katolická církev:

a) má právo vykonávat duchovenskou a pastorační službu ve věznicích, vazebních věznicích, popř. dalších zařízeních obdobného charakteru;

b) má právo působit i při poskytování probačních, mediačních a obdobných služeb souvisejících s trestním řízením a výkonem trestu či opatřeních na to navazujících;

(c) může být pověřena správou a provozováním objektů, ve kterých je zřízena věznice.

(2) condizioni piu dettagliate per l'esercizio e per l'assicurazione dei servizi, di cui al comma 1, sono stabilite da accordi tra la Chiesa cattolica e quelli dell'organo competente dell'amministrazione dello Stato.

Articolo 16

(1) La chiesa cattolica ha il diritto di assicurare l'assistenza religiosa ai membri della Forze Armate, che intendono avvalersene, alle condizioni stabilite dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca.

(2) Ulteriori determinazione di quanto stabilito al comma 1 pranno essere precisate da Accordi tra la Chiesa cattolica e gli organi competenti dell'amministrazione dello Stato. Tali disposizioni non impediscono che le Parti contraenti stipulino un apposito Accordo per l'assistenza religiosa ai membri delle Forze Armate.

Articolo 17

(1) La Repubblica Ceca si impegnera, nel modo piu rapido possibile e accettabile per le due Parti, a risolvere le questioni riguardanti i beni patrimoniali della Chiesa cattolica.

(2) Il trattamento economico della Chiesa cattolica nella Repubblica Ceca e garantito dall'ordinamento giuridico della Repubblica Ceca. Nel caso dell'elaborazione di un nuovo modello di finanziamento, sara assicurato che la procedura riguardante la sua introduzi-

(2) Bližší podmínky pro výkon a zajištění služeb uvedených v odst. 1 stanoví dohody mezi katolickou církví a příslušným správním úřadem.

Článek 16

(1) Katolická církev má právo zajišťovat duchovenskou službu pro příslušníky ozbrojených sil, kteří o to požádají, za podmínek stanovených právním řádem České republiky.

(2) Další podmínky pro výkon ustanovení uvedených v odst. 1 mohou být upřesněny smlouvami mezi katolickou církví a příslušnými správními úřady. Tato ustanovení nebrání smluvním stranám v uzavření samostatné dohody o výkonu duchovenské služby pro příslušníky ozbrojených sil.

Článek 17

(1) Česká republika bude usilovat způsobem co možná nejrychlejším a pro obě strany přijatelným o dořešení otázek týkajících se majetku katolické církve.

(2) V České republice je ekonomické zabezpečení katolické církve zaručeno právním řádem České republiky. V případě vypracování nového modelu financování bude zajištěno, aby proces jeho zavádění nebyl v přechodném období příčinou ekonomických problémů

one non sia, nel periodo transitorio, causa di problemi economici per la Chiesa cattolica. Il nuovo modello sostituirebbe l'attuale.

(3) Gli organi competenti della Repubblica Ceca e i rappresentanti della Chiesa cattolica, di cui all'Articolo 18 del presente Accordo, collaboreranno insieme nelle questioni citate nei commi 1 e 2.

Articolo 18

(1) Le questioni che riguardano l'intera Chiesa cattolica nella Repubblica Ceca, in particolare quelle che richiedono soluzioni nuove o supplementari, sono trattate dalla Conferenza Episcopale ceca con i ministeri e con le altre Autorità amministrative della Repubblica Ceca. Questa disposizione non altera il diritto delle Parti contraenti di trattare tali questioni.

(2) Le questioni citate potranno essere regolate anche sia con nuovi Accordi tra la Parti contraenti, sia con intese tra le competenti Autorità amministrative e la Conferenza Episcopale Ceca, che agisce con il consenso della Santa Sede.

Articolo 19

Eventuali controversie, che potrebbero sorgere nell'interpretazione o nell'applicazione del presente Accordo, saranno risolte dalle Parti contraenti per via diplomatica.

Articolo 20

Il presente Accordo può essere modificato o completo in base al reciproco

v katolícké cirkvi. Nový model by nahradil model stávající.

(3) Příslušné orgány České republiky a zástupci katolické církve podle článku 18 této Smlouvy budou vzájemně spolupracovat v záležitostech uvedených v odst. 1 a 2.

Článek 18

(1) V otázkách týkajících se celé katolické církve v České republice, zejména pak v záležitostech vyžadujících nová či doplňující řešení, jedná s ministerstvy a jinými správními úřady České republiky Česká biskupská konference. Tímto ustanovením není dotčeno právo smluvních stran jednat v těchto otázkách.

(2) Uvedené otázky mohou být upraveny též jak novými smlouvami mezi smluvními stranami, tak dohodami mezi příslušnými správními úřady a Českou biskupskou konferencí, jednající se souhlasem Svatého stolce.

Článek 19

Případné sporné otázky týkající se výkladu nebo provádění této smlouvy budou řešeny smluvními stranami diplomatickou cestou.

Článek 20

Tato smlouva může být měněna a doplňována na základě vzájemné dohody

consenso delle Parti contraenti. Le modifiche e le aggiunte devono essere fatte per iscritto.

Articolo 21

(1) Il presente Accordo è soggetto alla ratifica della Santa Sede secondo le sue norme procedurali, ed alla ratifica da parte della Repubblica Ceca conformemente al suo ordinamento giuridico.

(2) Il presente Accordo entra in vigore il primo giorno del mese dopo lo scambio degli strumenti di ratifica.

(3) Il presente Accordo è stipulato per una durata indeterminata. Ciascuna delle Parti contraenti può denunciarlo per iscritto; in tal caso l'Accordo cesserà di essere in vigore 6 mesi dopo la data della notifica della denuncia all'altra Parte contraente.

Dato a Praga, il 25 luglio 2002, in due originali, ciascuno nelle lingue italiana e ceca, dei quali entrambi i testi fanno ugualmente fede.

Per la Repubblica Ceca *Cyril Svoboda*

Per la Santa Sede *Erwin Josef Ender*

smluvních stran. Změny a doplňky musí být provedeny písemnou formou.

Článek 21

(1) Tato smlouva podléhá ratifikaci ze strany České republiky v souladu s jejím právním řádem a ratifikaci ze strany Svatého stolce podle jeho procedurálních předpisů.

(2) Tato smlouva vstoupí v platnost prvního dne měsíce následujícího po dni výměny ratifikačních listin.

(3) Tato smlouva se sjednává na dobu neurčitou. Každá ze smluvních stran však může smlouvu písemně vypovědět, v tom případě skončí platnost smlouvy 6 měsíců ode dne doručení oznámení o výpovědi druhé smluvní straně.

Dáno v Praze dne 25. července 2002 ve dvou vyhotoveních, každé v jazyce českém a italském, přičemž obě znění mají stejnou platnost.

Za Českou republiku *Cyril Svoboda*

Za Svatý stolec *Erwin Josef Ender*

Spratek, Daniel: Mezinárodní společenství a svoboda náboženského vyznání.

Theologická revue č.4/2001, Praha 2001, s.72.

International Community and the Freedom of Religion

Internationale Gemeinschaft und die Religionsfreiheit

Le comunità internazionali e la libertà della confessione

Autor se v článku zabývá svobodou náboženského vyznání, jeho ochranou v mezinárodním právu a současným stavem tohoto práva, resp. svobody. Pojednání je rozděleno do tří tematických okruhů: 1.Svoboda náboženského vyznání – pojem a dějinný vývoj, 2.Mezinárodněprávní dokumenty k ochraně svobody náboženského vyznání, 3.Současný stav práv souvisejících se svobodou náboženského vyznání a výhled do budoucnosti.

První část rozebírá koncept náboženské svobody, jeho vývoj a roli v mezinárodním právu do 2. světové války. Autor zdůrazňuje, že se partikulární mezinárodní ochrana náboženských menšin přeměňuje postupně v obecnou mezinárodní ochranu.

Ve druhé části článku vyjmenovává a cituje ustanovení důležitých mezinárodních dokumentů zajišťujících svobodu vyznání nebo svědomí. Jedná se o univerzální i regionální ochranu (např. Všeobecná deklarace lidských práv nebo Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a další) i o judikaturu Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku. Nakonec autor stručně rozebírá Deklaraci o odstranění všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství a víře.

První dvě části tak vytvářejí logický celek ukazující historické, dalo by se říci i teleologické souvislosti současné podoby svobody náboženského vyznání.V důsledku komparace a s ní souvisejícího přibližování právních úprav demokratických států v této oblasti vzniká všeobecně uznávaná svoboda náboženského vyznání jako jedno z neporušitelných základních práv, práv přirozených, jejichž existence má být nezávislá a neomezitelná pozitivním právem. Právě kompaktní souhrn vývoje spojený s rozbohem pojmů a jednoho ze základních mezinárodních dokumentů podle našeho názoru může představovat výstižný pilíř pro argumentaci i pro hodnocení stávající úpravy svobody náboženského vyznání a postavení náboženských menšin ve světě i u nás. Podobný záměr měl pravděpodobně autor, což ukazuje i třetí část stati.

Ve třetí tématické části článku načrtává D. Spratek vliv náboženství a ideologií na státní politiku ovlivňující svobodu vyznání. Konstatuje, že navzdory úmluvám docházelo a stále dochází k porušování svobody náboženského vyznání. Na závěr vyjmenovává autor země, kde je náboženská nesvoboda nejhorší.

Článek D. Spratka se zabývá problematikou značně obsáhlou. Autor mohl zvolit dvě cesty, buď podrobně rozebrat jen jednu nebo několik málo konkrétních úprav, dokumentů či údobí, anebo, což nakonec také učinil, pokusit se v krátkosti nastínit širší přehled jako nejzákladnější úvod, východisko pro další samostatné zkoumání. Tak je potřeba pojednávaný článek chápat a z tohoto hlediska jde o práci zdařilou. Pozitivně lze hodnotit rovněž množství poznámek a odkazů na literaturu, i když z tohoto hlediska mohlo být více odkazů přímo na prameny.

(Ladislav Šouša, Jiří Šouša)

Wieshaider, Wolfgang: Denkmalschutzrecht

Springer, Wien - New York 2002, 203 s.

*Právo památkové péče**The Care of Historical Monuments**Il diritto della protezione di monumenti*

Doktor Wolfgang Wieshaider, významná osobnost rakouského Institutu práva a náboženství, vědecký pracovník Právnické fakulty Univerzity Vídeň, není pro českou odbornou veřejnost, zvláště pak pro členy Společnosti pro církevní právo, jistě nikým neznámým. Také jeho nejnovější dílo – Denkmalschutzrecht lze zařadit mezi významné práce.

Recenzovaná kniha pojednává o značně specifické oblasti práva, totiž o právu ochrany památek. Přitom se autor rozhodně neomezuje pouze na představení rakouské úpravy tohoto oboru, i když právě zevrubný rozbor základních rakouských předpisů o památkové péči představuje těžiště celého díla. Zde možná bude dílo působit na českého čtenáře, který zrovna není nadšencem ochrany památek, přeci jen až příliš těžce a podrobně. Jazyk těchto pasáží není navíc laické veřejnosti zrovna nakloněn. Oproti svým jiným dílům Wieshaider svůj pověstný popularizační sloh poněkud potlačil do pozadí. Na druhou stranu i v této části knihy si lze povšimnout problémů, s nimiž se analogicky potýká rakouské i české právo. Jeden příklad za všechny – složitosti výkladu obecného, širokého termínu veřejného pořádku, s nímž mají rakouští kolegové stejné problémy jako právníci čeští. Nejen pro teorii, ale rovněž pro praxi je zcela nepochybně podnětným rakouský systém navrácení památek odcizených anebo zavlčených od ciziny, jenž je založený mimo jiné Haagskou konvencí. Výrazný a neopomenutelný klad Wieshaiderovy práce představuje zvolená systémová koncepce, kdy se autor neomezuje na vnitrostátní úpravu (do ní Wieshaider zakomponovává i správní a trestně právní sankce podle příslušných předpisů), ale přidává k ní též mezinárodněprávní úpravu a zvláště v poznámkách hojně zastoupenou komparaci a odkazy na právní úpravu dané problematiky v jednotlivých státech, například v Polsku. Velmi bohatý, pečlivě zpracovaný poznámkový aparát i závěrečný věcný rejstřík je třeba vysoce vyzdvihnout.

Závěrem lze říci, že přes některá hodnotící diskutabilní stanoviska představuje kniha doktora Wolfganga Wieshaidera výraznou vědeckou hodnotu a poučení i pro českou teorii a praxi právní úpravy ochrany památek. Vzhledem k tomu, že se dílo zabývá problematikou značně specializovanou, nebude asi masově čteným šlágrelem, ale jistě jde o informace zajímavé, které pro právníky představují vítané zpestření.

Jiří Šouša

Konference Evropského konsorcia pro výzkum státu a církve, Thessaloniki, 9.–11. 11. 2002

*The Conference of the European Consortium for the Research on the Church-State
Relation, Thessaloniki, November 9-11, 2002*

*Konferenz des Europäischen Konsortiums für die Forschung der Staat-Kirche
Verhältnisse, Thessaloniki, 9.-11. 11. 2002*

*Conferenza del Consorzio Europeo per la ricerca sui rapporti fra lo Stato e le Chiese,
Thessaloniki, 9-11 nov. 2002*

V návaznosti na účast v činnosti Evropského konsorcia pro výzkum státu a církve ve Štrasburku (zpráva z 20. 11. 2000) byl předseda naší společnosti doc. J.R. Tretera vyzván pařížským universitním centrem „Droit et Sociétés Religieuses“ k účasti na každoročních konferencích o jednotlivých národních prostředích. Po konferenci v Paříži, Cardiffu a Cluj-Napoca byla pro letošní rok vybrána za konferenční místo Thessaloniki (9. 11.–11. 11. 2002).

Konferenci vedl **Prof. Charalambos Papastathis** z Aristotelovy university, dávný přítel naší university (účastnil se kdysi byzantologických bádání v Praze v souvislosti se zkoumáním právní památky Zakon sudnyj ljudem). Dalším hlavním organizátorem byl **Prof. Jean-Paul Durand OP**, děkan právnické fakulty Katolického institutu v Paříži. **Prof. Norman Doe** z Cardiffu se tentokrát nemohl zúčastnit, zastoupil ho však **Dr. Augur Pearce**, nový asistent církevního práva na Centre for Law and Religion právnické fakulty Cardiffské university.

V sobotu 9. 11. vysvětlili **Prof. Spyros Troianos** a **Prof. Grygorios Papatomas** řecký ústavní princip převládajícího náboženství, náboženské svobody a zákazu proselytismu, jakož i rozdílů dvojího vedení pravoslavné církve v Řecku: řecké autokefální církve na jedné straně a autonomních církví (Kréta, Dodekanesos, Athos atd.), podřízených přímo patriarchátu v Cařihradě, tedy zahraniční ingerenci, na straně druhé. Odpoledne bylo věnováno postavení tří obřadů Katolické církve (latinskému, byzantskému a arménskému), protestantským církvím, Arménské církvi, judaismu, islámu a novým náboženským hnutím.

V neděli 10. 11. byla hlavní náplň věnována referátu generálního sekretáře Ministerstva kultu **Prof. Ioannise Konidarise** na téma: Náboženská politika řeckého státu, a rozsáhlé diskusi pod vedením **Prof. J. Krukowského** (KUL v Lublinu). Rektor University Sagesse v Bejrútu **Joseph Merhej** a jeho zástupce **Elie Raad** pozvali všechny účastníky na další kolokvium, které se bude konat přesně za rok na uvedené universitě v Libanonu. Večer se jednání přesunulo do východomakedonské Kavally.

V pondělí 11. 11. vyslechli účastníci archeologický výklad v ruinách antického i byzantského města Filippi včetně památek na působení apoštola Pavla. Konference se zúčastnili zástupci vědy konfesního práva z Řecka, Francie, Velké Británie, Belgie, Lucemburska, Polska, České republiky, Itálie, Libanonu a Ruska.

(jrt)

Náboženství a náboženská svoboda v Evropské unii, Varšava, 31. 8.–4. 9. 2002

*Religion and the Freedom of Religion in the European Union, Warsaw,
September 1–4, 2002*

*Religion und Religionsfreiheit in der Europäischen Union,, Warschau,
31.8.–4.9. 2002*

La religione e la libertà religiosa nell'Unione Europea, Varsavia, 1–4 sett. 2002

Ve dnech 31.8. –1.9. 2002 se ve Varšavě uskutečnila III. Mezinárodní konference na téma KULTURA A PRÁVO, Náboženství a náboženská svoboda v Evropské unii, kterou pořádaly v budově polského Sejmu

1. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa,
2. Stiftung Gesellschaft für Rechtspolitik, Trier
3. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (KUL), Lublin.

Hlavními organizátory byli prof. **Józef Krukowski**, specialista na konfesní a koncordátní právo z právnické fakulty KUL, a dr. **Otto Theisen** z Bonnu, býv. ministr spravedlnosti SRN. Kongresu se účastnilo 266 odborníků z několika zemí (Polsko, Německo, Francie, Itálie, Apoštolský stolec, Spojené království, Švýcarsko, Portugalsko, Maďarsko, Slovensko, Česká republika, Ukrajina). Konferenčními jazyky byly angličtina, němčina a polština, simultánní překlad byl zajištěn. Jednání bylo rozděleno do pěti zasedání.

14 přednesených referátů i záznam bohaté diskuse ke každému z nich vyjdou knižně a budou podkladem při jednání o ústavě Evropské unie. Knižní sborníky z předcházejících konferencí jsem zakoupil, jakož i knihu polských dokumentů Prawo wyznaniowe od Krzysztofa Warchałowskiego (vyd. Universita Kard. St. Wyszyńskiego, Warszawa 2000, s. 621) a sborník Studia z prawa wyznaniowego 4, vyd. KUL, Lublin, 2002, s. 270. (Předcházející 3 svazky je zapotřebí ještě koupit.)

Úvodní přednášku Klíčová role náboženské svobody pro ústavní svobody v členských státech EU přednesl bývalý spolkový prezident prof. dr. **Roman Herzog**. Navazující referáty přednesli Mons. dr. **Attilio Nicora** za Apoštolský stolec, prof. **Marek Safjan**, prezident polského ústavního soudu a prof. **Josef Isensee** z bonnské university.

Třetí zasedání řídil děkan práv. fakulty na Institut Catholique v Paříži prof. **Jean-Paul Durand** OP. Prof. **Michael Brenner** z Jeny přednášel na téma Náboženství a výchova v západní Evropě, pak následovala moje přednáška Náboženství a vý-

chova ve střední a východní Evropě, potom přednášel rektor Pázmányho university v Budapešti Mons. Prof. **Péter Erdő** na téma Vliv práva EU na vnitřní právo církvi.

V následujících zasedáních přednášeli mimo jiné prof. **Gerhard Robbers** z Trevíru, prof. **Rocco Buttiglione**, ministr italské vlády pro evropskou integraci, a prof. **Balász Schanda** z maďarského ministerstva kulturního dědictví.

Během jednání jsem domluvil bližší spolupráci s pařížskou fakultou (o. **Jean-Paul Durand**) a s ústavem konfesního práva v Bratislavě (ředitelka dr. **Michaela Moravčíková**). Podrobně jsem hovořil též s děkanem PF KUL prof. **Andrzejem Dzięgou**, též o otázkách studia na KUL. V dominikánském klášteře sv. Jacka (Warszawa – Nowe Miasto, ul. Freta 10) jsem měl několik zajímavých rozhovorů. Na historickoprávní téma jsem hovořil s o. **Janem Nowackim**. Kanonickým právem se zabývá nově zvolený převor konventu o. Tomasz **Gregorz Wytrwał**, kterému jsem předal poslední čísla naší Revue. Srdečný pozdrav konventu sv. Jiljí v Praze a celé naší Společnosti pro církevní právo posílá náš dávný přednášející o. prof. **Jacek Eugeniusz Salij**.

Jiří Rajmund Tretera OP

**Ministr zahraničí JUDr. Cyril Svoboda přednášel 4. 12. 2002
pro SPCP na téma Ústava, konfesní právo a mezinárodní
smlouvy na večeru konaném
za podpory Konrad-Adenauer-Stiftung, zastoupení v ČR**

The Foreign Secretary Dr Cyril Svoboda Gave a Lecture on the Constitution, State Ecclesiastical Law, and International Treaties for the Church Law Society on December 4, 2002, at a Meeting Supported by the Konrad-Adenauer-Stiftung's Czech Republic Representation

Aussenminister Dr. Cyril Svoboda hielt am 4. 12. 2002 den Vortrag zum Thema „Verfassung, Staatskirchenrecht und völkerrechtliche Verträge“ für die Gesellschaft für Kirchenrecht im Rahmen des von der Konrad-Adenauer-Stiftung, Aussenstelle Prag, gestifteten Abends

Il Ministro degli Esteri Dott. Cyril Svoboda ha tenuto il discorso sul tema „La Costituzione, il diritto ecclesiastico statale e gli accordi internazionali“ nella riunione della Società per il diritto delle Chiese organizzata con il supporto dalla rappresentazione della Konrad-Adenauer-Stiftung nella Rep. Ceca, il 4 dicembre 2002

Dne 4. prosince 2002 uspořádala Společnost pro církevní právo v čítárně konventu bratří kazatelů – dominikánů u sv. Jiljí na Starém Městě pražském tradiční (již desátou) předvánoční přednášku JUDr. Cyrila Svobody, nynějšího náměstka předsedy vlády a ministra zahraničí České republiky, poslance PS PČR, předsedy KDU-ČSL. Téma znělo: Ústava, konfesní právo a mezinárodní smlouvy.

Vystoupení a následná diskuse se tentokrát věnovaly hlavně problematice Ústavy České republiky, jejímu vstupu do Evropské unie, nejnovějšímu vývoji českého konfesního práva a mezinárodní smlouvě s Apoštolským stolcem, která byla podepsána 25. 7. 2002 a kterou čeká ještě proces ratifikace v PČR. Účast členů SPCP i veřejnosti byla hojná.

JUDr. Cyril Svoboda se na počátku zevrubně zaměřil na blížící se vstup České republiky do Evropské unie. Podotkl, že se jedná o jednu z nejdůležitějších událostí našich moderních dějin. Popsal a termínově upřesnil etapy tohoto procesu, které ještě Českou republiku čekají, konkrétněji poukázal na problematické věci, jež budou muset být v akcesní smlouvě ještě specifikovány a vytyčil jejich řešení ze strany vlády. Jde hlavně o Temelín a případnou příslušnost Evropského soudního dvora v této otázce, o nabytí půdy osobami zemědělsky nehošpodařícími nebo

nemajícími české státní občanství, dále o komplex zemědělství a o institucionální záležitosti jako např. počet poslanců, kteří mají zastupovat Českou republiku v Evropském parlamentu. Pan ministr zdůraznil potřebu dostavit se k referendu o vstupu ČR do EU, které se bude konat v neděli 15. a v pondělí 16. června 2003 a ozřejmil přítomným časový harmonogram a podobu nadcházející kampaně vlády ke vstupu do EU i důvody, proč bylo zvoleno právě ono datum. Není sporu o tom, že také církve svým postojem mohou sehrát významnou úlohu, zvláště v některých oblastech venkova.

Otázky se vstupem do Evropských společenství související tvořily jednu z velkých množin následné bohaté a široké diskuse probíhající v přátelském duchu. Dotazy padaly hlavně v souvislosti s otázkami ústavní ochrany svobody vyznání jednotlivců i celých náboženských společenství a k otevřenému agrárnímu problému; diskutována byla Mezinárodní smlouva ČR s Apoštolským stolcem, kdy podle JUDr. C. Svobody nejde při schvalování ani tak o právní jako spíše o politický problém průchodnosti úmluvy při známém personálním složení Parlamentu ČR. Předmětem zájmu přítomných byly též obecné a konkrétní otázky fungování církevních charit, církevního školství a dalších církevních právnických osob, zvláště v souvislosti s nálezem Ústavního soudu ČR z 27. 11. 2002 rušícím některá ustanovení zákona č.3/2002 Sb. o církvích a náboženských společnostech a odrazem této změny v praxi. Šíře otázek vedla i k dotazům týkajícím se připravované volby prezidenta republiky a také záruk, aby Česká televize působila skutečně jako médiem veřejnoprávní, a mnoha dalším.

Večer byl zakončen tradiční malou recepcí v provincialátním traktu kláštera; ta byla ovšem jen dalším místem pro pokračování plodných disputací.

Jiří Šouša

**Diplomové, rigorózní a disertační práce obhájené
v akademickém roce 2001/2002 v České republice
v oborech konfesního a církevního práva**

Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze

Disertační práce

PŘIBYL, Stanislav, *Právní zajištění ekumenických vztahů mezi církvemi*

TRIMBLE LANDOVÁ, Markéta, *Ketuba (manželská smlouva podle židovského práva)*

HORÁK, Záboj, *Právní úprava činnosti náboženských a školských institucí církví v USA*

Rigorózní práce

ČERVENKA, Jan, *Územně správní organizace římskokatolické církve v Československu (1918–1992)*

KREJČÍ, Marek, *Právo patronátní a stavební konkurence na území dnešní ČR*

Diplomové práce

ČIŽINSKÝ, Pavel, *Právní postavení církví v meziválečném Rakousku a Československu*

JENISOVÁ, Terezie, *Právní dějiny židovských obcí v českých zemích od osvícenství po současnost*

KUBOŇ, Lukáš, *Rozvoj ústav evangelických církví v českých zemích od r. 1781 do současnosti*

BRODNÍČEK, Jan, *Právní dějiny pravoslavi na území českých zemí od r. 1781*

BUCHA, Ondřej, *Právní postavení církví v ČSR po roce 1945*

CHRÁSKA, Pavel, *Církevní zákony z roku 1949 v soudní judikatuře*

PŠENIČKA, Stanislav, *Vývoj patronátního práva v českých zemích od doby osvětského absolutismu do r. 1949*

Právnická fakulta Západočeské univerzity v Plzni

Diplomové práce

ŠVECOVÁ, Jana, *Právní úprava katolického školství a jeho vývoj v ČR v letech 1990–2000*

BOUBERLOVÁ, Pavla, *Kult svatých, jejich obrazů a ostatků v právním řádu katolické církve*

KEŠNEROVÁ, Kateřina, *Postavení kanonického manželství v českém právním řádu od vzniku ČSR*

Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Diplomové práce

ROHREROVÁ, Zdeňka, *Užívání sdělovacích prostředků v katolické škole a jeho právní regulace*

SLAVÍČEK, Josef, *Možnosti katolické výchovy v rámci náhradní rodinné péče*

VESELÁ, Marie, *Církevní a státní předpisy pro výuku náboženství na základních a středních školách*

VÍCHA, Milan, *Církevní a státní předpisy pro základní a střední církevní školy od r. 1945 a jejich konkrétní realizace od r. 1990 na Moravě a ve Slezsku*

BILÍNSKÝ, Pavel, *Manželské překážky podle kodexu Jana Pavla II. z r. 1983 ve světle CIC/1917*

GRZYBEK, Piotr, *Mešní stipendia v závazných církevních předpisech*

HNÁTEK, Jan, *Zásada náboženské svobody ve vztahu církev a stát*

The Diploma, Ph.D. and JUDr. Thesis in Church Law Defended in the Czech Republic in the Academic Year of 2001/2002

Law Faculty of the Charles University in Prague

Ph.D. Thesis

PŘIBYL, Stanislav, *The Legal Provisions for Ecumenical Relations between Churches*

TRIMBLE LANDOVÁ, Markéta, *Ketuba (A marriage contract in the Jewish Law)*

HORÁK, Záboj, *The Legal Regulation of the Activities of Church Core and Educational Institutions in the United States of America*

JUDr. Thesis

ČERVENKA, Jan, *Territorial Administration of the Roman Catholic Church in Czechoslovakia (1918–1992)*

KREJČÍ, Marek, *The Church Patronage and the Construction Concurrence at the Territory of the Contemporary Czech Republic*

Diploma Thesis

ČIŽINSKÝ, Pavel, *The Legal Position of Churches in Inter-War Austria and Czechoslovakia*

JENISOVÁ, Terezie, *The Legal History of the Jewish Communities in the Czech Lands from the Enlightenment to the Present Times*

KUBOŇ, Lukáš, *The Development of the Statutes of the Protestant Churches in the Czech Lands from 1781 to the Present Times*

BRODNÍČEK, Jan, *The Legal History of the Orthodox at the Territory of the Czech Lands from 1781*

BUCHA, Ondřej, *The Legal Position of Churches in Czechoslovakia after 1945*

CHRÁSKA, Pavel, *The Church Acts of 1949 in the Judicature*

PŠENIČKA, Stanislav, *The Development of the Church Patronage in the Czech Lands from the Period of the Enlightenment to 1949*

Law Faculty of the Westbohemian University in Plzeň

Diploma Thesis

ŠVECOVÁ, Jana, *The Legal Regulation of the Catholic Schools and Its Development in the Czech Republic, 1990–2000*

BOUBERLOVÁ, Pavla, *Adoration of Saints, Their Pictures and Remains in the Law of the Catholic Church*

KEŠNEROVÁ, Kateřina, *Canon Marriage in the Czech Law from the Constitution of the Czech Republic*

Theology Faculty of the Palacký University in Olomouc

Diploma Thesis

ROHREROVÁ, Zdeňka, *The Use of Mass Medias in the Catholic School and Its Legal Regulation*

SLAVÍČEK, Josef, *Opportunity of the Catholic Education in a Substitute Family Care*

VESELÁ, Marie, *The Church and State Regulation of the Religious Education at the Basic School and the Grammarly School*

VÍCHA, Milan, *The Church and State Regulation Relating to Basic and Grammarly Church Schools from 1945 and Its Concrete Realization in Moravia and Silesia from 1990*

BILÍNSKÝ, Pavel, *Marriage Impediments according to the Code of John Paul II from 1983 in the Light of the Code of Canon Law of 1917*

GRZYBEK, Piotr, *The Church Regulation of Mass Stipends*

HNÁTEK, Jan, *The Principle of Religious Freedom in the Church-State Relation*

**Diplom-, rigorose und Dissertationsarbeiten,
die im akademischen Jahr 2001/2002 in den Bereichen
des Kirchen- und Staatskirchenrechts verteidigt wurden**

Juristische Fakultät der Karlsuniversität in Prag

Dissertationsarbeiten

PŘIBYL, Stanislav, *Rechtliche Sicherstellung der ökumenischen Verhältnisse zwischen den Kirchen*

TRIMBLE LANDOVÁ, Markéta, *Ketuba (Eheschließungsvertrag gemäß dem jüdischen Recht)*

HORÁK, Záboj, *Rechtliche Regelung der religiösen und schulischen Kircheneinrichtungen in den Vereinigten Staaten von Amerika*

Rigorose Arbeiten

ČERVENKA, Jan, *Gebiets- und Verwaltungsorganisation der römischkatholischen Kirche in der Tschechoslowakei in den Jahren (1918—1992)*

KREJČÍ, Marek, *Patronatsrecht und Konkurrenzbaurecht auf dem Gebiet der heutigen Tschechischen Republik*

Diplomarbeiten

ČIŽINSKÝ, Pavel, *Rechtliche Stellung der Kirchen in Österreich und in der Tschechoslowakei zwischen zwei Weltkriegen*

JENISOVÁ, Terezie, *Rechtsgeschichte der jüdischen Gemeinden von der Aufklärung bis zur Gegenwart*

KUBOŇ, Lukáš, *Entwicklung der evangelischen Kirchenverfassungen in böhmischen Ländern vom Jahr 1781 bis zur Gegenwart*

BRODNÍČEK, Jan, *Rechtsgeschichte der orthodoxen Kirche auf dem Gebiet der böhmischen Länder seit 1781*

BUCHA, Ondřej, *Rechtliche Stellung der Kirchen in der Tschechoslowakei nach dem Jahr 1945*

CHRÁSKA, Pavel, *Kirchengesetze von 1949 in der Rechtsprechung*

PŠENIČKA, Stanislav, *Entwicklung des Patronatsrechts in den böhmischen Ländern von der Zeit des aufgeklärten Absolutismus bis zum Jahr 1949*

Juristische Fakultät der Westböhmischen Universität in Pilsen

Diplomarbeiten

ŠVECOVÁ, Jana, *Rechtliche Regelung des katholischen Schulwesens und dessen Entwicklung in den Jahren 1990–2000*

BOUBERLOVÁ, Pavla, *Kult der Heiligen, ihrer Abbildungen und Leichenreste in der Rechtsordnung der katholischen Kirche*

KEŠNEROVÁ, Kateřina, *Stellung der kanonischen Ehe in der tschechischen Rechtsordnung seit der Entstehung der Tschechoslowakei*

Cyrrillomethodische theologische Fakultät der Palacky Universität in Olmütz

Diplomarbeiten

ROHREROVÁ, Zdeňka, *Die Verwendung von Medien in der katholischen Schule und deren rechtliche Regelung*

SLAVÍČEK, Josef, *Möglichkeiten der katholischen Erziehung im Rahmen der Familienersatzpflege*

VESELÁ, Marie, *Kirchen- und Staatsvorschriften für Religionsunterricht an den Grund- und Mittelschulen*

VÍCHA, Milan, *Kirchen- und Staatsvorschriften für kirchliche Grund- und Mittelschulen seit 1945 und ihre konkrete Durchführung seit 1990 in Mähren und Schlesien*

BILÍNSKÝ, Pavel, *Eheschließungshindernisse gemäß dem Kodex von Johannes Paul II aus dem Jahr 1983 im Lichte des CIC/1917*

GRZYBEK, Piotr, *Messestipendien in verbindlichen Kirchenvorschriften*

HNÁTEK, Jan, *Grundsatz der Religionsfreiheit im Verhältnis Kirche-Staat*

**Le tesi di laurea (di maestri, dottori e dottori scientifici)
approvate nell'anno accademico 2001/2002 nella Rep. Ceca
in materia di diritto canonico e diritto ecclesiastico dello Stato**

Facoltà di Giurisprudenza della Università Carolina a Praga

Le tesi di laurea per il dottorato scientifico (di ricerca)

PŘIBYL, Stanislav, *Le garanzie giuridiche delle relazioni ecumeniche fra le Chiese*

TRIMBLE LANDOVÁ, Markéta, *Ketuba, la convenzione matrimoniale secondo il diritto ebraico*

HORÁK, Zábaj, *La regolazione normativa delle attività di istituzioni religiose e scolastiche negli Stati Uniti*

Le tesi di laurea per il dottorato

ČERVENKA, Jan, *L'organizzazione amministrativo-territoriale della Chiesa Cattolica Romana in Cecoslovacchia (1918–1992)*

KREJČÍ, Marek, *Il diritto di patrocinio e la concorrenza edile sul territorio dell'odierna Rep. Ceca*

Le tesi di laurea

ČIŽINSKÝ, Pavel, *La posizione giuridica delle Chiese in Austria e Cecoslovacchia del dopoguerra*

JENISOVÁ, Terezie, *La storia di diritto delle comunità ebraiche nella Boemia storica dall'Illuminismo ad oggi*

KUBOŇ, Lukáš, *Lo sviluppo delle Chiese evangeliche nella Boemia storica dal 1781 ad oggi*

BRODNÍČEK, Jan, *La storia di diritto dell'Ortodossia nella Boemia storica dal 1781*

BUCHA, Ondřej, *La posizione giuridica delle Chiese nella Repubblica Cecoslovacca dopo il 1945*

CHRÁSKA, Pavel, *Le leggi sulle Chiese dal 1949 nella giurisprudenza dei tribunali*

PŠENIČKA, Stanislav, *Lo sviluppo del diritto di patrocino in Boemia dall'epoca dell'assolutismo illuminato al 1949*

Facoltà di Giurisprudenze della Università della Boemia Occidentale a Plzeň

Le tesi di laurea

ŠVECOVÁ, Jana, *La regolazione giuridica del sistema scolastico cattolico e il suo sviluppo nella Rep. Ceca fra 1990–2000*

BOUBERLOVÁ, Pavla, *Il culto dei Santi, le loro immagini e le loro reliquie nell'ordinamento giuridico della Chiesa Cattolica*

KEŠNEROVÁ, Kateřina, *La posizione del matrimonio canonice dell'ordinamento giuridico dalla proclamazione dello Stato Cecoslovacco*

La Facoltà teologica dei SS.Cirillo e Metodio della Università di Palacký a Olomouc

Le tesi di laurea

ROHREROVÁ, Zdeňka, *L'uso di massmedia nella scuola cattolica e il suo regolamento giuridico*

SLAVÍČEK, Josef, *Le possibilità dell'educazione cattolica nell'ambito dell'assistenza nella famiglia sostituita*

VESELÁ, Marie, *Le norme della Chiesa e dello Stato sull'insegnamento religioso nelle scuole elementari e medie (superiori)*

VÍCHA, Milan, *Le norme della Chiesa e dello Stato sulle scuole elementari e medie(superiori) dal 1945 e la loro realizzazione concreta dal 1990 in Moravia e Silesia*

BILÍNSKÝ, Pavel, *Gli impedimenti matrimonii dal Codice di Giovanni Paolo II del 1983 sotto lo sguardo del CIC 1917*

GRZYBEK, Piotr, *Lo stipes della messa nelle regole obbligatorie della Chiesa*

HNÁTEK, Jan, *Il principio della libertà nella relazione fra lo Stato e la Chiesa*

Naše akvizice

Our Acquisitions

Unsere Akquisitionen

Le nostre acquisizioni

CAMPENHAUSEN, Axel Frhr. von, RIEDEL-SPANGENBERGER, Ilona, SEBOTT, Reinhold (edit.), *Lexikon für Kirchen- und Staatskirchenrecht, Band 2, G – M*, nakl. Ferdinand Schöningh, Paderborn – München – Wien – Zürich, 2002, s. 829 (za českou vědu přispěl dvěma hesly doc. JUDr. Jiří R. Tretera)

CIMBALO, Giovanni (ed.), *Europa delle Regioni e Confessioni Religiose, Leggi e Provvedimenti Regionali di Interesse Ecclesiastico in Italia e Spagna (Atti del I colloquio tra studiosi italiani e spagnoli Bologna 28 marzo 2001)*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2001, 298 s.

GRABENWARTER, Christoph, LÜDECKE, Norbert (Hrsg.), *Standpunkte im Kirchen- und Staatskirchenrecht, Ergebnisse eines interdisziplinären Seminars, Forschungen zur Kirchenrechtswissenschaft, Band 33*, Echter Verlag GmbH, Würzburg, 2002, 304 s.

HRDINA, Antonín, *Kanonické právo*, Eurolex Bohemia, Praha, 2002, s. 436

KAPLAN, Karel, PALEČEK, Pavel, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, edice Poznávání komunistické minulosti, Barrister & Principal, Brno, 2001, 253 s.

MESSNER, Francis (edit.), *Le statut des confessions religieuses des états candidats a l'Union Européenne/The Status of Religious Confessions of the States Applying for Membership to the European Union*, vyd. Università degli Studi di Milano, nakl. Giuffrè, Milano, 2002, 276 s.

RAMOS, Francisco J., *Le Chiese Particolari e i loro Raggruppamenti*, PUST – MR, 2000, 637 s.

URRU, Angelo Giuseppe, *La Funzione di Insegnare della Chiesa nella Legislazione Attuale*, Ed. Vivere in, Roma, 2001, 229 s.

Dnes Vám představujeme

Today we present you

Heute stellen wir Ihnen vor

Oggi vi presentiamo

Ústav pro právo a náboženství

The Institute for Law and Religion

Institut für Recht und Religion

L'Istituto per il diritto e la religione

Ústav pro právo a náboženství působí v rámci Právnické fakulty Vídeňské univerzity. Vedoucím ústavu a držitelem jediné katedry je Prof. Dr. iur. Richard Potz. Spolu s vědeckou spolupracovnicí, Dr. iur. Brigitte Schinkele, a dalšími asistenty (Doz. Dr. theol. Eva Synek, Dr. iur. René Kuppe, Mag. phil. Dr. iur. Stefan Schima MAS, Dr. iur. Wolfgang Wieshaider) bádají, učí a publikují v následujících oborech:

- rakouské konfesní právo,
- konfesní právo ve střední Evropě,
- evropské konfesní právo,
- kanonické právo a právo východních církví,
- islámské právo,
- dějiny konfesního a náboženského práva,
- kulturní právo,
- právní antropologie.

Krátce řečeno, práce ústavu je vedena v duchu právního pluralismu a zaměřuje se na právo týkající se náboženství a kultury. Pravidelně přichází několik desítek studentů na přednášky a semináře nabízené většinou v rámci fakultativního předmětu *Kulturní a náboženské právo*. V této souvislosti jim studijní program umožňuje získat certifikát o absolvování těchto speciálních předmětů.

Výsledkem badatelské činnosti je bohatá publikační činnost, mezi jejíž novější díla, kromě řady článků v odborných časopisech a sbornících v několika světových jazycích, patří zejména:

- E. Synek. Zum Ehe- und Familienrecht der Apostolischen Konstitutionen, Wien 1999.
- S. Schima, Caput occidentis? Die römische Kirche und der Westen von den Anfängen bis Konstantin, Wien 2000.
- R. Potz, B. Schinkele, K. Schwarz, E. Synek, W. Wieshaider (vyd.), Recht und Religion in Mittel- und Osteuropa 1: Slowakei, koordinováno P. Mulíkem a W. Wieshaiderem, Wien 2001.
- R. Potz, B. Schinkele, W. Wieshaider (vyd.), Schächten. Religionsfreiheit und Tierschutz, Freistadt; Egling 2001.
- W. Wieshaider, Denkmalschutzrecht, Wien 2002.
- H. Kalb, R. Potz, B. Schinkele, Österreichisches Religionsrecht, připravuje se.

V rámci ústavu jsou vydávány také tři časopisy:

- Österreichisches Archiv für Recht & Religion (öarr), třikrát ročně,
- Kanon – Jahrbuch der Gesellschaft für das Recht der Ostkirchen, jednou ročně,
- Law and Anthropology, jednou ročně.

S předsedou zdejší Společnosti pro církevní právo doc. JUDr. Treterou a katedrou právních dějin na pražské Právnické fakultě spojuje vídeňský ústav nejen dobré sousedství a pravidelná výměna myšlenek, ale i podrobnější spolupráce. Team je koordinován doc. Treterou a W. Wieshaiderem. V řadě *Právo a náboženství ve střední a východní Evropě* bude v dohledné době publikován svazek o České republice, vydaný Ústavem pro právo a náboženství, jehož adresa zní:

Institut für Recht und Religion
Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität Wien
A – 1010 Wien, Freyung 6/2/2/4
tel. +43-1-42 77-357 01
fax +43-1-42 77-9 357
recht-religion@univie.ac.at
<http://www.univie.ac.at/recht-religion>

Wolfgang Wieshaider

Zprávy ze Společnosti pro církevní právo

News from the Church Law Society

Kurze Nachrichten der Gesellschaft für Kirchenrecht

Le notizie dalla Societa di Diritto Canonico

Na konci akademického roku potěšilo redakci, že v rámci soutěže právnických časopisů **Karlovarské právníké dny** za rok 2001 získal náš časopis *4. místo* (193 bodů) v celkovém pořadí při účasti celkem 24 časopisů z České republiky a Slovenské republiky.

29. 7. 2002 přednášel doc. J. R. Tretera na Akademických týdnech v Novém Městě nad Metují na téma „**Úpravy ve vztazích státu a církve**“; kromě zhodnocení zákona č. 3/2002 Sb. napadeného u Ústavního soudu návrhem na jeho zrušení byly podány informace o právě uveřejněné mezinárodní smlouvě mezi Českou republikou a Apoštolským stolcem (podepsané dne 25. 7. 2002).

3. 9. 2002 přednášel doc. J. R. Tretera na mezinárodní konferenci **Kultura a právo**, konané v budově varšavského Sejmu, na téma „**Náboženství a výchova ve východní a střední Evropě**“.

V návaznosti na mezinárodní konferenci ve Varšavě se předseda naší společnosti zúčastnil **34. Deutscher Rechtshistorikertag** ve Würzburgu (8. 9.–12. 9. 2002). Uvedené město bylo pro letošní rok vybráno za konferenční vzhledem k jubileu: 600. výročí data, kdy byla založena *Bayerische Julius-Maximilians-Universität*. Bohatého přednáškového programu se účastnilo cca **350 právních historiků**. Kromě představitelů všech německy mluvících zemí byli přítomni zástupci Holandska, Polska, Japonska, USA, Maďarska, České republiky, Dánska, Belgie, Švédska, Finska, Estonska a Itálie. Mezi kanonisty byli prof. Hugo Schwendenwein (Graz), prof. Inger Dübecková (Dragor), Dr. Hans-Wolfgang Strätz (Konstanz), prof. Martin Heckel (Tübingen) a Dr. Miroslav Černý (Plzeň).

6. 11. 2002 proběhla v čítárně dominikánského konventu v Praze panelová diskuse na téma „**Zákon o církvích č. 3/2002 Sb. a mezinárodní smlouva s Apoštolským stolcem**“. Základní příspěvky přednesli Mgr. Stanislav Pšenička, P. ThDr. Damián Němec, OP, ThD., JUDr. Štěpán Hůlka a P. ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, PhD.

Ve dnech 9.–11. 11. 2002 se doc. J. R. Tretera zúčastnil mezinárodní konference v Thessaloniki pořádané Evropským konsorciem pro výzkum státu a církve.

Za vyučující církevního práva na KTF UK byli přijati Doc. ICLic. JUDr. Antonín Ignác Hrdina a ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, PhD. Za asistenta římského práva na PF UK byl přijat tajemník naší společnosti Mgr. Záboj Horák, LL.M.

Ministr zahraničí *JUDr. Cyril Svoboda* přednášel 4.12.2002 pro SPCP na téma **Ústava, konfesní právo a mezinárodní smlouvy** na večeru konaném za podpory **Konrad-Adenauer-Stiftung**, zastoupení v ČR.

Gratulace členům naší společnosti

K uzavření církevního sňatku v kostele sv. Mikuláše na Staroměstském náměstí blahopřejeme **JUDr. Viktoru Hodkovi a Mgr. Kamila Šenkové**.

K absolvování právnické fakulty UK a získání titulu magistr blahopřejeme kolegům a dlouholetým členům pracovního výboru SPCP **Miloši Holubovi a Stanislavu Pšeničkovi**. K získání titulu *JUDr.* gratulujeme **Mgr. Adamu Bašnému**.

News from the Church Law Society

At the end of the academic year, our periodical was honoured by the 4th place in the competition of 24 periodicals from the Czech Republic and the Slovak Republic for the year 2001, arranged in the frame of Carlsbad Days of Lawyers.

On 29 July 2002 doc. *JUDr. J. R. Tretera* gave a lecture on the theme “Regulation in the Church-State Relation” at the Academic Weeks in Nové Město nad Metují. Except valuation of the Act No. 3/2002 of Coll., against which a legal action was taken at the Constitutional Court, the lecturer informed about the new agreement between the Czech Republic and the Holy See (signed on 25 July 2002).

On 3 September 2002, doc. *JUDr. J. R. Tretera* gave a lecture on the theme “Religion and Education in Eastern and Central Europe” at the international conference “Culture and Law” hold in Warsaw, in the bulding of the Sejm.

Following the international conference in Warsaw, the president of our association participated in the **34. Deutscher Rechtshistorikertag** in Würzburg (8–12 September 2002). This city was chosen for the site of conference because of the 600th anniversary of the foundation of *Bayerische Julius-Maximilians-Universität*. About 350 legal historians attended many programme lectures. Except scholars from all the German speaking countries, participants were from Netherlands, Poland, Japan, The United States of America, Hungary, the Czech Republic, Denmark, Belgium, Sweden, Finland, Estonia and Italia. Among canonists, Prof. Hugo Schwendenwein (Graz), prof. Inger Dūbecková (Dragør), Dr. Hans-Wolfgang Strätz (Konstanz), prof. Martin Heckel (Tübingen) and Dr. Miroslav Černý (Plzeň) were present at this conference.

On 6 November 2002, the panel discussion on the theme “**The Act No. 3/2002 of Coll. and the International Agreement with the Holy See**” was hold in the reading room of the Dominican monastery in Prague. Contributions were prepared by Mgr.

Stanislav Pšenička, P. ThDr. Damián Němec, OP, ThD., JUDr. Štěpán Hůlka a P. ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, PhD.

On 9-11 November 2002, doc. J. R. Tretera participated in the international conference arranged by the European Consortium the Research on the Church-State Relation in Thessaloniki.

Doc. ICLic. JUDr. Antonín Ignác Hrdina a ICDr. JUDr. Stanislav Příbyl, PhD. became lecturers in church law at the Catholic Theological Faculty of Charles University. Mgr. Zábaj Horák, LL.M., the secretary of our association, became an lecturer in Roman law at the Law Faculty of Charles University.

The Foreign Secretary *Dr Cyril Svoboda* gave a lecture on the **Constitution, State Ecclesiastical Law, and International Treaties** for the Church Law Society on December 4, 2002, at a meeting supported by the **Konrad-Adenauer-Stiftung's** Czech Republic Representation.

Congratulations!

JUDr. Viktor Hodek a Mgr. Kamila Šenková concluded a church marriage in the St. Nicolaus' Church at the Old Town Square.

Miloš Holub and **Stanislav Pšenička**, our colleagues and long-time members of the Board of the Church Law Society, finished their studies at the Law Faculty of Charles University and were given the magister's degree. **Mgr. Adam Bašný** gained the degree of the doctor of law.

jrt/zh

Vyšlo v roce 2002

- 1) **Jiří R. Tretera: Stát a církve v České republice,**
Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2002, 156 s.
- 2) **Gerhard Robbers (ed.): Stát a církve v zemích EU,**
Academia, Praha 2002, 367 s.

*Toto číslo Revue církevního práva vyšlo za finanční podpory
Konrad-Adenauer-Stiftung e. V. a Ministerstva kultury ČR*

*Diese Nummer der Revue für Kirchenrecht erschien dank
der finanziellen Hilfe der Konrad-Adenauer-Stiftung e. V.
und des Kulturministeriums der Tschechischen Republik*

REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA

Vydává: Společnost pro církevní právo

Adresa redakce: Husova ul. 8, 110 00 Praha 1
e-mail: SPCP@prf.cuni.cz
<http://spcp.prf.cuni.cz>

Šéfredaktor: Jiří Rajmund Tretera

Výkonný redaktor: Štěpán Hůlka

Členové redakční rady: Jiří Jirsa
Jiří Georgiev
Michal Heldenburg
Záboj Horák
Stanislav Příbyl
Stanislav Pšenička

Grafická úprava obálky: Ing. arch. Josef Hyzler

Redakční uzávěrka tohoto čísla proběhla ke dni 4. 12. 2002

Sazba: RNDr. Marcela Braunová, Praha 5

Tisk: ÚZPI – repro odd., Slezská 7, 120 56 Praha 2

Distribuce Jan Šafránek

ISSN 1211–1635

MK ČRE 7429